Uključivi gradovi

Ivić, Tatjana

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:887801

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TATJANA IVIĆ

UKLJUČIVI GRADOVI

Diplomski rad

Pula, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TATJANA IVIĆ

UKLJUČIVI GRADOVI

Diplomski rad

JMBAG: 0303032396, izvanredna studentica

Studijski smjer: Ekonomija

Predmet: Urbana ekonomika

Znanstveno područje: društvene znanosti
Znanstveno polje: ekonomija
Znanstvena grana: opća ekonomija

Mentorica: doc. dr. sc. Lela Tijanić

Pula, rujan 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Tatjana Ivić, kandidat za magistru ekonomije, smjera Ekonomija, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

_____

U Puli, 1. rujna 2017. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Tatjana Ivić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Uključivi gradovi“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 1. rujna 2017. godine

Potpis

_____

SADRŽAJ

1. UVOD 1

2. ODRŽIVI URBANI RAZVOJ 3

2.1. Koncept održivog razvoja 3

2.2. Pojmovno određenje održivog urbanog razvoja 5

2.3. Gradovi kao pokretači održivog gospodarskog razvoja 7

2.4. Urbana politika 9

3. UKLJUČIVI RAST 15

3.1. Definicija uključivog rasta 15

3.2. Odrednice uključivog rasta 16

3.3. Strateška područja 23

3.3.1. Razvoj ljudskog kapitala 23

3.3.2. Socijalna uključenost 25

3.3.3. Smanjivanje teritorijalne nejednakosti 28

3.3.4. Aktivno i zdravo starenje 29

3.3.5. Sustav socijalne zaštite 31

3.3.6. Cjeloživotno učenje 32

4. UKLJUČIVI GRADOVI 33

4.1. Teorijsko definiranje uključivih gradova 33

4.2. Uključivi gradovi u Europskoj uniji 35

5. HRVATSKI URBANI KONTEKST 44

5.1. Definiranje gradova u Hrvatskoj 44

5.2. Glavne karakteristike hrvatskih gradova 46

5.3. Urbane aglomeracije 50

6. UKLJUČIVI GRADOVI U HRVATSKOJ 52

6.1. Zagreb – uključivi urbani rast 52

6.1.1. Osnovni pokazatelji 53

6.1.2. Strateški ciljevi razvoja do 2020 56
6.1.3. Socijalnim planom do povećanja uključivosti 59
6.1.4. Primjer dobre prakse uključivosti osoba s invaliditetom 62
6.2. Rijeka – uključivi urbani rast 66
6.2.1. Osnovni pokazatelji 67
6.2.2. Strateški ciljevi razvoja do 2020 71
6.2.3. Rijeka – sveučilišni grad 73
6.2.4. Sustav socijalne zaštite u Rijeci. 75
6.3. Koncept socijalnog stanovanja 78
6.4. Analiza pokazatelja uključivosti u hrvatskim gradovima 83

7. ZAKLJUČAK 88

LITERATURA 92
POPIS TABLICA, SLIKA I GRAFIKONA 104
SAŽETAK 105
SUMMARY 106

1. UVOD

Strategija Europa 2020. donesena je kao odgovor na strukturne probleme europskih država, ojačane ekonomskom i socijalnom krizom velikih razmjera koja nije zaobišla čak niti najrazvijenije dijelove svijeta te je ujedno potakla još veće širenje siromaštva. Ciljevi za održiv, pametan i uključivi rast, definirani u Strategiji, postali su nezaobilazna odrednica nacionalnih politika kojima su sve europske zemlje, uključujući i Hrvatsku pristupile krajnje ozbiljno. Socijalno uključivanje stanovništva, kao bitan čimbenik uključivog rasta, kontinuirani je proces koji zahtijeva stalno praćenje i prilagođavanje usvojenih mjera urbane politike novim okolnostima i promjenama, pri čemu je također nužno aktivno sudjelovanje građana u kreiranju urbane politike, budući da oni najbolje mogu prepoznati i definirati svoje potrebe. Jedna od najbitnijih mjera za izlazak iz siromaštva predstavlja povećanje zaposlenosti koje generira ekonomski rast i razvoj i predstavlja bitnu odrednicu ostvarivanja uključivosti. Uključive se gradove stoga može definirati kao gradove koji su prepoznali probleme svojih građana te ih mjerama aktivne politike zapošljavanja, mjerama usmjerenim na uključivanje građana u programe socijalne integracije i borbe protiv svih oblika diskriminacije pokreće, kako bi se potaknuo urbani razvoj, ali i spriječilo daljnje marginaliziranje određenih skupina stanovništva.

Svrha i cilj ovog diplomskog rada je definirati uključivi urbani razvoj i odrednice uključivog rasta te prikazati u kojoj su mjeri europski i hrvatski gradovi uključivi. Na primjerima dobre prakse Zagreba i Rijeke prikazat će se stupanj njihove uključivosti.

Ovaj rad se bavi istraživanjem, analiziranjem i interpretiranjem postojeće literature koja obrađuje zadanu tematiku, iz izvora do kojih se došlo koristeći se različitim publikacijama (knjigama, stručnim i znanstvenim člancima, izvorima sa službenih internetskih stranica Vlade Republike Hrvatske, Europske unije (EU), gradova Zagreba i Rijeke i ostalih hrvatskih gradova, službenog glasila „Narodne novine“ te drugim internet izvorima i odgovarajućim statističkim podacima).

Kako bi se što detaljnije prezentirali zaključci, korištene su metode kao što su metoda analize i sinteze, metode dedukcije i deskripcije, dok je komparativna metoda korištena za usporedbu pokazatelja uključivosti u dva hrvatska grada, a deduktivno-logičkim pristupom prikazat će se teorijski i empirijski rezultati do kojih se došlo analizirajući istaknutu literaturu.

Diplomski rad sastoji se od sedam međusobno povezanih cjelina koje se nadopunjuju. U uvodnom dijelu definirani su predmet istraživanja, svrha, cilj rada te je opisana struktura.

U drugom je poglavlju definiran pojam održivog razvoja, pri čemu se ukazuje na probleme s kojima je čovječanstvo danas suočeno te potrebom za usmjeravanjem prema održivom razvoju, kako bi se sačuvali resursi, spriječila degradacija prostora, ostvario gospodarski rast, potaknuo razvoj i iskorijenilo krajnje siromaštvo. Kako bi se navedeni ciljevi ostvarili potreban je urbani razvoj koji teži stvaranju gradova koji mogu zadovoljiti potrebe svojih stanovnika kroz primjenu urbane politike, a potpomognute instrumentima kohezijske politike EU na svim razinama.

Treće poglavlje odnosi se na definiranje uključivog rasta kao procesa orijentiranog na zapošljavanje u cilju smanjenja siromaštva i socijalne isključenosti. U poglavlju su detaljno objašnjena strateška područja uključivog rasta: razvoj ljudskog kapitala, mjere za socijalno uključivanje, smanjivanje teritorijalne nejednakosti, programi za aktivno i zdravo starenje, sustavi socijalne zaštite te cjeloživotno učenje.

Četvrtim poglavljem, koje čini okosnicu diplomskog rada, obuhvaćeno je teorijsko definiranje uključivih gradova te su prikazane bitne karakteristike koje gradove čine uključivima. Pored definiranja pojma grada prema Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD-u), navedeni su i primjeri uključivosti u europskim gradovima sa aspekta stanovanja, obrazovanja, kao i prema kretanju siromaštva.

Peti dio rada definira pojam grada prema Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, opisuje urbani sustav Republike Hrvatske i karakteristike hrvatskih gradova prema veličini: urbane aglomeracije, veća urbana područja te manja urbana područja.

Šesto poglavlje obrađuje elemente uključivosti u dva velika hrvatska grada: Zagrebu i Rijeci te prikazuje rezultate analize do kojih se došlo istraživanjem. Ovim je poglavljem obuhvaćen i koncept socijalnog stanovanja, nakon čega se sintetiziraju zaključci analize uključivosti u hrvatskim gradovima.

Rad završava zaključnim razmatranjem svega iznesenog.

2. ODRŽIVI URBANI RAZVOJ

2.1. Koncept održivog razvoja

Na Zemlji danas živi oko 7,2 milijardi ljudi, a njihov broj neprestano raste te će vrlo brzo dostići brojku od 8 milijardi stanovnika, dok bi za dvadesetak godina mogao porasti na 9 milijardi (Sachs, 2014.). Svaki čovjek od tih 7,2 milijardi ljudi iščekuje poboljšanje svog ekonomskog položaja, međutim u globalnom društvu postoji velika nejednakost u prihodima, bogatstvu i moći. Globalno gospodarstvo stvara ekološku krizu koja ugrožava živote i blagostanje ljudima te drugim vrstama na zemlji. Čovječanstvo mijenja klimu, raspoloživost pitke vode, kemijski sastav mora te staništa drugih vrsta. Iako se ne znaju točni razmjeri, vremenski okvir i implikacije ovih promjena, dovoljno je da bi se shvatila izuzetna opasnost što svijet dovodi do novog pogleda, do svijesti za potrebom održivog razvoja. Stoga, održivi razvoj, kao središnji koncept našeg doba podrazumijeva *„način za razumijevanje svijeta i metode za rješavanje globalnih problema“* (Sachs, 2014., str. 1.). Održivi razvoj noviji je pojam nastao osamdesetih godina 20. stoljeća[1] kao moguće rješenje globalnog problema u kojem s jedne strane raste potreba za ekonomskim razvojem, a s druge strane pretjerano i nekontrolirano iskorištavanje prirodnih resursa dovodi do neravnoteže čime se sustavno ugrožava kvaliteta života budućih generacija (Drljača, 2012.).

Održivi razvoj je *„razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, ne ugrožavajući pritom mogućnost da i buduće generacije zadovolje svoje potrebe“* (Brundtland, 1987. navedeno u Sachs 2014., str.5.). Črnjar i Črnjar (2009.) pak održivi razvoj definiraju kao *„odnos između dinamičkih gospodarskih sustava koje osmišljava čovjek i većih ekoloških sustava koji se sporo mijenja i koji moraju biti u ekološkoj ravnoteži“* (Črnjar i Črnjar, 2009., str. 81.).

Održivi razvoj predstavlja pokušaj razumijevanja tri složena sustava – svjetske ekonomije, globalnog društva i čovjekove fizičke sredine. Sva su tri sustava međusobno povezana i međuovisna te zbog toga zahtijevaju da sve što se poduzima

[1] O zabrinutosti za okoliš počelo se govoriti još 1960. godine kada se pojavila nacionalna svijest o kvaliteti okoliša potpomognuta težnjom da se poboljša kvaliteta života koja karakterizira ekonomski razvijene zemlje, a o pojmu održivosti i konceptu održivog razvoja govori se još 1972. godine u prvom Izvješću o dilemama čovječanstva istraživačke skupine *Massachusetts Institute of Tehnology* u kojem njegovi autori svijet upoznaju sa zaključcima svog istraživanja i prvi put koriste pojam „održivost“ (Drljača, 2012.).

na polju razvoja bude u skladu sa svakim od njih zasebno. U normativnom smislu, održivi razvoj *„zahtijeva svijet u kojem politike potiču društveno povjerenje i jačaju zajedništvo, dok je ekonomski napredak široko rasprostranjen, krajnje siromaštvo iskorijenjeno, a životna sredina zaštićena od antropogene degradacije“* (Sachs, 2014., str. 3.).

Kao što je naveo Sachs (2014.) konkretni ciljevi za rješavanje problema održivog razvoja koje je postavila Mreža Ujedinjenih naroda su: *„iskorjenjivanje krajnjeg siromaštva i gladi, ostvarivanje gospodarskog razvoja u okviru planetarnih granica, osiguranje efektivnog obrazovanja za svu djecu i mlade kako bi se pripremili za život, postizanje rodne ravnopravnosti i društvene uključenosti kao i poštivanje ljudskih prava svih ljudi, zdravlje i blagostanje ljudi bez obzira na starosnu dob, unapređenje poljoprivrednih sustava i povećanje produktivnosti ruralnih područja, osnaživanje uključivih, produktivnih i otpornih gradova, ograničavanje antropogenih klimatskih promjena i osiguranje održive energije, osiguranje usluga ekosustava i bioraznolikosti i dobrog upravljanja vodnim i drugim prirodnim resursima te promjena upravljanja kako bi se osigurao održivi razvoj“* (Sachs, 2014., str. 460.).

Pogođena globalnim utjecajima financijske krize koja je započela 2008. godine, strukturnim problemima, sve većim pritiscima na prirodne resurse i izazovima starenja stanovništva, EU je uvidjela potrebu za donošenjem strateškog dokumenta Europa 2020. kojim želi poboljšati životni standard za 500 milijuna svojih građana te pružiti smjer koji će im pomoći u ostvarivanju napretka kojeg su izbrisale godine ekonomske i socijalne krize (Cretu, 2016.). Strategija Europa 2020. usmjerena je na ostvarivanje prioriteta koji podrazumijevaju pametan, održiv i uključiv rast. *„Pametan rast moguće je postići razvijanjem ekonomije utemeljene na znanju i inovaciji, održiv rast se može ostvariti promicanjem ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse, koja je zelenija i konkurentnija, a uključiv rast kroz njegovanje ekonomije s visokom stopom zaposlenosti koja donosi društvenu i teritorijalnu povezanost“* (Europska komisija (EK), 2010a., str. 6.).

Budući da više od 70% stanovnika Unije živi u gradovima, urbana će područja provođenjem politike s lokalnim naglaskom, svojim građanima omogućiti rješavanje urbanih izazova od zapošljavanja i socijalne isključenosti do mobilnosti, okoliša i klimatskih promjena (Cretu, 2016.).

2.2. Pojmovno određenje održivog urbanog razvoja

Ekonomija je smještena u gradove te bitno utječe na strukturu grada i promjenu strukture stanovništva. U doba helenističke kulture, kada pomorstvo i trgovina utječu na razvoj i strukturu gradova, nastaju velike promjene. Srednji je vijek sa ekonomskog gledišta obilježio razvoj obrta i trgovine, dok u novije doba, razvojem industrijalizacije, industrija obilježava razvoj gradova. Industrijska je revolucija proizvela jaku urbanizaciju te nastaju mnogi gradovi, a inovacije su pridonijele njihovoj brzoj gradnji i rastu. Zbog pretjerane demografske i ekonomske urbanizacije gradova stvaraju se velike razlike između velikih i malih gradova. Zemljište se u doba industrijalizacije sve intenzivnije iskorištava te dobiva na cijeni (Šimunović, 2007.). Grad tako postaje „*sinteza svega što je progresivno to jest grad proizvodi inovacije, znanje, trgovinu, porast standarda življenja, bogatu i složenu društvenu i kulturnu sredinu"* ali jednako tako proizvodi i „*urbane probleme poput segregacije stanovništva, urbane bijede te kriminaliteta*" (Šimunović, 2007., str. 18.). Gospodarstvo je od ruralnog preraslo u urbano, odnosno, preusmjereno je od poljoprivrede na industriju i uslužne djelatnosti. Prelazak ljudi iz sela u grad i s poljoprivrede na industriju i uslužne djelatnosti, poremetio je živote stotinama milijuna ljudi te je doveo do masovnih migracija unutar zemalja širom svijeta. Kao jedan od primjera može se navesti raspad obitelji kao posljedica odlaska roditelja u gradove u potrazi za poslom, dok su djeca ostajala na selu sa njihovim roditeljima. Također, povećala se nejednakost među prihodima pri čemu se standard radnika zaposlenih u gradovima povećao, dok su prihodi onih koji su ostali u ruralnim područjima stagnirali, a naposljetku javlja se i uništenje prirodne sredine uslijed industrijalizacije ogromnih razmjera, popraćene jednako tako i masovnom pojavom bolesti i prijevremenih smrti (Sachs, 2014.).

Strukturne gospodarske promjene mogu nepovoljno utjecati na dostupnost javnih ulaganja u odnosu na potrebe, uzrokovati manjak radnih mjesta u odnosu na broj stanovnika te prouzročiti neusklađenost znanja i vještina kojima radna snaga raspolaže s obzirom na potražnju, a posljedice mogu biti stjecanje velikog bogatstva pojedinaca, ali s druge strane i dugotrajna nezaposlenost određenih skupina stanovnika, koja ih može dovesti do siromaštva i konačno do isključenja iz društvenog života. Rješavanju problema socijalne isključenosti gradovi moraju pristupiti na odgovarajući način jer u protivnom mogu dovesti do usporavanja razvoja.

Na razvoj gradova, osim gospodarskih, utječu i demografske promjene, pa gradovi stoga moraju pronaći način na koji će postati privlačni mladim ljudima te time osigurati potporu starijem stanovništvu (Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije (MRRFEU), 2014a.).

Održivi urbani razvoj je preduvjet za stvaranje održivog grada. On mora *„težiti stvaranju grada pogodnog za svoje korisnike („user-friendly“) sa dovoljnim brojem resursa, ne samo u smislu forme i energetske efikasnosti, nego i u smislu njegovih funkcija, kao mjesto za život“* (Grubić, 2009., str. 36.).

Gradovi, kao životne sredine u kojima danas živi više od 50% svjetskog stanovništva i (kao što je ranije istaknuto) oko 70% Europljana, moraju zadovoljavati njihove biološke, ekološke, socijalne, ekonomske, estetske, kao i druge zahtjeve i potrebe (Grubić, 2009.). Gradsko je stanovništvo sve više orijentirano na potrošnju pa je urbani razvoj potrebno usmjeriti ka održivosti. Pored toga, gradovi su „proizvođači“ eksternih utjecaja na okoliš, kako pozitivnih tako i negativnih, a porastom svijesti o različitim aspektima zagađivanja životne sredine povezanih s urbanim načinom života i kvalitetom života u gradovima, sve se više javlja potreba za preispitivanjem kapaciteta podnošenja održivog grada. Kapacitet podnošenja grada može se promatrati sa dva aspekta: kao sposobnost grada da se nosi sa utjecajima na životnu sredinu unutar i izvan svojih granica. Unutarnji se odnose na urbano upravljanje otpadom, urbano zagađenje vode i zraka, probleme prometne zagušenosti, buke i sl., dok se vanjski odnose na korištenje zemljišta, kao i druge resurse koji su neophodni za osiguranje života u gradu (npr. poljoprivredna proizvodnja, energija, šume i dr.) (Grubić, 2009.).

Gradovi bi sukladno svojim specifičnim potrebama i mogućnostima u svoje strategije urbanog razvoja trebali postaviti ciljeve koji odgovaraju njihovim glavnim socio-ekonomskim pokretačima, a koje ih mogu dovesti do održivih promjena. Održivi razvoj grada moguće je postići ukoliko su uspostavljeni sustavi obnovljivih izvora energije, ekonomski, humani, ekološki i tehnološki potencijali. Mjere urbanog razvoja mogu uključivati primjerice *„ponovno korištenje zapuštenih zemljišta, fizičku obnovu degradiranih urbanih područja, nove i/ili proširene poslovne zone, razvoj turizma (s naglaskom na industrijsku baštinu i održivi turizam), obrazovanje uključujući razvoj sveučilišnih kampusa, obavezno ulaganje u sektor zaštite okoliša koja provode tijela*

državne uprave, poboljšani javni prijevoz koji nudi energetski učinkovitija prijevozna sredstva, razvoj ključnih industrijskih sektora, razvoj i prijenos novih tehnologija, razvoj ljudskih potencijala (stručno usavršavanje radne snage), obnova toplinske izolacije zgrada u javnom sektoru i stambenih zgrada, obnovljivi izvori energije, poboljšana skrb za ugrožene skupine“ kao i mnoge druge (MRRFEU, 2014a., str. 77-78.). Detaljnije o ulozi gradova kao pokretača održivog razvoja može se vidjeti u poglavlju 2.3.

Maletić (2017.) tvrdi da održivi urbani razvoj ne obuhvaća samo ekonomski razvoj koji se odnosi na zdrav okoliš i koji postojeće resurse čuva kako bi ih i slijedeći naraštaji mogli koristiti, već sadrži i ujednačeni prostorni razvoj što znači *„pomirbu socijalnih i gospodarskih zahtjeva u pogledu korištenja zemljišta s ekološkom i kulturnom funkcijom koji to područje ima s obzirom na doprinos održivosti prostornog razvoja koji je ujednačen na regionalnoj razini“* (Maletić, 2017., str. 7.).

2.3. Gradovi kao pokretači održivog gospodarskog razvoja

Održivost gradova ovisi o njegovom fizičkom obliku – veličini, obliku, upotrebi zemljišta ili distribuciji otvorenog prostora, ali i o drugim čimbenicima koji se odnose na okoliš (uključujući prijevoz), mogućnostima poticanja razvoja i postizanja društvene i gospodarske raznolikosti. Gradovi koriste ogromne prednosti koje pružaju ekonomije razmjera i ekonomije opsega, što znači da njihovu produktivnost povećavaju velika gradska tržišta koja omogućuju ogroman broj različitih aktivnosti i specijalizacija (ekonomija opsega) te ogroman obim proizvodnje (Sachs, 2014.).

S druge strane, *„gradovi bi trebali biti mjesta koja mogu svojim stanovnicima ponuditi pristojan i produktivan posao, a tvrtkama mogućnost efikasne proizvodnje i trgovine. Uspjeh gradova temelji se na produktivnoj urbanoj infrastrukturi: razvijenoj prometnoj mreži, mreži javnog prijevoza, elektroenergetskoj mreži, komunikacijskoj mreži, mreži vodovoda i kanalizacije, odlaganja otpada, ali i drugim čimbenicima koji urbanom gospodarstvu omogućuju funkcioniranje uz niske transakcijske troškove“* (Sachs, 2014., str. 345.).

Veća gustoća ekonomskih subjekata na jednome mjestu podupire raznovrsnije lokalne usluge. Lokalnim tvrtkama omogućuje umrežavanje u klastere, potičući

pritom inovativnost i kreativnost, a time veći endogeni rast. Urbana konsolidacija smanjuje troškove infrastrukture putem ekonomije razmjera i mrežnih gospodarstava te ponovnim korištenjem postojećih kapaciteta, uz podizanje vrijednosti zemljišta i stvaranje ponovnog razvitka održivijim (Jenks i Jones, 2010.).

Gradovi kreiraju visoku društvenu mobilnost, ali jednako tako, mogu povećati razlike između bogatih i siromašnih građana u pogledu ponude i smještaja stambenih objekata u gradu ili dostupnosti obrazovanja i socijalnih usluga. Društvena mobilnost utječe na političku stabilnost i povjerenje u društvu pa ukoliko je ona niska može dovesti do narušavanja funkcionalnosti. Nadalje, efikasno urbano planiranje omogućuje suživot različitih skupina smještenih u gradu (rasnih, etičkih, vjerskih i dr.) odnosno društvenu jednakost koja, ukoliko nije efikasna, može prouzročiti još veće razlike među stanovništvom te usporiti rast i razvoj grada. Naposljetku, ekološka održivost bitan je čimbenik održivog rasta. Visoka gustoća stanovnika na jednome mjestu u velikoj mjeri dovodi do pojave ekoloških problema kao što su zagađenje vode i zraka, uništavanje zemljišta, brzo širenje zaraznih bolesti kao i prirodne katastrofe poput potresa, poplava i dr. Stoga će izgledi za održivi razvoj gradova u budućnosti ovisiti o efikasnom planiranju za budućnost (Sachs, 2014.).

Kako bi gradovi postali pokretači gospodarskog razvoja *„moguće je poduzeti niz mjera kojima će se gradove učiniti atraktivnijima unapređenjem usluga javnog prijevoza, uslužnih djelatnosti, životne i radne sredine i kulture, ojačati veze između urbanih, ruralnih i prigradskih područja, osnažiti ulogu gradova kao središta rasta, promicati poduzetništvo, inovativnost i gospodarstvo temeljeno na znanju, pomagati malim i srednjim tvrtkama kao i mnoge druge“* (Juras Anić, 2012., str. 471.).

Konkretne mjere odnose se na mjere kojima je cilj obnova siromašnih i zapuštenih gradskih četvrti; mjere održivog urbanog razvoja u tematskim područjima kao što su povećanje konkurentnosti, inovacija, zapošljavanja, fizička obnova urbanih područja i gradskih jezgri, poboljšanje gradske infrastrukture poput prijevoza i tretmana otpadnih voda, kao i uvjeta stanovanja, mjere kojima je cilj promovirati uravnoteženiji, policentrični razvoj koji uključuje umrežavanje gradova i povezivanje gospodarski jakih gradova i drugih urbanih područja, malih i srednje velikih gradova (Juras Anić, 2012.).

2.4. Urbana politika

Izuzetno složeni izazovi s kojima se susreću urbana područja prepoznati su kako na globalnoj, tako i na europskoj te nacionalnim razinama. Zbog rastuće urbanizacije i ozbiljnih demografskih, gospodarskih i socijalnih promjena, urbana politika kao nacionalna politika poprima sve veći značaj (Hrvatski zavod za prostorni razvoj (HZPR), 2016.).

Regionalna politika važan je dio javne politike EU-a koja je usmjerena na smanjenje društvenih i gospodarskih razlika koje postoje između država članica odnosno regija država članica. S druge strane i gradovi su suočeni sa brojnim problemima te je nužna koordinacija regionalne i urbane politike. Kako urbani razvoj ne može biti isključivo pitanje nacionalne politike, nastala je urbana pravna stečevina (*aquis urbain*) temeljena na iskustvima stečenih u provedbi inicijativa Europske zajednice (EZ) koje su imale za cilj urbani razvoj i urbanu obnovu europskih gradova (Juras Anić, 2012.).

Urbana pravna stečevina predstavlja zajedničku metodologiju za održivi urbani razvoj koji podrazumijeva:

- *„razvoj vizije grada koji izlazi iz okvira pojedinog projekta i smješta grad u njegov regionalni kontekst;*
- *integrira međusektorski pristup (horizontalna i vertikalna koordinacija);*
- *nove instrumente urbanog upravljanja, s naglaskom na veću odgovornost lokalnih aktera te jaka lokalna i regionalna partnerstva;*
- *usmjeravanje resursa i sredstava prema jasno odabranim ciljnim područjima koja će imati trajne učinke;*
- *kapitaliziranje na znanju, razmjeni iskustava i know-how;*
- *praćenje napretka (evaluacijama ex-ante, mid-term, ex-post služeći se utvrđenom skupinom kriterija i pokazatelja)“* (Juras Anić, 2012., str. 465.).

Prema Maletić (2017.) urbana pravna stečevina odnosi se na uravnoteženi razvoj koji podrazumijeva gospodarsku konkurentnost, socijalnu koheziju i zaštitu okoliša koje moraju biti u ravnoteži, potom mehanizme za uspješnu provedbu urbane politike na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, suradnju javnih, društvenih i privatnih dionika kroz uspostavu konstruktivnih odnosa, postizanje prostorne ravnoteže te

poticanje razmjene dobre prakse, *policy learning* i jačanje kapaciteta (Maletić, 2017., str. 7.).

Aktivnosti na polju urbanog razvoja i urbane obnove EZ-a započele su Urban-pilot projektima (UPP) u razdoblju od 1989.-1993. godine, koji su za cilj imali otvoriti put mnogobrojnim projektima ubrane obnove, te Inicijativom URBAN, kao programom pomoći urbanim sredinama s poteškoćama u razvoju za razdoblje od 1994.-2006. godine (URBAN I za razdoblje od 1994.-1999. godine, URBAN II za razdoblje od 2000.-2006. godine), s ciljem pružanja podrške inovativnim strategijama za održivu gospodarsku i društvenu obnovu na ograničenom broju urbanih područja diljem Europe (Juras Anić, 2012.).

Cilj Inicijative bio je osmisliti i provesti inovativne strategije obnove gradova svih veličina ili zapuštenih četvrti u većim gradovima, uz poticanje spoznaja i razmjene znanja i iskustva održive urbane obnove i razvoja. Inicijative URBAN I i II omogućile su praktičnu primjenu integriranog pristupa u oko 200 gradova, usredotočivši se na fizičku obnovu zapostavljenih gradskih četvrti, razvoj lokalnog gospodarstva, mjere za očuvanje okoliša, mobilnosti i javnog prostora, zaposlenost lokalnog stanovništva te inicijative u kulturi (Juras Anić, 2012., str. 469.). Prema Juras Anić (2012.), od 1994.-1999. godine Inicijativa URBAN I financirala je programe u 118 urbanih područja s oko 3,2 milijuna ljudi s ukupnim iznosom od 900 milijuna eura. Projekti su bili usredotočeni na obnovu infrastrukture, otvaranje radnih mjesta, borbu protiv socijalne isključenosti i unapređenje zaštite okoliša. Od 2000. do 2006. godine Inicijativa URBAN II nastavila je pružati potporu europskim gradovima u potrazi za najboljim strategijama razvoja i obnove, ulažući ukupno 730 milijuna eura u održivu gospodarsku i socijalnu obnovu u 70 urbanih područja diljem Europe (Juras Anić, 2012.).

Politika prema gradovima se mijenja pa se s toga mijenjaju i programi koji su fokusirani na urbana područja. U programskom razdoblju od 2007. do 2013. godine urbani programi ugrađeni su u Strateške smjernice Zajednice o koheziji koji predstavlja najznačajniji dokument regionalne politike EU-a unutar kojeg se razrađuju tematski prioriteti unutar pojedinog strateškog cilja te su programi potpomognuti financijskim instrumentima regionalne i kohezijske politike korištenjem strukturnih

fondova (Europski fond za regionalni razvoj (EFRR), Europski socijalni fond (ESF) i Kohezijski fond) (Juras Anić, 2012.).

Urbana dimenzija za razdoblje 2014. do 2020. godine predstavlja jedan od značajnih elemenata kohezijske politike. Kohezijska politika, kao glavna investicijska politika obuhvaća regije i gradove u EU, a cilj joj je u obuhvaćenim područjima poticati stvaranje novih radnih mjesta, jačati poslovnu konkurentnost, ekonomski rast, održivi razvoj i poboljšati kvalitetu života građana. Ulaganja koja ova politika omogućuje potiču ostvarivanje ciljeva EU-a u mnogim područjima. Jedan od ciljeva kohezijske politike EU-a za razdoblje 2014. do 2020. godine je ostvarivanje integrirane strategije za održiv urbani razvoj kako bi se pojačala otpornost gradova. Kohezijska politika EU-a za razdoblje 2014. do 2020. godine prepoznaje gradove kao pokretače razvoja, inovativnosti i kreativnosti, mjesta u kojima se koncentriraju razvojni potencijali i izazovi. Prema procjenama u navedenom će financijskom razdoblju barem 50% sredstava EFRR-a, i to u iznosu od oko 80 do 90 milijardi, biti uloženo u gradska područja. Jednako je tako predviđeno da se najmanje 5% nacionalnih sredstava EFRR-a izdvaja za integrirani održivi urbani razvoj kako bi se osiguralo da to bude jedan od prioriteta svih država članica (MRRFEU, 2017a.).

Jedan od načina realizacije programa i projekata koji se zasnivaju na održivom urbanom razvoju su mehanizmi integriranih teritorijalnih ulaganja tzv. *ITU mehanizmi*, koje je moguće realizirati u većim urbanim središtima s obzirom na gospodarsku, ekološku, društvenu i demografsku koncentraciju koja utječe na razvoj urbanih područja, a sastoji se od tri tematska područja:

1. *napredni gradovi* – gradovi kao pokretači održivog i pametnog gospodarskog rasta;
2. *čisti gradovi* – gradovi u borbi protiv klimatskih promjena koji promiču energetsku učinkovitost i zdrav okoliš;
3. *uključivi gradovi* – gradovi koji se bore protiv siromaštva i pružaju podršku socijalnoj integraciji (Maletić, 2017., str. 7-8.).

Program europske međuregionalne suradnje URBACT III 2014. - 2020. namijenjen je svim europskim gradovima koji žele izgraditi i uspješno provoditi svoje strategije održivog urbanog razvoja, a sredstva od 96,3 milijuna eura osigurana su u proračunu EFRR-a. Cilj koji europski gradovi programom žele postići su *„promicanje*

integriranog održivog razvoja te poboljšanje učinkovite provedbe kohezijske politike EU-a na lokalnoj razini kroz razmjenu iskustava gradova o novim modelima upravljanja, prostornog planiranja, mjerama održivog razvoja, promociji socijalne isključenosti i jačanju urbano-ruralnih veza" (Maletić, 2017., str. 37.).

Kako bi se pridonijelo realizaciji mjera prema smanjenju stope siromaštva i socijalne isključenosti, kroz program EU-a za zapošljavanje i socijalne inovacije (*Programme for Employment and Social Innovation / EaSI*) osigurana su sredstva kojim će se podržati inovacije socijalne politike, poticati mobilnosti radne snage, olakšati pristup mikrokreditiranju i poticati socijalno poduzetništvo (Vlada RH, 2014.).

Poticanje skladnijeg urbanog razvoja podrazumijeva poticanje razvoja srednjih i malih gradova i razvojnih središta kao nositelja regionalnog urbanog sustava s posebnim osvrtom na usporavanje rasta u velikim gradovima. Suočeni s negativnim demografskim procesima, nerazvijenosti mreže naselja, funkcija i gospodarstva, nacionalne su politike dužne posebnu pozornost posvetiti upravo onim urbanim područjima koji razvojem zaostaju za nacionalnim prosjekom (HZPR, 2016.).

Strategija regionalnog razvoja u Republici Hrvatskoj koja je donesena 2010. godine odnosila se na razdoblje od 2011. do 2013. godine sa tri osnovna strateška cilja: razvoj županija i statističkih regija, razvoj potpomognutih regija te razvoj pograničnih područja, kako bi se smanjile regionalne nejednakosti i ojačali razvojni potencijali onih dijelova Hrvatske koji zaostaju u razvoju (Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva (MRRŠVG), 2010.).

Novom Strategijom regionalnog razvoja za razdoblje do 2020. godine utvrđene su prioritetne aktivnosti usmjerene prema jačanju regionalnih potencijala svih regija u Hrvatskoj, smanjenje regionalnih razlika te jačanje i izgradnju razvojnog potencijala slabije razvijenih dijelova. Jednako tako, Hrvatska je ispunila zakonsku obvezu temeljem koje su donesene integrirane teritorijalne strategije u vidu strategije za posebno prepoznata područja (otoci, brdsko-planinska područja, ratom stradala područja i dr.), strategije održivog urbanog razvoja te strategije razvoja upravljanog od lokalne zajednice (Hrvatski sabor, 2017.).

S ciljem provedbe održivog urbanog razvoja kao i daljnjeg jačanja uloge gradova kao pokretača gospodarskog razvoja, Hrvatska također ima na raspolaganju sredstva iz

EU fondova kojima će se dodatno poticati održivi urbani razvoj. U okviru Operativnog programa *„Konkurentnost i kohezija“* 2014. do 2020. godine te Operativnog programa *„Učinkoviti ljudski potencijali“* 2014. do 2020. godine za provedbu aktivnosti namijenjenih održivom razvoju u najvećim urbanim centrima u Republici Hrvatskoj, putem integriranih teritorijalnih ulaganja osigurano je 345,35 milijuna eura, od čega je 253,35 milijuna eura iz Europskog fonda za regionalni razvoj, 50 milijuna eura iz Kohezijskog fonda i 42 milijuna eura iz Europskog socijalnog fonda (MRRFEU, 2017b.).

U skladu sa Sporazumom o partnerstvu, za financiranje aktivnosti kroz mehanizam ITU, odabrano je sedam najvećih urbanih centara u Republici Hrvatskoj s najvećom koncentracijom stanovništva, odnosno gradovi koji imaju više od 50.000 stanovnika u centralnim naseljima – Zagreb, Split, Rijeka, Osijek, Slavonski Brod, Zadar i Pula. Urbana područja koja su korisnici ITU mehanizma trebaju definirati smjer svoga razvoja u strateškom dokumentu odnosno izraditi strategiju razvoja urbanog područja. MRRFEU je u rujnu 2015. godine donijelo Smjernice za izradu strategije razvoja urbanih područja, praćenje njihove provedbe i vrednovanje, s metodologijom za izradu strategija koje trebaju obuhvaćati integrirane mjere za suočavanje s ekonomskim, okolišnim, klimatskim, demografskim i socijalnim izazovima (MRRFEU, 2017a.).

U programskom razdoblju od 2014. do 2020. godine najveći hrvatski gradovi iskazali su potrebu za ulaganjem u ukupnom iznosu od 3,6 milijarde eura, samo Zagreb za potrebe realizacije svojih projekata definirao je iznos od 2 milijarde eura za provedbu više od 80 projektnih ideja. Split iznosom od 900 milijuna eura želi financirati projekte zaštite okoliša te prometne infrastrukture za različite vidove prijevoza, Rijeka planira iznos od 128 milijuna eura, dok će Osijek od ukupnog iznosa od 505 milijuna eura u projekt nove visokoučinkovite kogeneracijske elektrane na obnovljivi energent uložiti iznos od 450 milijuna eura (MRRFEU, 2014a.). Nadalje, promatrajući gradove srednje veličine, procjene troškova prioritetnih ulaganja za Zadar iznose 467 milijuna eura, Karlovac 254 milijuna, Slavonski Brod 124 milijuna, Kaštela 130 milijuna, Varaždin 2,1 milijun, Velika Gorica 2 milijuna, Sisak 1,6 milijun te Samobor 1,9 milijuna eura i naposljetku mali gradovi u ukupnom iznosu od 92,7 milijuna eura (MRRFEU, 2014a.).

U okviru operativnih programa *Konkurentnost i kohezija* i *Učinkoviti ljudski potencijali* za revitalizaciju depriviranih područja, konkretno gradove Beli Manastir, Benkovac, Knin, Petrinja, Vukovar i Darda provode se pilot projekti na fizičkoj, društvenoj i gospodarskoj osnovi s ciljem smanjenja socijalne nejednakosti, siromaštva i socijalne isključenosti (Maletić, 2017.).

3. UKLJUČIVI RAST

3.1. Definicija uključivog rasta

Uključiv rast označava *„osnaživanje ljudi visokom stopom zaposlenosti, ulaganje u vještine, borbu protiv siromaštva i modernizaciju tržišta rada te sustava osposobljavanja i društvene zaštite u svrhu pružanja pomoći osobama u predviđanju promjena i upravljanja njima te izgradnji povezanog društva"* (EK, 2010a., str. 21.).

Uključiv rast može se nazvati i „rastom za siromašne". To je dugoročan proces orijentiran na produktivno zapošljavanje, a ne na izravnu preraspodjelu dohotka kao sredstva za povećanje prihoda za ugrožene skupine stanovništva, koja bi se trebala koristiti tek kao privremena mjera za ublažavanje negativnih učinaka na siromašne. Brzo i održivo smanjenje siromaštva zahtijeva uključiv rast koji omogućava ljudima doprinos i koristi od ekonomskog rasta. Ekonomski rast neophodan je i presudan uvjet za smanjenje siromaštva, a njegova održivost potpomaže uključivanje velikog dijela radne snage te rasprostranjenost prema svim sektorima (World Bank (WB), 2009.).

Uključenost je koncept koji obuhvaća jednakost odnosno jednake mogućnosti u pogledu pristupa tržištu rada, resursima i nepristranom regulatornom okruženju na tvrtke i pojedince. Da bi se rast smatrao uključivim, potrebno je poraditi na produktivnosti i stvaranju novih mogućnosti zapošljavanja odnosno uključivanja ugroženih skupina na tržište rada. S druge strane, podizanje rasta i povećanje veličine gospodarstva istodobno uključuje usklađivanje prostora za ulaganja i povećanja produktivnih mogućnosti zapošljavanja. Stoga je produktivno zapošljavanje glavni instrument održivog i uključivog rasta. Rast zaposlenosti generira nova radna mjesta i dohodak za pojedinca – od plaća u svim vrstama gospodarskih subjekata ili od samozapošljavanja, obično u mikro-tvrtkama (Savić et al., 2015.).

Uključivi rast međutim, nije orijentiran samo na skupinu siromašnih već se usredotočuje na *„mogućnosti podizanja stope rasta korištenjem potpunijeg dijela radne snage neovisno o tome je li ona nisko produktivna ili je potpuno isključena iz tržišta rada"* (WB, 2009., str. 3.). Nadalje, analiza čimbenika koji objašnjavaju rast i smanjenje siromaštva, ukupnu dinamiku produktivnosti u zemlji, glavne izazove i

mogućnosti, mogućnosti ekonomske transformacije zemlje kao i ograničenja onih sektora koji imaju prilike za produktivno zapošljavanje pa i ograničenja koja utječu na sposobnost zapošljavanja u tim sektorima i ograničenja koja utječu na mobilnost radne snage po sektorima i regijama, ključni su za potencijalni rast. Jednako tako, analiza uključivog rasta odnosi se na politike koje bi trebale biti provedene u kratkom roku, ali na održivi i uključiv rast u budućnosti (WB, 2009.).

Odgovornosti za uključivi rast moraju se podijeliti između pojedinaca, poslodavaca i države. Postoji mogućnost da pojedina gospodarstva tijekom određenog vremena rastu, ali stopa siromaštva u tim zemljama nije smanjena. U takvim slučajevima vlade tih država trebale bi se usredotočiti na uključivost svoje strategije rasta odnosno na jednakost prilika za pojedince i gospodarske subjekte. Nadalje, gradovi - kao motor rasta, ali i mjesta najveće razine siromaštva – igraju veliku ulogu u stvaranju uključivih gospodarstava. Gradovi obuhvaćaju tvrtke, poslodavce, kreatore politike, pružatelje usluga, institucije i zajednice koje djeluju i oblikuju prirodu lokalnog rasta, a te mreže u gradovima stvaraju radna mjesta i prilike za pristup građanima (WB, 2009.).

3.2. Odrednice uključivog rasta

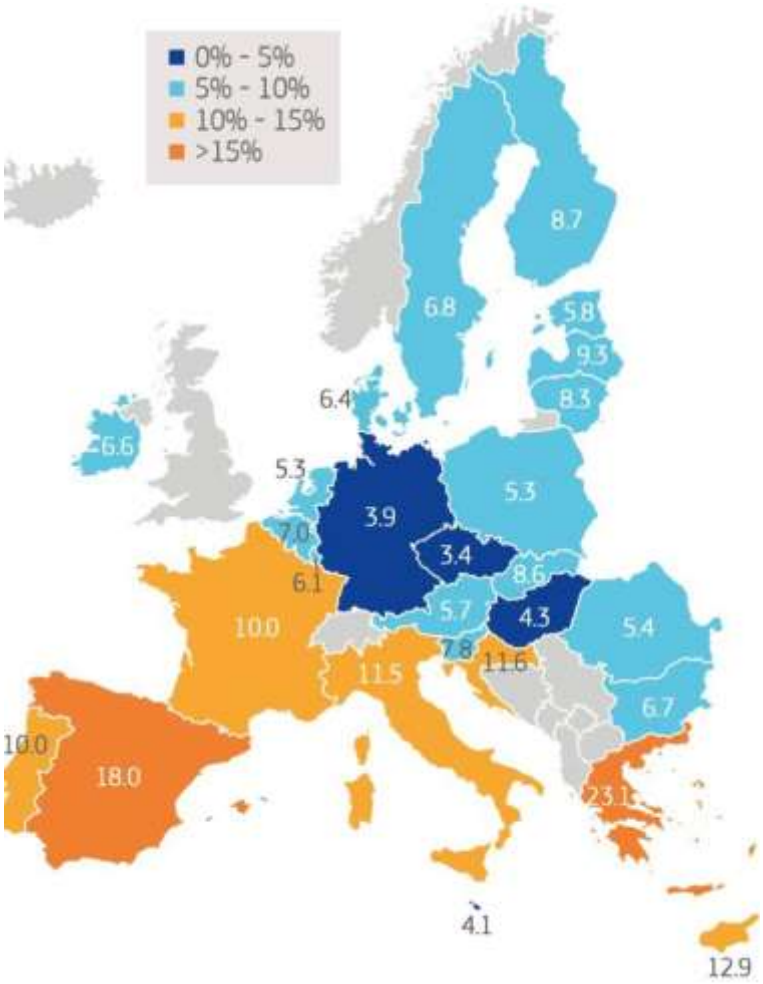
Rješenje problema vezanih uz uključiv rast u središtu je kohezijske politike, a tematski ciljevi rasta mogu se sažeti u sljedeće:
1. promicanje zapošljavanja i podrška mobilnosti radne snage
2. ulaganje u obrazovanje, vještine i cjeloživotno učenje
3. promicanje socijalnog uključivanja te borba protiv siromaštva
4. jačanje institucionalnih kapaciteta te učinkovita javnu upravu (Europska unija (EU), 2017a.).

Na prostorima EU-a, zaposleno je tek dvije trećine radno sposobnog stanovništva. Skupine koje nezaposlenost najviše pogađa su žene i stariji radnici, dok rizik da izgube mogućnost uključivanja na tržište rada pogađa najviše one koji su u slabijem doticaju ili uopće nisu bili uključeni na tržište rada (EK, 2010a.).

Velike razlike među europskim zemljama izražene su prema stopama zaposlenosti. Stopa zaposlenosti od 75%, cilj strategije Europa 2020, 2016. godine ostvaruje se u

Švedskoj, Njemačkoj, Nizozemskoj, Danskoj, Češkoj, Estoniji, Litvi i Austriji, dok ukupna stopa zaposlenosti u EU27 iznosi 71%, a 2010. godine kada je cilj postavljen iznosila je 69% (EK, 2017.). S druge strane, stopa nezaposlenosti u veljači 2017. godini, u Češkoj, Njemačkoj i Mađarskoj niža je od 5%, dok u Španjolskoj iznosi 18%, a u Grčkoj 23%.

Slika 1. Stope nezaposlenosti u Europskoj uniji u veljači 2017. godine

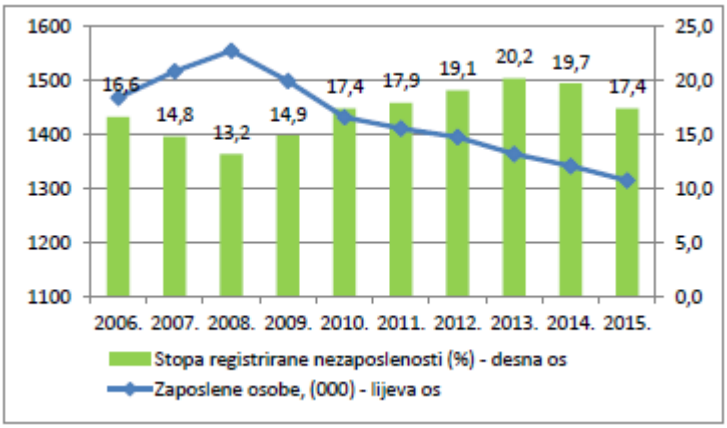
Izvor: Europska komisija (2017.) *Dokument za razmatranje o socijalnoj dimenziji Europe*, Bruxelles, str. 9.

Povećanje zaposlenosti u Europi posljednjih godina može se pripisati povećanju broja žena na tržištu rada kao posljedica otvaranja većeg broja radnih mjesta u uslužnim djelatnostima te kvalitetnijim ustanovama za dnevnu skrb o djeci, kao i eliminaciji poreznih mjera koje nisu poticajne vezano za drugi dohodak u kućanstvu. Idući razlog je produljenje radnog vijeka uslijed mirovinskih reformi te poboljšanje vještina, zdravlja i radnih uvjeta u europskim zemljama (EK, 2017.). Većina

novootvorenih radnih mjesta smatra se kvalitetnim u smislu da su s njima povezani primjeren prihod, sigurnost na tržištu rada i poticajno radno okruženje. U uslužnom sektoru, u kojem je otvoreno mnogo radnih mjesta uglavnom se zapošljavaju osobe s većim stupnjem kvalifikacija. Najviše radnih mjesta otvara se u informacijskom i komunikacijskom sektoru, administrativnim i pomoćnim uslugama te za stručne, znanstvene i tehničke poslove. Udio novootvorenih radnih mjesta u malim i srednjim poduzećima iznosi 85% (EK, 2017.).

Republika Hrvatska je najveću razinu zaposlenosti imala prije ekonomske krize 2008. godine, da bi nakon toga uslijedio nagli rast nezaposlenosti, koji je svoj vrhunac dosegnuo u 2013. godini (Grafikon 1).

Grafikon 1: Zaposlene osobe (000) i registrirana stopa nezaposlenosti (%), Hrvatska, 2006.-2015. godine

Izvor: Hrvatski sabor (2017.), *Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine*, „Narodne novine“, broj: 75/2017.

Opadanje stope nezaposlenosti nastavlja se i u 2017. godini, pa je prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, u travnju 2017. godine, broj nezaposlenih osoba iznosio 204.316 osobe, što je za 19,7 % manje nego u istom razdoblju 2016. godine. Smanjenje broja nezaposlenih povezano je, između ostalog, sa vanjskim migracijama i sezonskim zapošljavanjem u turizmu (Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ), 2017a.).

Što se vještina tiče, na europskim prostorima gotovo 80 milijuna ljudi posjeduje slabe ili tek osnovne vještine (EK, 2010a.). Tendencija da se radna mjesta sa visokom stručnom spremom povećaju istodobno smanjuju potražnju za osobe s niskom

razinom obrazovanja. Visoko obrazovanje igra ključnu ulogu u dvjema vrstama rasta – endogenom rastu i rastu zasnovanom na sustizanju. Endogeni rast zasnovan je na tehnološkom napretku, kao što je revolucija na području informatičko-komunikacijske tehnologije. Zemlje diljem svijeta ulažu u „*istraživanje i razvoj kako bi se pridružile grupi visoko inovativnih zemalja. Istraživanje i razvoj ne oslanjaju se samo na jednu instituciju (npr. sveučilišta) već na mrežu institucija koja povezuje sveučilišta, nacionalne laboratorije i visokotehnološke kompanije*“ (Sachs, 2014., str. 254.).

Druga vrsta rasta zasniva se na prilagođavanju inozemnih tehnologija. Navedene tehnologije ponekad zahtijevaju lokalne vještine zemlje uvoznice. Transfer tehnologija iz inozemstva obično zahtijeva barem dio visokokvalificiranih stručnjaka u zemljama uvoznicama, a sveučilišta igraju ključnu ulogu za pripremu takve kvalificirane radne snage, ali i za obuku nastavnog kadra koji će osposobljavati veliki broj studenata kako bi bili sposobni koristiti nove tehnologije iz inozemstva. Sveučilišta su također osobito važna za treću osnovnu aktivnost, a to je pomoć društvu u identificiranju i rješavanju lokalnih problema održivog razvoja. Svako pitanje s kojim se stanovništvo suočava (siromaštvo, bolesti, klimatske promjene, nove informacijske tehnologije itd.) zahtijeva rješenje primjereno lokalnoj sredini (Sachs, 2014.).

Pored toga, postizanje dužeg radnog vijeka zahtijeva mogućnost stjecanja i razvoja novih vještina tijekom cijelog života pri čemu najveću korist od cjeloživotnog učenja imaju upravo oni boljeg obrazovanja. Stjecanje i razvoj vještina bitno je i zbog prilagodbe strukturnim promjenama i tehničkom razvoju, zadržavanju radnih mjesta i napredovanju u karijeri te povratku u sustav zapošljavanja (EK, 2010a.).

U Europi je prisutan trend smanjivanja broja osoba koje rano napuštaju obrazovni sustav (odnosi se na osobe koje ne završavaju srednjoškolsko obrazovanje) što je izuzetno važno zbog povećanja stručnosti radno sposobnog stanovništva, ali i radi veće mogućnosti zapošljavanja i poboljšanja životnih uvjeta. Cilj strategije Europa 2020. je *„smanjenje udjela osoba koje rano napuštaju obrazovni sustav među populacijom u dobi od 18–24 godine u EU na 10% u odnosu na 11,9% 2013. godine, što je već bilo znatno niže nego 2008. godine (14,8%)“* (EK, 2014., str. 63.).

U svrhu poboljšanja vještina potrebno je u sustav obrazovanja uključiti što veći broj osoba. Istraživanja su pokazala da oko 20% osoba na prostorima Unije u dobi od 15 godina testiranih sustavom PISA (Program za međunarodnu procjenu učenika) ima nedovoljnu razinu čitanja s razumijevanjem, a još veći udio ima nedovoljnu matematičku kompetenciju. U mnogim državama još uvijek postoji velik broj osoba bez adekvatnih vještina u ove dvije osnovne vještine, kao i u trećoj osnovnoj vještini, prirodoslovnoj pismenosti. U Bugarskoj, Rumunjskoj i Cipru, udio takvih osoba stalno je veći od 30%, dok je u Grčkoj preko 30% osoba s niskom kompetencijom iz matematike, ali manje nego u prethodna dva područja. Za razliku od toga, neke države članice (Finska, Estonija i Nizozemska) već su dostigle referentno mjerilo strategije Europa 2020. sa manje od 15% osoba sa slabom kompetencijom iz čitanja, matematike i prirodoslovne pismenosti, a Njemačka, Danska, Irska i Latvija vrlo su blizu (EK, 2014.).

Što se Hrvatske tiče, 27,4% njezinih stanovnika starijih od 19 godina ima završenu tek osnovnu školu ili je bez osmogodišnje škole. U nekim ruralnim sredinama taj udio prelazi 50%. Srednjoškolsko obrazovanje ima 54,8% hrvatskih stanovnika, također nejednako prostorno raspoređenih, dok 17,6% stanovnika starijih od 19 godina s visokim je obrazovanjem (stručni studij 35,6%, sveučilišni studij 62,4%, doktorski studij 2%). Prednjači Grad Zagreb sa 30,8% visokoobrazovnih stanovnika. Udio stanovništva s doktoratima koncentriran je u veće gradske sredine (Science and Society Synergy Institute, 2014.).

Osiguranje dostupnosti obrazovanja kao i programa u obrazovanju odraslih predstavljaju *„temeljna sredstva za sprječavanje društvene isključenosti i opasnosti od siromaštva, a kvaliteta obrazovanja postiže se usklađivanjem standarda kvalifikacija sa standardima zanimanja ako je svrha izlazak na tržište te s potrebama nastavka obrazovanja na višim razinama ako je svrha kvalifikacija nastavak obrazovanja“* (Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO), 2017., str. 11.).

„Čovječanstvo danas živi u svijetu nezamislivog bogatstva i krajnjeg siromaštva, u kojem dobro zdravstveno stanje milijardama ljudi omogućuje da dožive starost kakva je u prethodnim generacijama bila nezamisliva“ (Sachs, 2014., str. 2.). Razlike između bogatih i siromašnih sve su veće, pa dok se bogati nadaju da će tehnološki napredak omogućiti još višu razinu blagostanja, siromašni se pak bore da bi došli do

hrane, pitke vode za piće, zdravstvene zaštite i krova nad glavom, odnosno za goli opstanak (Sachs, 2014.). Rizik od siromaštva je znatan čak i u najuspješnijim europskim društvima. Prema procjenama, čak četvrtini ukupnog stanovništva među zemljama EU prijeti siromaštvo i socijalna isključenost. Posebno je naglašeno siromaštvo među starijom populacijom, ali i među djecom. Kod djece ono se očituje kroz ograničen pristup zdravstvenoj skrbi te većem riziku od prekida školovanja, dok se ta ista djeca u odrasloj dobi suočavaju s rizicima nezaposlenosti i siromaštva (EK, 2017.).

Najsiromašnijima među siromašnima život je stalno ugrožen zbog neodgovarajuće prehrane, vode za piće, izostanka zdravstvene zaštite te krova nad glavom. Postojanje krajnjeg siromaštva, ali i mnoga druga pitanja poput prisutne nejednakosti među ljudima koja podrazumijevaju jaz između bogatih i siromašnih, postojanje društvene mobilnosti pri čemu se postavlja pitanje mogu li u budućnosti siromašne osobe popraviti svoj ekonomski položaj, postojanje diskriminacije na spolnoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, kao i postojanje društvene kohezije, poticanje društvenog povjerenja, uzajamne podrške te moralnih vrijednosti, odrednice su uključivog rasta (Sachs, 2014.).

Krajnje siromaštvo je višedimenzionalan koncept. Siromaštvo se obično definira kao *„odsustvo adekvatnog prihoda“,* dok bi krajnje siromaštvo u općem smislu trebalo shvatiti kao *„nemogućnost zadovoljavanja osnovnih potreba za hranom, vodom, higijenskim uvjetima, sigurnom energijom, obrazovanjem i sredstvima za život. Krajnje siromaštvo označava domaćinstvima i nemogućnost osiguranja redovitog školovanja svojoj djeci bilo da u blizini nema škole ili da nema kvalificiranih učitelja ili da se plaća školarina koja premašuje prihode domaćinstava“* (Sachs, 2014., str. 28.).

Najkritičnija područja na globalnoj razini su podsaharska Afrika u kojoj približno 48% ukupnog stanovništva živi ispod linije siromaštva, te južna Azija sa oko 31% siromašnog stanovništva. Mjerama za smanjenje siromaštva u tim područjima, kroz investicije u poljoprivredu, zdravstvo, obrazovanje, infrastrukturu i osnaživanje žena može se pomoći da se oslobode problema krajnjeg siromaštva (Sachs, 2014.).

Iako je borba ljudi za preživljavanjem izraženija u ruralnim nego u urbanim područjima (omjer 60:40), siromaštvo sve više postaje urbani fenomen. Ulaganja u

zdravstvenu zaštitu i obrazovanje donose veoma veliku korist siromašnima te im omogućuje veću produktivnost (Sachs, 2014.).

Siromaštvo u Europskoj uniji je *„stvaran problem koji je izvor jada u životima mnogih ljudi, ograničava njihova temeljna prava i prilike koje imaju u postizanju svojih punih potencijala, donosi visoke troškove društvu i ugrožava održivi ekonomski razvoj.“* (Žganec, 2016., str. 10.) te je, unatoč općem bogatstvu, siromaštvo u Uniji još uvijek relativno visoko i iznosi 16,9% EU populacije, što čini otprilike 85 milijuna ljudi koji su u relativnom dohodovnom riziku od siromaštva, te više od 124,2 milijuna ljudi, ili 24,8% populacije u riziku od socijalne isključenosti — bilo da su u riziku od relativnog siromaštva, teške materijalne deprivacije ili žive u kućanstvu s jako niskom stopom intenziteta rada (Žganec, 2016.).

Prema podacima u posljednjem objavljenom Priopćenju o pokazateljima siromaštva, stopa rizika od siromaštva u Republici Hrvatskoj u 2015. godini iznosila je 20% (Državni zavod za statistiku (DZS), 2016a.). Prag rizika od siromaštva za jednočlano kućanstvo u Hrvatskoj je iznosio 25.000 kuna na godinu (što iznosi oko 2.083 kune mjesečno), a za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece mlađe od 14 godina 52.500 kuna godišnje (4.375 kuna mjesečno). Kod žena je stopa rizika od siromaštva nešto veća (20,6%) nego kod muškaraca (19,3%), dok je prema dobi najviša kod osoba u dobi od 65 i više godina te iznosi 26,3% (u 2014. godini iznosila je 23,1%). U toj je dobnoj skupini razlika prema spolu najveća – stopa rizika od siromaštva kod žena iznosi 28,7%, a kod muškaraca 22,8%. Stopa rizika od siromaštva prema radnoj aktivnosti osoba starijih od 18 godina najveća je za nezaposlene osobe i iznosi čak 42,8% (viša za nezaposlene muškarce nego nezaposlene žene), a prema intenzitetu rada kod kućanstava[2] s vrlo niskim intenzitetom rada, što znači da radno sposobne osobe u kućanstvu uopće ne rade ili rade do 20% od ukupnog broja mjeseci u kojima su mogli raditi. Stopa rizika od siromaštva za ta kućanstva iznosi

[2] Intenzitet rada kućanstva jest odnos između ukupnog broja mjeseci u kojima su svi radno sposobni članovi kućanstva radili u referentnom razdoblju i ukupnog broja mjeseci koje su ti isti članovi kućanstva teoretski mogli raditi u tome istom razdoblju. Radno sposobna osoba jest osoba u dobi od 18 do 59 godina, s time da se isključuju studenti u dobnoj skupini između 18 i 24 godine. Intenzitet rada definira se kao: vrlo niski (0 – 0,2), niski (0,2 – 0,45), srednji (0,45 – 0,55), visoki (0,55 – 0,85) i vrlo visoki (0,85 – 1). Vrlo niski intenzitet rada odnosi se na kućanstva u kojima nijedan član kućanstva ne radi ili radi vrlo malo, odnosno radno sposobni članovi rade 20% i manje od 20% ukupnog broja mjeseci u kojima su mogli raditi u referentnom razdoblju. Pokazatelj Osobe koje žive u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada odnosi se na one osobe (u dobi od 0 do 59 godina) koje žive u kućanstvima čiji je intenzitet rada manji od 0,2 (DZS, 2016a.)

59% za kućanstva bez uzdržavane djece, a 75,7% za kućanstva s uzdržavanom djecom. U kućanstvima bez uzdržavane djece najveća stopa rizika od siromaštva zabilježena je kod jednočlanih (samačkih) kućanstva (38,6%), kod žena ono se kreće oko 41,1%, a kod osoba starijih od 65 godina 40,4%. Među kućanstvima s uzdržavanom djecom najviše stope rizika od siromaštva bilježe se kod kućanstava koje čine dvije odrasle osobe s troje ili više djece (34,1%), odnosno jedan roditelj s jednim ili više uzdržavane djece (33,1%) (DZS, 2016a.).

3.3. Strateška područja

Prioritetna područja za suzbijanje i sprječavanje siromaštva i socijalne isključenosti je obrazovanje i cjeloživotno učenje budući da pristup obrazovanju i kvaliteta i razina obrazovanja znatno utječu na životne prilike pojedinca, ono je pretpostavka razvoja gospodarstva i društva, a time i osnovni alat za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti (Vlada RH, 2014.).

Prepreke za ostvarenje ciljeva strategije Europa 2020 između ostalog uključuju: nedovoljno sudjelovanje na tržištu rada, neusklađenost sustava obrazovanja s potrebama tržišta rada, velik broj ljudi suočen s rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti, nedovoljno sudjelovanje osoba u cjeloživotnom učenju te nedovoljno razvijena infrastruktura (Bajo i Ljepović, 2014.).

3.3.1. Razvoj ljudskog kapitala

Strateško područje jačanje ljudskog kapitala jedno je od najznačajnijih područja koje može doprinijeti smanjenju stope rizika od siromaštva, dok je najvažniji element ljudskog kapitala obrazovanje. Upravo je obrazovna struktura stanovništva neke zemlje najbolji pokazatelj razine njezinog ljudskog kapitala.

Postoje snažni dokazi da više znanja, obuke na radnom mjestu i radnog iskustva omogućuje pojedincima povećanje produktivnosti (na što najposrednije ukazuju zarade). Slično tome, akumuliraju se i investicije u zdravlje. Tijekom procesa akumulacije ljudskog kapitala od najveće su važnosti određena razdoblja života pojedinca, koje počinje upravo preživljavanjem novorođene djece u prvih nekoliko

mjeseci života. Rano djetinjstvo je veoma važno razdoblje ne samo zato što je to vrijeme kada se uče potrebne društvene i humane vještine, već i zato što se u tom uzrastu formira i sam mozak djeteta (Sachs, 2014.).

Može se reći da je obrazovanje put ka produktivnijem životu građana zahvaljujući većim prihodima, ali jednako tako može povećati društvenu nejednakost. Društva koja su podjednako razvijena te u kojima postoji jaka uloga države u osiguranju razvoja u ranom djetinjstvu, kao i pristup kvalitetnom obrazovanju na svim razinama, na kraju pokazuju veću međugeneracijsku mobilnost. Stoga su skandinavske zemlje postigle izuzetne rezultate u pogledu društvene uključenosti budući da su poticale opći prosperitet i najvišu opaženu razinu društvene mobilnosti među generacijama (Sachs, 2014.).

Obrazovanje je proces koji se provodi veći dio života pojedinca, pri čemu je potrebno osobitu pozornost posvetiti upravo onoj najranijoj fazi obrazovanja gdje počinju socijalne nejednakosti i u čiji je razvoj najpotrebnije ulagati. Poznato je da je kod djece čiji roditelji imaju niski stupanj obrazovanja kao i djece s teškoćama u razvoju, stopa rizika od siromaštva veća nego kod ostale djece (Matković i Štulhofer, 2006.). Posebno rizičnu skupinu predstavljaju pripadnici romske nacionalne manjine te migranti odnosno tražitelji azila i stranci pod supsidijarnom zaštitom. Unatrag dvije do tri godine na europske prostore pristiglo ih je više od milijun (EK, 2016c.). Problemi njihove integracije neizmjerno su veliki jednako kao i pitanje diskriminacije. U Hrvatskoj navedene skupine ne predstavljaju toliko veliki problem, posebno potonji, a pripadnika romske manjine prema popisu stanovništva iz 2011. godine ima oko 17.000, nastanjenih uglavnom po velikim gradovima (Vlada RH, 2014.).

Veliki problem sa kojim su danas suočene sve države na prostorima EU-a, pa tako i Hrvatska jest problem velike nezaposlenosti mladih. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, u Republici Hrvatskoj živi 794.901 mlada osoba u dobi od 15 do 29 godina, od toga je mladih od 15 do 24 godina 505.835 te od 25 do 29 godina 289.066. Stopa nezaposlenosti mladih osoba veoma je visoka, a razlog tome osim što ih je sve manje, u posljednjih su nekoliko godina oni suočeni s problemom integracije u društvo, što je posljedica gospodarske krize, nedostatka radnih mjesta, ukupnog smanjenja broja zaposlenih i nesigurnosti pri zapošljavanju (Vlada RH, 2014.).

Nadalje, razvoj novih tehnologija i globalizacija promijenile su zahtjeve tržišta rada. Porast uslužnog sektora i brze promjene uvjetuju zaposlene na stjecanje novih vještina, prilagodbu novim poslovnim modelima i promjenjivim zahtjevima potrošača. Sve te promjene, s jedne strane dovode do fleksibilnijih načina rada, ali s druge strane stvaraju nesigurnost. Rad je sve više usmjeren na proizvode i rezultate umjesto na fizičku prisutnost na određenom mjestu (EK, 2017.).

Mjere aktivne politike zapošljavanja namijenjene su pojedinim ciljnim skupinama nezaposlenih osoba koje su u nepovoljnom položaju na tržištu rada, ali i zaposlenim osobama kojima prijeti gubitak radnih mjesta, a sastoje se uglavnom od *„jačanja kompetencija, vještina i znanja s ciljem poboljšanja konkurentnosti na tržištu rada“* (Vlada RH, 2014., str. 21.). Stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa jedna je od mjera hrvatske politike zapošljavanja koja mladim ljudima, koji su završili određeni stupanj obrazovanja, omogućuje stjecanje početnih znanja i iskustva. Jednako tako, poslodavcima koji zapošljavaju osobe bez radnog iskustva u zvanju za koje su se obrazovale te osoba koje su dugotrajno nezaposlene, omogućeno je oslobađanje od plaćanja doprinosa na plaću u prvoj godini zaposlenja. Među mjerama aktivne politike zapošljavanja nalaze se i *„poticanje projekata ženskog poduzetništva i poduzetništva mladih, zapošljavanje osoba s invaliditetom te zapošljavanje Roma odnosno sezonski rad u poljoprivredi do 90 dana“* (Vlada RH, 2014., str. 22.).

3.3.2. Socijalna uključenost

Socijalna isključenost je raširena pojava u društvu, a jačanje socijalnih veza te povećanje uloge u funkcioniranju društva može pomoći njezinom ublažavanju. Jedinstveni model za rješavanje siromaštva, dugotrajne nezaposlenosti i socijalne isključenosti ne postoj, već se one rješavaju na nacionalnoj razini čime svaka država mora probleme rješavati onako kako najbolje odgovaraju njenim socijalnim, ekonomskim i drugim prilikama. Čak i zemlje s visokim dohotkom, koje su uglavnom iskorijenile krajnje siromaštvo, bore se s velikim i sve većim nejednakostima u pogledu dohotka, bogatstva i moći, dok su u pogledu narušavanja planetarnih granica ugroženi svi. Cilj kao što je društvena uključenost nigdje u svijetu još nije ostvaren (Sachs, 2014.).

Isključenost je najčešće uzrokovana strukturalnim čimbenicima odnosno, institucionaliziranim nejednakostima poput nejednakih obrazovnih prilika i nije nužno posljedica osobnih nedostataka isključenih osoba npr. lijenost, nezainteresiranost i sl. Pored toga, siromaštvo i socijalna isključenost nisu pod utjecajem razine gospodarske razvijenosti već na njih podjednako utječu i mnogi drugi čimbenici, između ostalog i *„društvena nejednakost, institucionalno okruženje, demografsko stanje u zemlji i kretanja u zajednici, prihvaćena razina solidarnosti“* (Bejaković, 2009., str. 4.).

Uzroci socijalne isključenosti u Hrvatskoj često su povezani s nedovoljnom razinom zapošljivosti zbog toga što se društvena isključenost u prvom redu shvaća kao isključenost s tržišta rada, potom niskim stupnjem obrazovanja te ograničenim mogućnostima za zapošljavanje i/ili uskim, odnosno zastarjelim znanjima i sposobnostima. Česta je posljedica dugotrajna nezaposlenost i ovisnost o sustavu socijalne skrbi. S povećanim rizikom socijalne isključenosti posebice se suočavaju osobe s posebnim potrebama (invaliditetom), beskućnici, starije osobe, žene, žrtve obiteljskog nasilja, Romi, bivši zatvorenici, liječeni ovisnici, izbjeglice i prognanici te dio stanovnika u područjima od posebne državne skrbi. Djeca siromašnih roditelja posebno su ugrožena skupina te imaju predispozicije za socijalnu isključenost. Naime, postoji veća vjerojatnost da ranije napuste sustav obveznog obrazovanja, već nakon osnovne škole. Time se stvara krug prenoseći siromaštvo i socijalnu isključenost na buduće generacije. Obrazovni sustav pojačava socijalne razlike jer se siromašniji njime slabo koriste čime se automatski smanjuju mogućnosti za daljnje obrazovanje, zapošljavanje i profesionalno napredovanje. Razvijanjem programa koji podrazumijevaju stjecanje radnog iskustva moguće je ostvariti veću konkurentnost na tržištu rada (Bejaković, 2009.).

Kako je već rečeno, najvažnija odrednica zapošljivosti je obrazovanje. Razina obrazovanja povlači za sobom i netržišne učinke poput lakšeg pristupa informacijama, veću brigu o vlastitom zdravlju i aktivnije sudjelovanje u društvenom životu čime se potiče i odgovorno demokratsko ponašanje građana. Poboljšanje razine zapošljivosti postiže se povećanjem ljudskog kapitala. Razina ljudskog kapitala ne mora biti nužno jednaka prosječnoj razini formalnog obrazovanja, već pozornost treba pridodati i zdravlju stanovništva. Ugroženo zdravlje i ograničena radna sposobnost smanjuju mogućnost zapošljavanja, profesionalnog napredovanja i

izlaska iz siromaštva kao i mogućnost za socijalnu uključenost. S druge strane, na zdravlje se troše značajna financijska sredstva. Nadalje, pružanje zdravstvenih usluga uglavnom je koncentrirano u velikim centrima, što za sobom povlači i nejednaku dostupnost zdravstvene zaštite za cjelokupno stanovništvo. Nebriga o vlastitom zdravlju problem je koji se češće javlja u siromašnoj populaciji, a rizična ponašanja poput nekvalitetne prehrane, pušenja, alkoholizma, zloupotrebe droga, prekomjerne težine, nedovoljne tjelesne aktivnosti i sl. vodi u još veću marginaliziranost pojedinaca. Ublažavanje socijalne isključenosti i poboljšanje socijalne uključenosti moguće je ostvariti djelovanjem kroz tri faktora: poboljšanjem ljudskog kapitala, obrazovanjem, poboljšanjem znanja i stručnosti te poboljšanjem zdravstvenog stanja (Bejaković, 2009.).

Upravo je rad onaj dio kapitala o kojem siromašni najviše ovise te bi stoga bilo potrebno omogućiti da i oni imaju koristi od gospodarskog rasta i razvoja kroz odgovarajuću ekonomsku i socijalnu politiku. Potrebno ih je osnažiti na način da aktivno sudjeluju u svom izlasku iz siromaštva te im pomoći da steknu znanja, stručnosti i sposobnosti odnosno poboljšati njihovu zapošljivost, odlučnost i motivaciju za izlazak iz siromaštva. S druge strane, rad izvan kuće omogućuje im bolju integraciju u sve oblike društvenog života. Moguće je, međutim, i da posla nema dovoljno za sve kao i nedovoljna i neadekvatna kvalifikacija čime postaju nekonkurentni na tržištu rada. Država upravo taj segment mora prepoznati te smanjiti priljev u dugotrajnu nezaposlenost, ali jednako tako i pomoći osobama koje su dugotrajno nezaposlene da izađu iz takvog položaja. Osmišljavanjem programa radne aktivnosti od strane države poboljšala bi se socijalna uključenost te populacije (Bejaković, 2009.).

Maletić (2017.) pak smatra da *„visoka razina socijalne isključenosti, ukoliko se rješavanju tog problema ozbiljno ne pristupi, može dovesti do usporavanja gospodarskog rasta grada“* (Maletić, 2017., str. 9.). Pored toga, siromaštvo i socijalna isključenost često dovode do beskućništva, pa je u tom pogledu uloga gradova pružanje prihvata i smještaja toj kategoriji stanovništva kao i pomaganje pri izradi dokumentacije za ostvarivanje različitih oblika socijalne pomoći te njihova resocijalizacija (Starc, 2006.). U borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti ključna je koordinacija nadležnih državnih, javnih i lokalnih tijela vlasti, suradnja državnih, javnih i civilnih aktera te uključenost građana (Vlada RH, 2014.), a

procesom konzultiranja stručne javnosti mogu se identificirati realni problemi i potrebe. Kako bi se pojačala urbana dimenzija, potrebno je staviti poseban naglasak na ulogu velikih gradova i gradova sjedišta županija u poticanju ciljanih mjera usmjerenih prema smanjenju siromaštva i ostvarenju socijalne uključenosti. Pronalazak novih rješenja koja se temelje na zagarantiranim pravima i promicanju solidarnosti i društvenog sudjelovanja pomoći će u izgradnji novog socijalnog kapitala te u konačnici podići razinu solidarnosti. Mjerama javnog djelovanja, uključivanjem stanovništva u volonterstvo te kroz rad organizacija civilnog društva pridonijet će se povećanju uključivosti te omogućiti osobama da se ponovno dokažu kao punopravni građani (Vlada RH, 2014.).

3.3.3. Smanjivanje teritorijalne nejednakosti

Između država članica EU-a, kao i među regijama unutar samih članica, postoje velike teritorijalne nejednakosti. Stope siromaštva i socijalne isključenosti u slabije razvijenim regijama na prostorima EU-a veće su u ruralnim područjima, dok je u razvijenim zemljama siromaštvo koncentrirano u većim gradovima. Ta je pojava poznata i kao urbani paradoks (EK, 2014.). Također, slabije razvijene zemlje bilježe manju stopu zaposlenosti u odnosu na razvijene europske zemlje, pa je tako na razini EU-28 od početka 21. stoljeća do nekoliko godina nakon krize koja nije zaobišla niti jednu državu, konkretnije od 2000. do 2013. godine, u slabije razvijenim zemljama iznosila 61%, a razvijene zemlje imaju stopu zaposlenosti 72%, te se može zaključiti kako ni jedne ni druge nisu dosegle cilj strategije Europa 2020. od 75%. Za smanjivanje teritorijalne nejednakosti države članice EU-a koriste se instrumentima kohezijske politike (EK, 2014.).

Pogled na Hrvatsku danas otkriva nejednakosti prisutne ponajprije na onim dijelovima hrvatskog teritorija koji su uslijed ratnih stradanja s početka 1990-tih godina doživjeli nazadovanje u demografskom i u gospodarskom smislu. Značajan instrument hrvatske regionalne politike, sukladno Zakonu o regionalnom razvoju („Narodne novine“, broj: 147/14), za ocjenjivanje i kategorizaciju županija, gradova i općina je *indeks razvijenosti*, koji se izračunava na temelju stope nezaposlenosti, dohotka po stanovniku, proračunskih prihoda županija, gradova i općina, općeg kretanja stanovništva, kao i stope obrazovanja (Institut za turizam (IT), 2014.). Najniži

indeks razvijenosti imaju Virovitičko-podravska županija, Brodsko-posavska županija, Vukovarsko-srijemska, Bjelovarsko-bilogorska, Požeško-slavonska, Osječko-baranjska, Karlovačka, Koprivničko-križevačka, Ličko-senjska, Međimurska te Krapinsko-zagorska županija. Među najrazvijenije spadaju Primorsko-goranska i Istarska županija te Grad Zagreb. Upravo se na temelju najnižeg indeksa razvijenosti jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave svrstavaju se u kategoriju područja sa razvojnim posebnostima odnosno potpomognuta područja prema kojima se država najbrižnije odnosi. Radi postizanja ciljeva usmjerenih na razvoj tih područja, pored državnih poticajnih mjera koje potiču uravnoteženi regionalni razvoj, koriste se i sredstava Europskih strukturnih i investicijskih fondova (ESI fondovi) koji su namijenjeni regionalnom i urbanom razvoju (IT, 2014.).

Najrazvijeniji gradovi u Hrvatskoj koji spadaju u V. skupinu, čija je vrijednost indeksa razvijenosti veća od 125% hrvatskog prosjeka, su: Cres, Dubrovnik, Krk, Novalja, Novigrad (Istarska županija), Opatija, Poreč, Rovinj, Umag, Zagreb, dok u II. skupinu gradova, čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 50% i 75% hrvatskog prosjeka, potpadaju: Beli Manastir, Belišće, Benkovac, Čazma, Drniš, Đakovo, Garešnica, Glina, Grubišno Polje, Hrvatska Kostajnica, Ilok, Imotski, Knin, Kutjevo, Lipik, Mursko Središće, Nova Gradiška, Novska, Obrovac, Otočac, Otok (Vukovarsko-srijemska županija), Pakrac, Petrinja, Pleternica, Skradin, Slatina, Slunj, Trilj, Vrlika, Vukovar. U I. skupinu čija je vrijednost indeksa razvijenosti manja od 50% hrvatskog prosjeka ne spada niti jedan grad, već samo pojedine općine (MRRFEU, 2014b.). Može se primijetiti da među najrazvijenije gradove u Hrvatskoj, osim glavnog grada, spadaju gradovi Jadranske Hrvatske (prema NUTS 2 statistici).

3.3.4. Aktivno i zdravo starenje

Negativni demografski trendovi dovode do promjene strukture stanovništva odnosno do starenja čime se smanjuje ponuda radne snage, priljev i odljev umirovljenika, što rezultira povećanom potrebom za zdravstvenom i socijalnom zaštitom. Očekivani životni vijek se povećao, od 1900. godine kada je za muškarce iznosio 43, a za žene 46 godina, mogao bi, ukoliko se nastavi takav trend, u 2050. godini iznositi 82 za muškarce te 87 godina za žene (EK, 2017.). S druge strane, s negativnim prirodnim

prirastom stanovništva (prosječna stopa nataliteta u EU-28 iznosi 1,58) dolazi do izraženog starenja stanovništva pa će do 2050. godine trećina stanovnika biti starija od 65 godina (danas ih je manje od petine). U usporedbi s ostatkom svijeta, Europa će biti „najstarija“ regija na svijetu s prosječnom dobi od 45 godina (EK, 2017.). Sociodemografski pokazatelji upozoravaju na to da je Hrvatska „staro društvo“, u kojem je udio stanovništva iznad 65 godina viši od 7%. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, broj osoba kojima je više od 65 godina u ukupnom stanovništvu iznosi 758.425, što je udio od 17,7%, čime je Hrvatska dosegnula prosjek zemalja EU-a koji iznosi 17% (HZPR, 2016.).

Izazovi starenja stanovništva mogu se postaviti u kontekst podupiranja politike aktivnog starenja, koja je povezana s produženjem radnog vijeka, povećanim radnim angažmanom starije populacije, cjeloživotnim obrazovanjem te sa sudjelovanjem u društvenom životu (Centar za razvoj neprofitnih organizacija (CERANEO), 2016.). Međutim, onim ugroženijim skupinama u starijoj populaciji, sustavi socijalne skrbi garantiraju određena prava koja im pomažu da poboljšaju kvalitetu svog života (npr. zajamčena minimalna naknada, doplatak za pomoć i njegu, osobna invalidnina, pomoć u kući ili smještaj u ustanovi i sl.). Pružanje usluga smještaja osobama starije životne dobi koje je financirano iz sredstava redovite djelatnosti odnosno sredstvima samih korisnika te sufinancirano državnim novcem nije jedino rješenje zbog premalih kapaciteta domova u gradovima pa su razvijeni sustavi neformalne skrbi koje pružaju članovi obitelji budući se preferira da starije osobe što dulje ostaju u svojim domovima. Nadalje, onim osobama kojima zdravstvene i socijalne prilike još uvijek dozvoljavaju, kroz cjeloživotno učenje pružena je mogućnost da se aktivno uključe na tržište rada kroz socijalno poduzetništvo ili pak da se društveno angažiraju uključujući se u rad umirovljeničkih udruga, što predstavlja potencijal za razvoj srebrne ekonomije[3] (European Urban Knowledge Network (EUKN), 2014.).

[3] *Srebrna ekonomija* podrazumijeva gospodarske aktivnosti koje pruža starenje stanovništva koji počiva na starijoj populaciji koja živi sve dulje i sve je boljeg zdravlja, što otvara mogućnost da pojedini pripadnici ove skupine stanovništva budu aktivni ukoliko to žele. Iz navedenih se razloga srebrna ekonomija smatra dobrim modelom odgovaranja na rastuće izazove starenja stanovništva (CERANEO, 2016.)

3.3.5. Sustavi socijalne zaštite

Sustavi socijalne zaštite razlikuju se po članicama Unije te su uvjetovane političkim prioritetima i proračunskim sredstvima zemlje. Na razini EU-a udio rashoda za socijalnu zaštitu u ukupnim državnim rashodima iznosio je oko 40% odnosno petinu BDP-a. Među državama članicama koje izdvajaju najmanje 20% svojeg BDP-a za socijalnu zaštitu su Finska, Francuska, Danska, Austrija, Italija, Švedska, Grčka i Belgija (EK, 2017.).

„Sustavi socijalne zaštite vrlo su ograničeni, a promjene u svijetu rada, novi izazovi u pogledu obrazovanja, sve veći priljev migranata na europske prostore, države članice obvezuju na provođenje reformi odnosno uspostavu pravih sigurnosnih mreža i novih načina zaštite kako bi stanovnici u potpunosti mogli iskoristiti svoje sposobnosti i pridonijeti boljoj funkcionalnosti društva jer dobro usmjerene politike socijalne skrbi mogu snažno utjecati na smanjenje nejednakosti u društvu“ (EK, 2017., str. 20.).

Sustav socijalne zaštite u Hrvatskoj obuhvaća: mirovinski i zdravstveni sustav, sustav zaštite od nezaposlenosti, sustav zaštite obitelji i djece te sustav socijalne pomoći i socijalne skrbi koji je do sada pokrivao (djelomice) i troškove koji se odnose na stanovanje (Babić, 2010.). Sustav socijalne zaštite odnosi se na sve državne i druge mjere usmjerene na zaštitu socijalno ranjivih skupina u društvu (osobe starije životne dobi, bolesni, invalidi, nezaposleni, siromašni, obitelji s djecom i sl.) (Puljiz, 2000.) s ciljem sprječavanja, ublažavanja i otklanjanja stanja koja mogu dovesti do socijalne isključenosti odnosno siromaštva. Korisnici socijalne skrbi mogu biti siromašni koji nemaju vlastitih prihoda ili im prihodi nisu dostatni za podmirenje osnovnih životnih potreba te one kategorije stanovnika koje socijalnu skrb primaju u svrhu zadovoljavanja specifičnih potreba, nastalih uslijed starosti, bolesti, invaliditeta i ovisnosti kao i djece i mladih bez odgovarajuće skrbi i s problemima u ponašanju, žrtve obiteljskog nasilja i trgovanja ljudima. Među korisnicima socijalnih usluga ima i radno sposobnog stanovništva koji su uslijed ekonomske krize i gospodarskog restrukturiranja ostali bez zaposlenja, a čija nezaposlenost može ugroziti i život njihove djece te ih dovesti do praga siromaštva (Ministarstvo socijalne politike i mladih (MSPM), 2016.).

3.3.6. Cjeloživotno učenje

Obrazovanje odraslih osoba postaje *„sve važniji instrument za postizanje konkurentnosti svake zemlje, a koje je neophodno da bi ljudi zadržali i razvijali svoje vještine, prilagodili se strukturnim promjenama i tehničkom razvoju, zadržali svoja radna mjesta, napredovali u karijerama ili se vratili u sustav zapošljavanja“* (EK, 2014., str. 66.). Sjecanje novih i usavršavanje postojećih osobnih kompetencija pridonosi prilagodljivosti radne snage, a time i većoj zapošljivosti pojedinca (MZO, 2017.).

Cjeloživotno učenje je preduvjet zapošljivosti i održivosti na tržištu rada i ostvarivanja osobnog potencijala i temeljna je pretpostavka za razvijanje aktivnog građanstva i izgradnju društva. Kod osoba bez određenih kvalifikacija manja je mogućnost pronalaženja zaposlenja, posljedično veći je rizik od siromaštva i socijalne isključenosti. Stoga obrazovanje odraslih zauzima važnu ulogu u provođenju politike cjeloživotnog učenja (Vlada RH, 2014.). Osobe s niskim stupnjem kompetencija potrebno je uključiti u aktivnosti koje obuhvaćaju projekte opismenjavanja i programe za stjecanje kvalifikacija prilagođenih aktualnim potrebama na tržištu rada, a sustav obrazovanja odraslih trebao bi doprinijeti razvoju socijalne uključenosti, osobnom razvoju pojedinca, zapošljivosti i konkurentnosti (podizanjem razine i razvojem novih kompetencija itd.) (MZO, 2014.).

U Hrvatskoj 2015. godine, udio odrasle populacije u dobi od 25 do 64 godine koji sudjeluje u nekim aktivnostima obrazovanja, osposobljavanja ili usavršavanja nezadovoljavajuće je nizak te iznosi 3,1 %, dok istovremeno prosjek 28 zemalja EU iznosi 10,7 % pa je na svim razinama potrebno poduzimati mjere kojim će se ostvariti ciljevi kao što su omogućavanje veće dostupnosti obrazovanja odraslih, poboljšanje uvjeta obrazovnih procesa i kontinuirana promocija cjeloživotnog učenja (MZO, 2017.).

4. UKLJUČIVI GRADOVI

4.1. Teorijsko definiranje uključivih gradova

Promjene stanovništva zbivaju se u doba sve veće urbanizacije. Već sada više od 70% Europljana živi u gradovima, a do 2050. godine bit će ih 80% (EK, 2017.). Europa ima neke od „najpametnijih gradova" na svijetu, no oni se mogu još bolje povezati i učiniti učinkovitijima u pogledu uporabe prirodnih i energetskih resursa. Pametne gradove karakteriziraju vrlo velike koncentracije visokoobrazovanih ljudi koji gradske probleme rješavaju inovativnim rješenjima i korištenjem digitalnih tehnologija stvarajući pritom uključive i održive gradove na sveopću korist svojem stanovništvu i gospodarskim subjektima (Eurostat, 2016.).

Slika 2. Anatomija pametnog grada

Izvor: Smart Ri – Centar kompetencija za pametne gradove (2017a.) *Anatomija pametnog grada* [Online]. Dostupno na: http://smart-ri.hr/dokumenti/ [Pristupljeno: 15. kolovoza 2017.]

Glavni izazov u budućnosti bit će da se *„urbana okruženja učine uključivijima i pristupačnijima kako bi se zadovoljile potrebe raznolikog stanovništva, uključujući zaposlene roditelje, osobe s invaliditetom i starije osobe"* (EK, 2017., str. 17.).

Problemi kao što su negativna gospodarska kretanja, ukupan rast nezaposlenosti, visoka stopa nezaposlenosti kod mladih te porast stope siromaštva, socijalni su pokazatelji koji utječu na rast gradova (Grad Zagreb, 2014.). Prioritetna područja koja čine temelj uključivih gradova su *„zapošljavanje kao najbolji način za izlazak iz*

siromaštva te integrirana podrška obiteljima" koja se ostvaruje putem sustava socijalne pomoći (socijalnih naknada) i socijalnih usluga kao i povezivanjem u programe razvoja vještina uz posredovanje u zapošljavanju (Grad Zagreb, 2014., str. 4.).

Maletić (2017.) je uključivi grad definirala kao *„grad koji daje priliku, mogućnosti i alate putem kojih se građani uključuju u kreiranje politika i programa i naposljetku postaju sukreatori politike na lokalnoj razini"* upravo iz razloga što građani najbolje mogu prepoznati i procijeniti svoje potrebe (Maletić, 2017., str. 9.).

Proces kojim se provodi uključivost zahtijeva integriran i koordiniran pristup svih dionika na lokalnoj razini: tijela gradske uprave, javnih ustanova i organizacija, organizacija civilnog društva te proces konzultiranja stručne javnosti i građana kako bi se identificirali realni problemi i potrebe (Hrvatski sabor, 2017.). Uključivi gradovi imaju potencijal pružanja širokog raspona usluga svojim građanima kao što su zdravstvo i obrazovanje, društvene i kulturne usluge, prometne, komunikacijske i energetske mreže, po mnogo pristupačnijim cijenama nego u mjestima s rjeđom gustoćom stanovnika. Veća koncentracija ljudi i gospodarskih subjekata omogućuju učinkovitije korištenje resursa, bolju primjenu javnog prijevoza te više ljudi smještenih u stambenim naseljima koji koriste zajedničku infrastrukturu (Eurostat, 2016.).

Stanovanje, nadalje, predstavlja osnovnu životnu potrebu koja znatno utječe na kvalitetu života pojedinaca i obitelji. Postoje kategorije građana koje nisu u mogućnosti sebi osigurati smještaj odnosno riješiti stambeno pitanje. U takvim slučajevima, uključivi gradovi prepoznaju svoju obvezu u pružanju pomoći tim kategorijama građana. Usluge smještaja izvan vlastitih obitelji za odrasle osobe pružaju se odraslim i starijim osobama kojima je zbog narušenog zdravlja, bilo trajno ili privremeno, potrebna pomoć druge osobe oko zadovoljavanja osnovnih životnih potreba, a to nisu u mogućnosti osigurati u vlastitoj obitelji. Pored ovih kategorija, usluge smještaja pružaju se i osobama sa tjelesnim i intelektualnim poteškoćama, psihički bolesnim osobama, ovisnicima o alkoholu i drogama kao i žrtvama obiteljskog nasilja (Centar za socijalnu skrb Rijeka, 2014.).

Uključivi gradovi sredstva iz svojih proračuna ulažu u potporu i usluge djeci predškolske i školske dobi te studentima, potpore korisnicima mirovina, beskućnicima kao i za financiranje stambenih potreba siromašnijih građana s ciljem zastupanja

najboljeg interesa stanovnika, a posebno interesa socijalno najosjetljivijih skupina stanovnika (Grad Zagreb, 2014.). Svoje socijalno ranjive građane uključuju u projekte koliko god je to moguće i programe pomoći kako bi im osigurali kvalitetne usluge te provode mjere razvoja socijalne ekonomije kroz socijalne inovacije. Usmjerenost prema djeci doprinosi rješavanju problema socijalne deprivilegiranosti, a mjere prevencije nezaposlenosti mladih, osim što povećavaju ukupnu razinu zaposlenosti kod mladih, umanjuju i potrebu za kasnijim pasivnim mjerama (Grad Zagreb, 2014.).

Donošenjem strateških programa i inicijativa, uključivi gradovi težište stavljaju na zapošljavanje kao najbolji način za izlazak iz siromaštva i na ekonomskom rastu kao generatoru razvoja i smanjivanje siromaštva i socijalne isključenosti, u skladu sa smjernicama strategije Europa 2020.

4.2. Uključivi gradovi u Europskoj uniji

Budući da do 2011. godine nije postojala ujednačena definicija grada za europske i druge zemlje članice OECD-a, što je narušavalo usporedivost i vjerodostojnost analize gradova među različitim zemljama, OECD i Europska komisija razvili su novu definiciju grada i njegovog područja dnevne migracije (engl. *commuting zone*) (Ekonomski institut Zagreb, 2014.). Ujednačena definicija grada formulira se kroz četiri koraka i zasniva na prisutnosti *urbanog centra*, novog prostornog koncepta koji se temelji na mreži prostornih jedinica s visokom gustoćom stanovništva:

- *funkcionalno urbano područje* - sastoji se od grada i zone dnevnih migracija na posao; potonja se definira prema obrascima dnevnih migracija, odnosno obuhvaća zone u kojima najmanje 15% zaposlenog stanovništva radi u gradu;
- *veći grad* - u nekim slučajevima urbano središte se proteže daleko izvan administrativnih granica, a kako bi se bolje obuhvatilo cijelo središte, definiran je "veći grad" (općenito primjenjiv samo na glavne gradove i druge relativno velike gradove);
- *grad* - najosnovnija razina, lokalna administrativna jedinica (LAU) koju definira urbano središte koje ima najmanje 50 tisuća stanovnika, a sastoji se od klastera međusobno povezanih prostornih jedinica veličine 1 km² s gustoćom stanovništva od najmanje 1 500 stanovnika po km²;

- *područne četvrti* - podjela grada prema kriterijima broja stanovnika (između najmanje 5 000 i najviše 40 000 stanovnika); trebale bi biti definirane za sve glavne gradove i za ostale gradove s više od 250 000 stanovnika, a mogu se temeljiti na utvrđenim gradskim četvrtima (razina 1) ili na gore navedenim kriterijima broja stanovnika (razina 2) (Eurostat, 2016., str. 26.).

Jedan od glavnih ciljeva strategije Europa 2020. jest razvoj pametnih, održivih i uključivih gradova temeljenih na politici EU-a za izgradnju resursima učinkovite Europe. Zadovoljstvo kvalitetom života u europskim gradovima ocijenjeno je vrlo visokim prema anketama provedenim 2015. godine, koji su prema odabranim kriterijima svrstani među najpoželjnije svjetske gradove za život za čak 80% građana među gradovima zapadnoeuropskih zemalja (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.). Međutim, znatne razlike u zadovoljstvu životom prevladavaju među gradovima istočne Europe. Pored toga, socijalne prilike među europskim zemljama veoma su različite od zemlje do zemlje te ovise o nizu čimbenika. Obrazovanje, zdravstvo, modeli zapošljavanja, plaće, primanja i sustavi socijalne zaštite također su obilježeni velikim razlikama, a konvergenciju ka višem životnom standardu EU je oduvijek podrazumijevala (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.).

Prema Mercerovoj ljestvici objavljenoj za 2017. godinu, čak sedam zapadnoeuropskih gradova spada među deset najboljih gradova u svijetu po kvaliteti života prema četrdeset kriterija između kojih su politička stabilnost, infrastruktura, zdravstvena skrb, obrazovanje, kriminal, rekreacija, kultura, okoliš i dr. Beč, glavni grad Austrije osmu godinu za redom zauzima prvo mjesto, a tu su još redom Zürich, München, Düsseldorf, Frankfurt, Geneva, Copenhagen i Basel. Grad Zagreb, jedini i najbolje rangirani hrvatski grad nalazi se na 98. mjestu od ukupno 231 grada (Mercer, 2017.).

Ekonomski pokazatelji životnog standarda u gradovima različiti su diljem Europe, no nacionalni prosjeci nisu slika pravog stanja jer prikrivaju još veće razlike unutar država članica, primjerice bogate regije u siromašnijim zemljama i obrnuto. Općenito, glavni su gradovi u značajnijoj mjeri bogatiji od ostatka zemlje zbog multiplikativnih učinaka glavnog grada. Međutim, u zemljama zapadne Europe siromaštvo i socijalna isključenost koncentrirana je u većim gradovima, dok se u istočnoeuropskim

zemljama ono više pojavljuje u ruralnim područjima odnosno manjim gradovima i predgrađima (EK, 2017.).

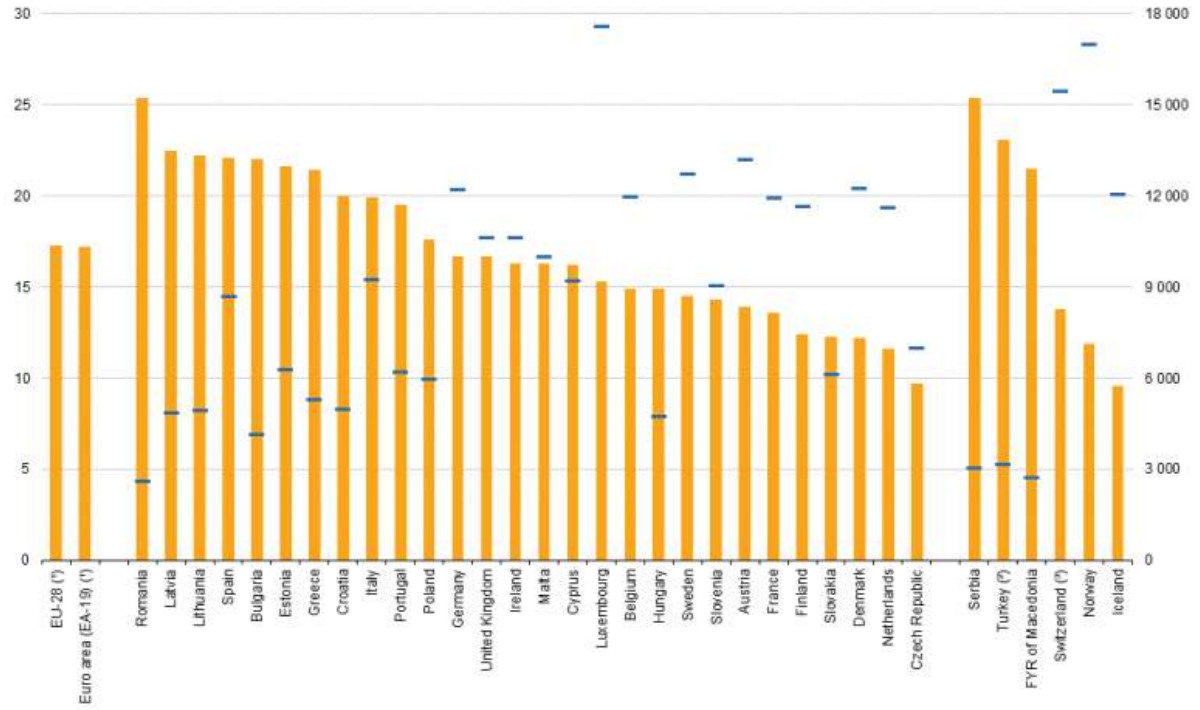
Od pojave ekonomske krize 2008. godine koja je pogodovala porastu siromaštva i socijalne isključenosti do 2014. godine, porast broja stanovnika u riziku od siromaštva zabilježen je na Cipru, Malti, Grčkoj i Mađarskoj, dok je manji broj gradova Poljske, Bugarske, Latvije i Slovačke uspio smanjiti tu brojku (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.).

Siromaštvo se pojavljuje uglavnom među osobama koje žive u kućanstvima koja su dugotrajno nezaposlena ili u posljednjih dvanaest mjeseci nisu radila te među jednočlanim kućanstvima. Nadalje, kućanstva s manjim intenzitetom rada veća su u gradovima nego u ruralnim područjima, što je iznenađujuće obzirom da je u gradovima i veća ponuda poslova. Također, nizak intenzitet rada izraženiji je među građanima koji su rođeni izvan EU-a. Poljska i Rumunjska uspjele su smanjiti broj kućanstvava s vrlo niskim intenzitetom rada dok je broj kućanstava s niskim intenzitetom rada povećan u Belgiji, Grčkoj, Portugalu, Španjolskoj i Irskoj (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.).

Utjecaj krize na rizik od siromaštva ili isključenosti bio je najviši za Estoniju, Grčku, Španjolsku, Litvu, Latviju i Irsku, ali je također značajan u Italiji i Bugarskoj. Njemačka i Velika Britanija nisu doživjele toliko veliki porast rizika od siromaštva i socijalne isključenosti uzrokovanom nepovoljnim ekonomskim prilikama (EUKN, 2014.).

Postoje velike razlike u stopama siromaštva između i unutar europskih zemalja. U 2015. godini više od 25% stanovništva Rumunjske živi u riziku od siromaštva, slijede Latvija, Litva, Španjolska i Bugarska sa oko 22%, dok se na samom začelju nalaze Češka, Nizozemska i Danska. Hrvatska je 2015. godine zauzimala visoko osmo mjesto od 28 država članica (Grafikon 2).

Grafikon 2: Stopa i prag rizika od siromaštva za 2015. godinu

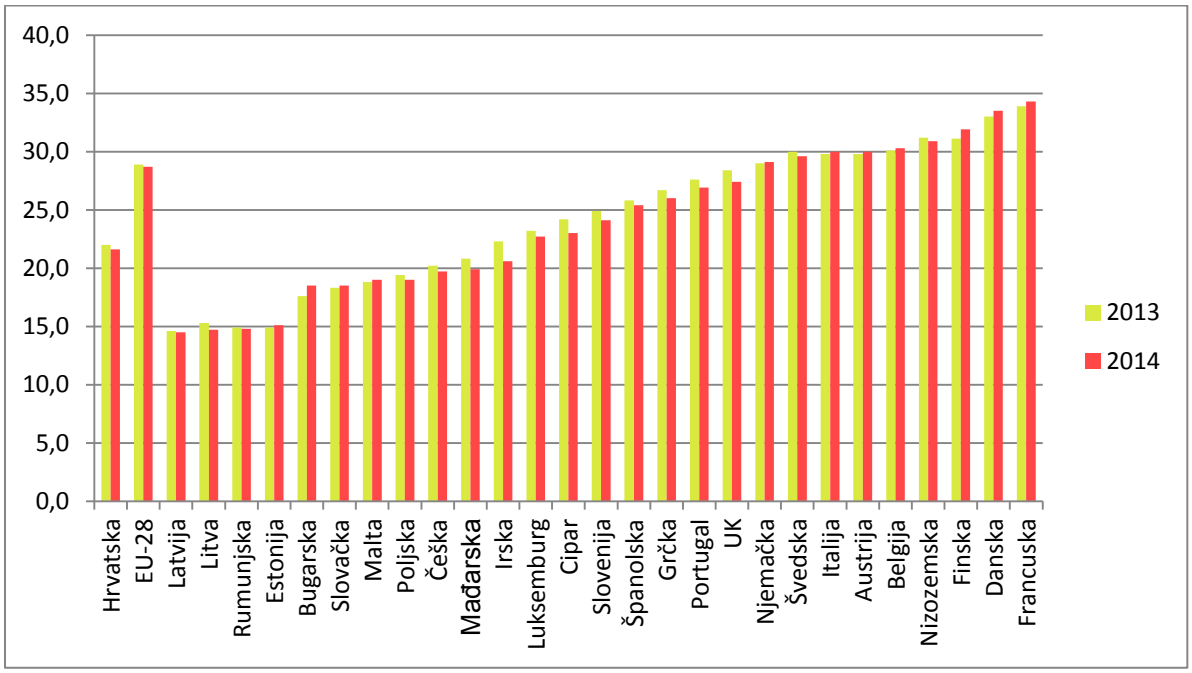
Izvor: Eurostat (2017b.) *Statistički podaci o raspodjeli dohotka* [Online]. Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Income_distribution_statistics/hr [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]

Razlike u stopama siromaštva u EU-28 veće su kod nezaposlenih osobe koji su posebno ranjiva skupina: gotovo polovica (47,5 %) svih nezaposlenih osoba u skupini država EU-28 bila je 2015. u opasnosti od siromaštva, a daleko najveća stopa zabilježena je u Njemačkoj (69,1 %), dok je sedam drugih država članica EU-a (tri baltičke države, Bugarska, Mađarska, Rumunjska i Malta) izvijestilo da je najmanje polovica nezaposlenih osoba 2015. godine bila u opasnosti od siromaštva. Otprilike svaka osma (13,2 %) umirovljena osoba u EU-28 bila je 2015. godine u opasnosti od siromaštva; dvostruko veće stope od prosjeka skupine država EU-28 zabilježene su u Litvi (27,6 %), Bugarskoj (30,0 %), Latviji (36,7 %) te Estoniji (40,1 %) (Eurostat, 2016.). Gradovi Rumunjske sa 22% i Bugarske sa 26% imali su godinu ranije najveći postotak gradskog stanovništva u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, dok je u ruralnim krajevima tih zemalja ono još izraženije. U drugim europskim zemljama koje su gospodarski razvijenije situacija je obrnuta, razlike u siromašnoj populaciji su veće u urbanim područjima, primjerice u Belgiji, Austriji, Grčkoj, Nizozemskoj i Italiji (Eurostat, 2016.).

Iz Europskog fonda za regionalni razvoj investirano je 21 milijardi eura kako bi se promovirala socijalna uključenost i jednake mogućnosti s ciljem unapređenja sudjelovanja građana u zapošljivosti, borbi protiv siromaštva i diskriminacije, olakšao pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama te promoviralo socijalno poduzetništvo (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.).

Izdaci za troškove socijalne zaštite razlikuju se među članicama EU-a. Uspoređujući podatke o udjelu troškova za socijalnu zaštitu u nacionalnom BDP-u u državama članicama EU, Republika Hrvatska je u 2014. godini zaostajala za prosjekom EU-28 za 7,1 postotni bod, odnosno za 56% u izdacima za socijalnu zaštitu po stanovniku za državama članicama EU u 2014. godini. Prema tom pokazatelju, izdaci za sve funkcije socijalne zaštite u Republici Hrvatskoj bili su ispod prosjeka EU-a. Najmanje izdataka za socijalnu zaštitu izdvajaju Latvija, Litva, Rumunjska i Estonija, dok Nizozemska, Finska, Danska i Francuska prema izdvajanjima spadaju u sam vrh Europe, sa udjelom višim od 30% nacionalnog BDP-a (Grafikon 3).

Grafikon 3: Izdaci za socijalnu zaštitu kao udio u BDP-u, EU-28 i Republika Hrvatska, 2013. i 2014. godine

Izvor: obrada autorice prema: DZS (2017.) *Socijalna zaštita u Republici Hrvatskoj u 2015. godini*, Priopćenje broj 10.1.5, god. 54 [Online]. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/10-01-05_01_2017.htm [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]

S obzirom da su radna mjesta koncentrirana u velikim gradovima, s povećanjem broja ljudi koji žele tamo živjeti, povećan je pritisak na stanovanje i veće troškove života (EK, 2014.), pa snažan rast gradova može uzrokovati problem s prenapučenosti pri čemu dolazi do većih cijena na tržištu nekretnina. Nasuprot tome, smanjenjem gradske populacije koja može biti uzrokovana iseljavanjem iz gradova zbog želje za promjenom posla, posljedično dolazi do povećanja broja slobodnih radnih mjesta pa u tom slučaju tržišna vrijednost stanova zbog veće dostupnosti pada. Suočeni s velikim brojem praznih stanova, lokalne zajednice dodjeljuju ih na korištenje potrebitom stanovništvu što stvara pozitivne efekte na život te može popraviti životne uvjete stanovnika u javnim prostorima (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.).

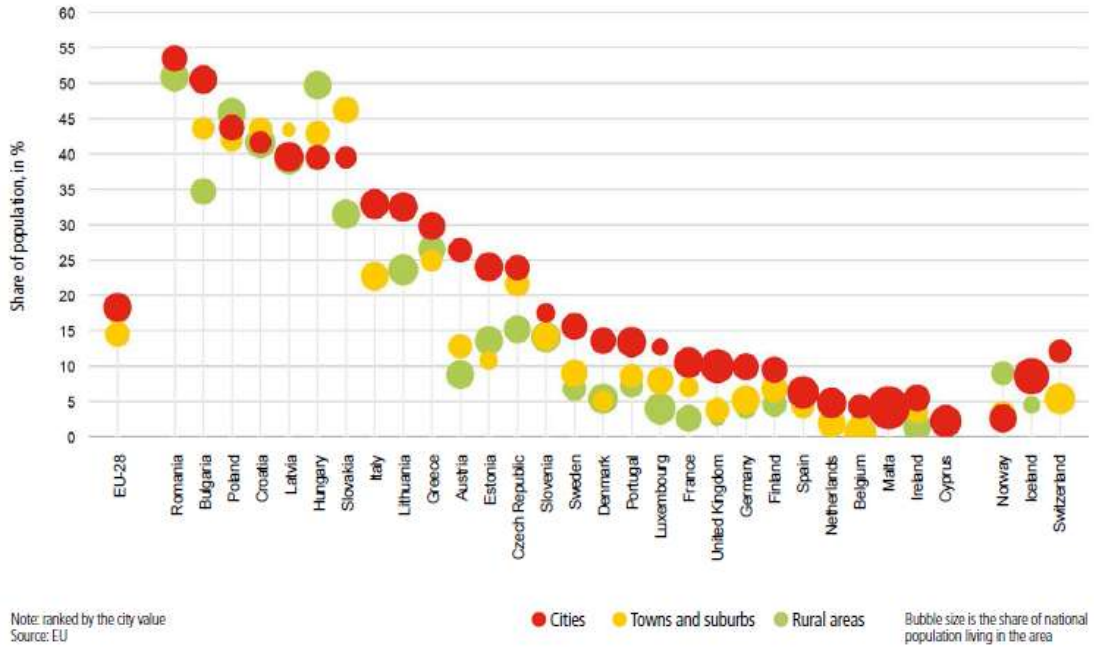
Do 2030. godine Unija želi postići da svi građani imaju riješeno stambeno pitanje odnosno osiguran prostor za stanovanje i uvjete za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba. U pogledu stanovanja, europske gradove za razliku od svjetskih metropola ne pogađa problem toliko velikih razmjera.

Prema podacima Eurostat-a tijekom 2014. godine četiri od svakih deset osoba u skupini država EU-28 živjelo je u stanovima, malo više od jedne četvrtine (25,6 %) u dvojnim objektima i nešto više od jedne trećine (33,7 %) u samostojećim kućama. Udio osoba koje stanuju u stanovima bio je među državama članicama najveći u Španjolskoj (66,5 %), Latviji (65,1 %) i Estoniji (63,8 %; podaci iz 2013.), dok je najveći udio osoba koje žive u dvojnim objektima zabilježen u Nizozemskoj (61,2 %), Ujedinjenom Kraljevstvu (60,0 %) i Irskoj (58,3 %; podaci iz 2013.). Udio osoba koje stanuju u samostojećim kućama bio je najveći u Hrvatskoj (72,6 %), Sloveniji (65,4 %) i Mađarskoj (63,0 %); Norveškoj (62,4 %) i Srbiji (60.5 %; podaci iz 2013.) (Eurostat, 2017a.).

Pojedine gradske četvrti karakteriziraju prenatrpanost, nedostatak socijalnih stanova te niska razina vlasništva nad stanovima. Problemi prenapučenosti i priuštivosti stanova nastaju i zbog masovnog naseljavanja migranata u posljednje dvije godine. U grafikonu 4. prikazane su stope prenapučenosti koje se odnose na udio osoba koje stanuju u prenapučenom stambenom objektu, što se utvrđuje na temelju broja dostupnih soba u kućanstvu, veličine kućanstva te dobi članova kućanstva i njihove

obiteljske odnose (European Commission i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat) (2016.).

Grafikon 4. Prenapučenost stambenog prostora prema stupnju urbanizacije 2014. godine

Izvor: European Commission i United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT) (2016.) *The State of European Cities 2016. Cities leading the way to a better future*. Luxembourg: Publications Office of the European Union [Online]. Str. 98. Dostupno na: http://knjiznica.sabor.hr/pdf/E_publikacije/The%20State%20of%20European%20cities%202016.pdf [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]

Europski se gradovi smatraju centrima obrazovanja. Obrazovanje je u kontekstu siromaštva i socijalne isključenosti jednako bitno kao i zapošljavanje. Štoviše, mogućnosti obrazovanja i zapošljavanja usko su povezane. Obrazovne kvalifikacije i dalje spadaju među najbolje osiguranje od nezaposlenosti (EUKN, 2014.). U 2014. godini prosječna stopa zaposlenosti u EU-28 za osobe u dobi između 15 i 64 godina iznosila je 64,9%. U promatranoj skupini od između 25. i 64. godine života prosječna stopa zaposlenosti za osobe niskog obrazovanja iznosila je 52,8%, srednjoškolskog 73,4% te visokoškolskog obrazovanja 83,7% (Eurostat, 2016.).

Stjecanje stupnja visokog obrazovanja jedan je od ciljeva strategije Europa 2020, prema kojem bi 40% stanovništva u životnoj dobi od 30-34 godina trebao imati tercijarno obrazovanje. Cilj je postignut u gotovo svim velikim europskim gradovima (EU-27) do 2010. godine, do kada su napredovali svi europski gradovi, izuzev Finske gdje je udio od 45% postignut još i ranije. Jedino Italija i Malta nisu uspjele taj cilj postignuti do 2014. godine. Od ukupnog broja visokoobrazovanog stanovništva 47% ih se nalazi u velikim europskim gradovima zbog veće dostupnosti obrazovnih ustanova te poslova koji zahtijevaju tercijarni stupanj obrazovanja, u manjim gradovima i predgrađima nalazi ih se 33%, dok se na ruralna područja odnosi 27% (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.).

U velikim europskim metropolama poput Londona, Pariza, Berlina i dr. pojedini dijelovi grada često su zanemarivani od strane gradskih vlasti, u njima se pojavljuju društveni problemi čiji se negativni utjecaj prenosi i na razvijene dijelove grada (Maletić, 2017.). U ukupnom broju radnih mjesta u europskim metropolama, prevladava tercijarni sektor koji je danas najvažniji izvor zapošljavanja u gradovima pa tako primjerice u Parizu i Londonu uslužna zanimanja čine čak 90% ukupne zaposlenosti (Eurostat, 2017.). Unatoč boljim prilikama za pronalazak zaposlenja u tim je gradovima povećan udio marginaliziranih skupina ljudi koji može biti povezan sa većim troškovima života u samim gradskim centrima te je u tim slučajevima od velikog značaja osiguranje pristupačnog gradskog (javnog) prijevoza zbog siromašnijeg stanovništva koje živi u prigradskim naseljima (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.).

U europskim se gradovima pojavljuju brojni paradoksi: relativno su sigurni, a mnogi se građani osjećaju nesigurno. Stambeni su prostori manji, ali skuplji. Iako postoje brojnije mogućnosti za zapošljavanje u pogledu dostupnosti radnih mjesta, velika je stopa nezaposlenosti, a niske stope intenziteta rada u mnogim su gradovima visoke. Gradovi su produktivniji, ali stope siromaštva su veće u gradovima nekih od najproduktivnijih zemalja Europe (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.).

Europski gradovi mogu svoju uključivost povećati na način da se njima dobro upravlja te kreiranjem programa koji uključuju zbrinjavanje djece i mladih pristupačnim i visokokvalitetnim predškolskim i obrazovnim ustanovama i centrima za sport i

rekreaciju, kao i programima za djecu koja žive u teškim socijalnim uvjetima. Uključivi europski gradovi centri su obrazovanja koji pomažu stanovnicima da pronađu posao i budu produktivniji, promicanjem veza između škola, sveučilišta i lokalnih tvrtki radi stjecanja vještina. Također, okruženje je moguće poboljšati izgradnjom sigurnih i uključivih javnih prostora te osiguranjem jednakog pristupa kvalitetnim javnim uslugama (EK i United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016.).

5. HRVATSKI URBANI KONTEKST

5.1. Definiranje gradova

Grad u smislu jedinice lokalne samouprave (tzv. gradska općina) sastoji se od jednog ili više naselja te predstavlja *„prirodnu, društvenu, gospodarsku i funkcionalnu cjelinu u čiji sastav mogu biti uključena prigradska i ostala naselja koja s gradskim središtem čine gospodarsku i društvenu cjelinu i s njim su povezana dnevnim migracijskim kretanjima i svakodnevnim potrebama stanovništva od lokalnog značaja“* (IT, 2014., str. 154.).

Grad kao tip naselja predstavlja *„samostalno statističko naselje koje zadovoljava određene kriterije (prvenstveno veličinu – broj stanovnika), ali i postojanje središnjih funkcija ne samo za svoje stanovništvo, već i za ono iz okolice te socio-ekonomsku strukturu u kojoj dominiraju nepoljoprivredne djelatnosti. Grad je također svako naselje koje je sjedište gradske općine“* (IT, 2014., str. 87.).

Grad ili gradska regija u morfološkom smislu odnosno gradsko područje sastoji se od *„matičnog grada (kao tip naselja) i s njime povezanom okolicom (ostala samostalna statistička naselja), koja su od ostalog prostora izdvojena prvenstveno načinom iskorištavanja zemljišta. Drugim riječima, to je grad sa svojom kontinuirano izgrađenom okolicom (u kojoj su kompaktnost, gustoća zgrada i gustoća naseljenosti relevantna obilježja). Unutar jedne morfološke gradske regije može biti i više statistički samostalnih gradova sa njihovim okolicama*“ (IT, 2014., str. 87.).

Grad ili gradska regija u socio-ekonomskom i funkcionalnom smislu sastoji se od „*matičnog grada (kao tipa naselja) određene veličine i njegove okolice koja je pod utjecajem funkcije rada doživjela određenu socio-ekonomsku preobrazbu. Dosadašnje izdvajanje gradskih regija u Hrvatskoj temelji se ponajprije na socio-ekonomskim obilježjima (broj radnih mjesta matičnog grada, udio poljoprivrednog stanovništva u okolici, udio aktivnog stanovništva zaposlenog izvan poljoprivrede, udio zaposlenih cirkulanata) i one redovito obuhvaćaju znatno širi prostor od kontinuirano izgrađenog gradskog tkiva (morfološke aglomeracije), uključujući i slabije urbanizirana i ruralna naselja*“ (IT, 2014., str. 88.).

Kriteriji za dodjelu statusa „grada“ u smislu jedinice lokalne samouprave, sukladno Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi („Narodne novine“, broj: 3/01, 60/01, 106/03, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 150/11, 144/12) su:

- broj stanovnika – mjesta sa više od 10.000 stanovnika koja predstavljaju urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu;
- upravno sjedište županije – neovisno o broju stanovnika, mjesto može imati status grada ukoliko je županijsko središte (u Republici Hrvatskoj samo je Pazin sa manje od 10.000 stanovnika sjedište Istarske županije);
- posebni kriteriji – status grada može dobiti i mjesto na temelju posebnih povijesnih, gospodarskih i geoprometnih razloga. Na temelju tih kriterija, gotovo je polovica postojećih hrvatskih gradova dobila status grada.

Slika 3. Gradovi sjedišta županija u Republici Hrvatskoj

Izvor: MRRFEU (2014a.) *Analitička studija o održivom urbanom razvoju* [Online]. Str. 12. Dostupno na: https://razvoj.gov.hr/djelokrug-1939/eu-fondovi/financijsko-razdoblje-eu-2007-2013/projekti/projekt-potpora-jacanju-regionalne-i-teritorijalne-dimenzije-u-programskim-dokumentima-za-eu-fondove-2014-2020/185 [Pristupljeno: 23. svibnja 2017.]

Sukladno tim kriterijima Hrvatska ima 128 gradova te Grad Zagreb kao glavni grad s posebnim statusom grada i županije. Kategorija velikih gradova uvedena je 2005. godine te se ona odnosi na gradove s više od 35.000 stanovnika koji su ujedno

gospodarska, financijska, kulturna, zdravstvena, prometna i znanstvena središta razvoja šireg područja (MRRFEU, 2014a.).

U prosjeku, Hrvatski gradovi imaju oko 17.300 stanovnika; pritom ih samo 67 ima više od 10.000 stanovnika, što bi trebao biti glavni pravni kriterij za dobivanje statusa grada, 31 hrvatski grad ima između 10.000 i 15.000 stanovnika, a osam gradova ima između 15.000 i 20.000 stanovnika (MRRFEU, 2014a.).

Gradovi i općine provode aktivnosti od lokalnog značaja koje izravno utječu na potrebe građana, a među obveznim su zadacima stanovanje i uređenje naselja, prostorno i urbano planiranje, predškolsko i osnovno obrazovanje, zaštita i unapređenje prirodnog okoliša i dr. Županije su, s druge strane, odgovorne za djelatnosti od regionalnog značaja u područjima kao što su obrazovanje, prostorno i urbano planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometna infrastruktura (Europski parlament (EP) – Glavna uprava za unutarnju politiku, 2015.).

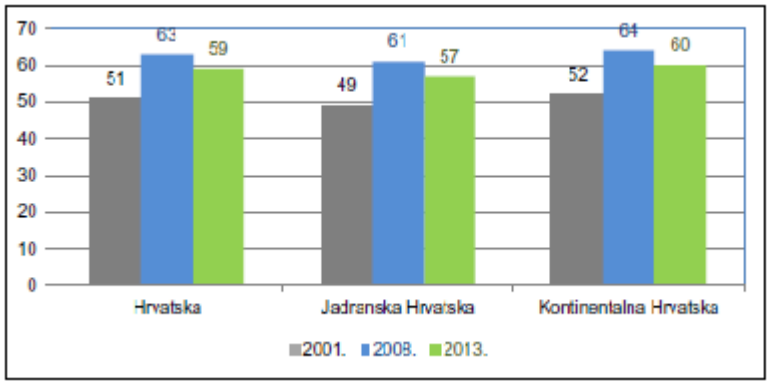
5.2. Karakteristike hrvatskih gradova

Geografski, Hrvatska se može promatrati kroz pet regija: Središnja, Istočna, Sjeverna, Zapadna i Južna Hrvatska, među kojima postoji regionalni disparitet u indeksu razvijenosti, indeksu konkurentnosti, strukturi naseljenosti, bruto društvenom proizvodu i dr. (IT, 2014.) odnosno dvije statističke (NUTS 2) regije: Kontinentalnu i Jadransku Hrvatsku usuglašene s Eurostat-om, odnosno Europskom komisijom. U Kontinentalnoj Hrvatskoj, BDP po stanovniku je 2012. godine iznosio 64,1% prosječnog BDP-a po glavi stanovnika EU-27, dok je BDP po stanovniku Jadranske Hrvatske iznosio 62,1% EU-27. Obzirom da je BDP po glavi stanovnika u obje regije manji od 75% prosječnog BDP-a po glavi stanovnika za EU, obje hrvatske regije kvalificirane su kao manje razvijene regije (IT, 2014.). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku za 2013. godinu, BDP na državnoj razini iznosio je 329.571 milijuna kuna (Kontinentalna Hrvatska 224.407 milijuna kuna, a Jadranska Hrvatska 105.164 milijuna kuna), odnosno BDP po glavi stanovnika na državnoj razini iznosio je 77.465 kuna, Kontinentalna Hrvatska je imala BDP po stanovniku 78.805 kn, a Jadranska Hrvatska 74.751 kn po stanovniku (DZS, 2016b.).

Međutim, prema posljednjim objavljenim podacima DZS-a na regionalnoj razini za 2014. godinu, BDP na državnoj razini iznosi 328.109 milijuna kuna što je za gotovo 1,5 milijuna kuna manje u odnosu na godinu ranije, odnosno 2013. godinu. Dok Kontinentalna Hrvatska ostvaruje BDP od 223.101 milijuna kuna, BDP Jadranske Hrvatske iznosi 105.008 milijuna kuna, pad je dakle zabilježen i na regionalnoj, NUTS 2 razini (Hrvatska danas, 2017.).

Na Grafikonu 5. prikazani su podaci o kretanju BDP-a po stanovniku prema paritetu kupovne moći u odnosu na europski prosjek iz kojeg se može uočiti da su najviše vrijednosti zabilježene upravo godinu prije krize, odnosno 2008. godine, kao i podatak da Kontinentalna Hrvatska ostvaruje bolje rezultate u odnosu na Jadransku Hrvatsku, što je očekivano s obzirom da se Grad Zagreb nalazi u navedenoj NUTS 2 regiji.

Grafikon 5: BDP po stanovniku prema paritetu kupovne moći, EU28=100, 2001., 2008., 2013. godine

Izvor: Hrvatski sabor (2017.), *Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine*, „Narodne novine“, broj: 75/2017.

Prenaglašena polarizacija Zagreba u odnosu na druge prostore u zemlji ukazuje na neujednačeni razvoj, a time i neravnomjerno opterećenje prostora. Cilj politike regionalnog razvoja je *„pridonijeti društveno-gospodarskom razvoju Republike Hrvatske u skladu s načelima održivog razvoja, stvaranjem uvjeta koji će svim dijelovima zemlje omogućiti jačanje konkurentnosti i realizaciju vlastitih razvojnih potencijala“* (Zakon o regionalnom razvoju, „Narodne novine“ broj: 147/2014, čl. 2.).

Hrvatska je relativno urbanizirana zemlja sa 128 gradova u kojima živi oko 54% ukupnog stanovništva. Karakteristika hrvatskih urbanih središta je velika prostorna disperzija. U svakoj geografskoj regiji nalazi se po jedno makroregionalno središte koje omogućuje građanima iz svih dijelova zemlje da u razumno vrijeme, najviše dva sata, stignu do jednog od četiri najveća hrvatska grada. Pored toga, urbanu mrežu čine i manja urbana središta koja građanima pružaju usluge u još kraćoj vremenskoj i prostornoj udaljenosti poput pristupa tržištu rada, kao i socijalnim, obrazovnim i kulturnim uslugama (MRRFEU, 2014a.).

Urbana područja sa više od 100.000 stanovnika u glavnom gradskom središtu uključujući i urbana naselja u rubnim područjima, čine glavne urbane aglomeracije (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek). U njima živi gotovo 40% ukupnog stanovništva u zemlji. Ostala urbana središta uključuju gradove koji broje više od 50.000 stanovnika na razini jedinice lokalne samouprave, kao što su Zadar, Slavonski Brod, Pula i Karlovac te još osam gradova s više od 35.000 stanovnika (koji imaju službeni status velikog grada, iako se neki od njih nalaze u neposrednoj blizini četiri najveća urbana središta u Hrvatskoj) (MRRFEU, 2014a.), kao što je prikazano u Tablici 1.

Tablica 1. Urbana područja

Urbane aglomeracije	Zagreb, Osijek, Rijeka, Split
Veća urbana područja (gradovi s više od 35.000 stanovnika)	Zadar, Slavonski Brod, Pula, Karlovac, Sisak, Varaždin, Šibenik, Dubrovnik, Bjelovar, Vinkovci
Manja urbana područja (gradovi s manje od 35.000 stanovnika čija središnja naselja imaju više od 15.000 stanovnika i/ili su središta županija	Vukovar, Koprivnica, Solin, Zaprešić, Požega, Đakovo, Petrinja, Metković, Čakovec, Virovitica, Gospić, Krapina, Pazin, Slatina, Kastav, Dugo Selo, Knin, Trogir, Križevci, Sinj, Nova Gradiška, Županja, Rovinj, Makarska, Kutina
Jedinstvena urbana područja	Dva ili više urbanih područja koja neposredno graniče

Izvor: Hrvatski sabor (2017.), *Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine*, „Narodne novine“, broj: 75/2017.

Urbani sustav u Hrvatskoj slabo je razvijen i odlikuje se nepravilnostima vidljivim iz brojnosti malih gradova, nedostatka gradova srednje veličine i sve većeg jaza između glavnog grada i ostala tri velika makroregionalna središta. U gradovima se nalazi oko 95% radnih mjesta, okolica ima njih tek 5-10%, dok su potencijali razvoja u nedovoljnoj mjeri prepoznati u malim i srednjim gradovima. Određenom broju

županija nedostaju snažnija subregionalna gravitacijska središta, a sjedišta županija izrazito se razlikuju s obzirom na veličinu i značaj za gospodarski i društveni razvoj (MRRFEU, 2014a.). Grad u morfološkom smislu, tzv. gradsko područje, potrebno je temeljiti na *„policentričnom i uravnoteženom razvoju putem oblikovanja novog sustava središnjih naselja, čiji je stupanj centraliteta nužan za uravnoteženje prostornog i regionalnog razvoja“* (IT, 2014., str. 149.).

Nadalje, razlike u gospodarskoj razvijenosti hrvatskih gradova su znatne, što je vidljivo posebice u subregionalnim središtima koja ne raspolažu kapacitetima potrebnim za privlačenje stanovnika i značajnijih gospodarskih aktivnosti. Velika urbana središta, s druge pak strane, privlače mladu populaciju budući da im pružaju veće mogućnosti za zaposlenje kao i druge usluge koje nedostaju manjim središtima. Unatoč razlikama u pogledu gospodarskih potencijala i administrativnih kapaciteta, svi gradovi imaju jednake ovlasti, izuzev velikih gradova koji imaju i neke dodatne ovlasti (HZPR, 2016.).

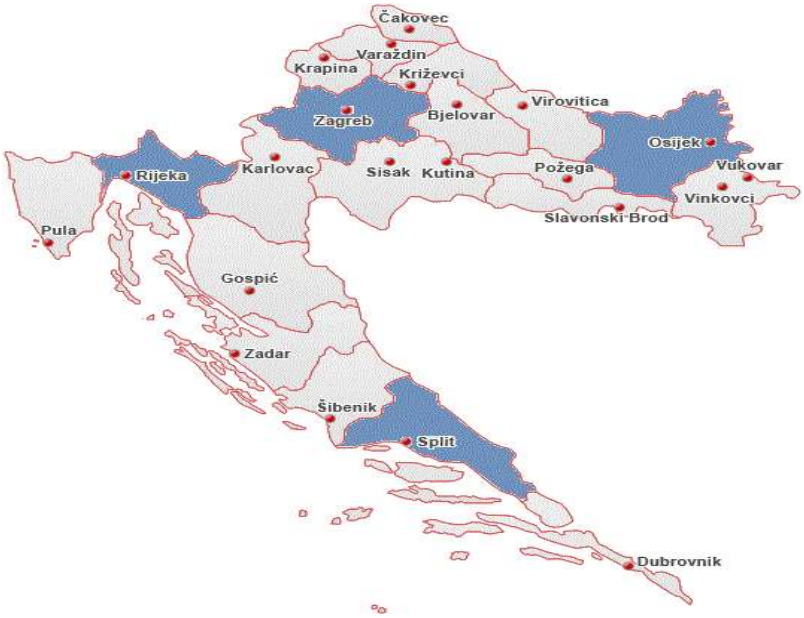
Intenzitet procesa urbanizacije ide u prilog koncentracije stanovništva u nekoliko gradskih regija dok se ruralna područja konstantno raseljavaju. S ciljem povezivanja grada i okolice, potrebno je *„uskladiti urbani razvoj u smislu uređenja jedinstvenog gradsko-prigradskog prijevoza s naglaskom na održivost, mobilnost, očuvanje identiteta naselja u funkcionalnoj regiji, kontrolu rubova grada te sprječavanje prelijevanja („urban sprawl“), planiranje međusobno nadopunjujućeg gospodarskog razvoja posvećenog plasiranju proizvoda i usluga funkcionalne regije na tržišta velikog grada te rješavanje zajedničkog pitanja zaštite okoliša i infrastrukture“* (HZPR, 2016., str. 11.). Također, pretjerana izgradnja objekata u obalnom području, nekontrolirano širenje gradnje uz obalu često i na bespravan način, neodgovarajuća infrastruktura pojedinih naselja te problemi vezani uz nepročišćavanje urbanih i industrijskih otpadnih voda posljedično stvaraju pritiske na fizičke, biološke, gospodarske i socijalne procese, dok bi promišljeno planiranje sustava urbane infrastrukture pridonijelo očuvanju i poboljšanju prirodnih funkcija i procesa u gradovima.

5.3. Urbane aglomeracije

Hrvatska je ranije istaknuta urbana područja koji uključuju jasno prepoznavanje njene urbane cjeline, definirala u skladu za Zakonom o regionalnom razvoju, a slijedeći europsku praksu. Njihove se granice definiraju na temelju administrativnih granica lokalne samouprave (gradovi i općine) koje ulaze u sastav urbane aglomeracije (MRRFEU, 2015.).

Definiranje obuhvata urbane aglomeracije prvi je korak u okviru postupka strateškog planiranja održivog urbanog razvoja pri čemu treba voditi računa da područje obuhvata odgovara njezinom funkcionalnom području, a uključuje administrativno najveće jedinice lokalne samouprave (grad koji je središte urbane aglomeracije) i administrativne teritorije okolnih gradova i općina koji imaju snažne funkcionalne gospodarske veze s gradskim središtem (Grad Zagreb, 2016a.).

Slika 4. Urbane aglomeracije u Republici Hrvatskoj

Izvor: FINA (2014.) *Urbane aglomeracije Osijek, Rijeka, Split, Zagreb - Usporedba rezultata poslovanja poduzetnika u 2014. godini* [Online]. Dostupno na: www.fina.hr/fgs.axd?id=16571 [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]

Primjena metodologije svrstavanja gradova i općina u urbane aglomeracije na transparentan i ujednačen način pomaže u definiranju potreba i mogućnosti predmetnih područja (MRRFEU, 2015.) te se ispunjavaju pretpostavke za

sagledavanje prostora kao *„jedinstvene prostorne cjeline koja nadilazi administrativno-teritorijalne granice i povećava interese te omogućuje planiranje razvoja koji služi na dobrobit svim stanovnicima urbanog područja budući da središte urbane aglomeracije dobiva iz okolnih jedinica dio potrebnih prirodnih resursa, hranu, radnu snagu koja svakodnevno migrira u grad na posao, školovanje, korištenje zdravstvenih i socijalnih usluga i sl.“* (Grad Zagreb, 2016a., str. 7.).

Osnovni kriterij za definiranje obuhvata urbanog područja je udio zaposlenih dnevnih migranata u središte urbanog područja od minimalno 30%, dok je dodatni vezan za zadovoljavanje karakterističnih kriterija za pojedino urbano područje, a prema kojima do izražaja dolaze funkcionalne veze i razvojni aspekti koje definira sam grad. Urbane aglomeracije pružaju mogućnost ujednačenijeg razvoja područja pri čemu je moguće rasterećenje prostornih pritisaka na samo središte urbane aglomeracije, primjerice pružanjem poticaja gospodarskim aktivnostima zbog postojanja tržišta i širenja, preseljenja gospodarskih aktivnosti samog središta, veliki gradovi nude viši društveni i gospodarski standard kao što su mogućnost zapošljavanja, obrazovanja, što utječe na demografske procese (imigracijske trendove i izražene dnevne migracije („središte – periferija“), ali pojačani su i pritisci na okoliš te na prirodne resurse uzrokovani većom naseljenošću, intenzitetom prometa i gospodarskih aktivnosti (Grad Zagreb, 2016a.).

Kao što je ranije u radu istaknuto, značajan udio (38,8%) ukupnog hrvatskog stanovništva (odnosno 1.661.924 stanovnika prema popisu iz 2011. godine) koncentrirano je na području urbanih aglomeracija Zagreb, Split, Rijeka i Osijek (IT, 2014.). One se međusobno razlikuju po broju stanovnika, strukturnim obilježjima i odnosima udjela stanovništva matičnog grada i okolice. Pozitivna demografska kretanja zabilježena su jedino u urbanoj aglomeraciji Zagreb, dok ostale bilježe depopulaciju uzrokovanu izrazitim vanjskim migracijama u posljednjih nekoliko godina, ali i negativnim trendom prirodnog prirasta. Iako po broju stanovnika dominiraju središta urbanih aglomeracija, sve je veći udio stanovnika u prigradskim (satelitskim) naseljima unutar njih, izuzev u Osijeku koji bilježi negativna demografska kretanja i u samom središtu i u prigradskim naseljima (IT, 2014.).

6. UKLJUČIVI GRADOVI U HRVATSKOJ

6.1. Grad Zagreb - uključivi urbani rast

Zagreb, glavni grad Hrvatske, jedina jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave koja ima status i grada i županije, daleko je najveći hrvatski grad sa preko 790.000 stanovnika u užem gradskom području (Koprić, 2010.). Međutim, funkcionalno područje Zagreba koje odgovara urbanoj aglomeraciji Zagreb broji otprilike 1,2 milijuna stanovnika smještenih na području Grada, u okolnim gradovima (Zaprešić, Samobor, Velika Gorica, Dugo Selo, Sveti Ivan Zelina, Vrbovec) i općinama te je ujedno i ekonomski najaktivnije područje u Hrvatskoj (Grad Zagreb, 2016a.).

Razvoju Grada Zagreba tijekom 20. stoljeća pridonio je ekonomski razvoj sekundarnih i tericijalnih djelatnosti ali i naseljavanje stanovništva iz ruralnih dijelova Hrvatske te iz nerazvijenih dijelova bivše Jugoslavije (Lukić i Prelogović, 2015.). Da je Zagreb danas najjači gospodarski centar u Hrvatskoj dokazuje udio u BDP-u koji iznosi oko trećinu nacionalnog BDP-a (HINA, 2016.). Razvoju Zagreba također pogoduje *„kvalitetno zemljište, pogodan prometni položaj i ukupna komunalna infrastruktura, stručna radna snaga, znanstvene, stručne, obrazovne, zdravstvene, financijske, bankarske i druge institucije, zatim tradicija u obavljanju određenih djelatnosti, te veličina i kvaliteta gospodarstva, kao prepoznatljivi potencijali u razvojnoj strategiji Zagreba dok među najvažnije gospodarske grane grada spadaju industrija električnih strojeva i aparata, kemijska, farmaceutska, tekstilna, prehrambena industrija, te industrija pića“*. (Šostar, 2014., str. 2.) Zagreb je i značajno međunarodno trgovinsko i poslovno središte, te prometno sjecište srednje i istočne Europe (Turistička zajednica Grada Zagreba, 2017.). Zagreb, kao glavni grad, ostvaruje multiplikativne učinke prvenstveno dohodovne i fiskalne zbog povećane ekonomske aktivnosti, većeg broja radnih mjesta u javnom sektoru, što utječe i na životni standard njegovih stanovnika (Filipić, 2016.).

Godine 2014. usvojen je Socijalni Plan Grada Zagreba za razdoblje od 2014.- 2020. godine sa vizijom: *„…grad po mjeri svakog građanina koji osigurava kvalitetu života prihvaćajući načela pravednosti, jednakosti i poštivanja ljudskih prava, a socijalne usluge su pravovremene, ciljane i dostupne svima“*, te misijom: *„Sustavno*

unapređenje socijalnih usluga koje se pružaju uz minimalne administrativne zahtjeve i učinkovitu međusektorsku suradnju te njihovo kontinuirano prilagođavanje individualnim potrebama građana i standardima kvalitete socijalnih usluga" (Grad Zagreb, 2014., str. 3.).

Grad Zagreb godišnje 27% proračuna ulaže u mjere socijalne politike (sredstva za potpore i usluge djeci predškolske i školske dobi te studentima, potpore korisnicima mirovina, beskućnicima, financiranje i sufinanciranje stambenih potreba siromašnijih građana i dr.) (Grad Zagreb, 2014.).

6.1.1. Osnovni pokazatelji

Uže gradsko područje prostire se na 220 km² (upravno područje na 641 km²), s gustoćom naseljenosti od 1.232,48 stanovnika na km² (MRRFEU, 2014a.). Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine u gradu živi 790.017 stanovnika (MRRFEU, 2014a.). Usporedbe radi, Zagreb je prema popisu stanovništva iz 2001. godine imao 779.145 stanovnika, 1991. godine 777.826 te 1981. godine 723.065 stanovnika. 2015. godine Zagreb broji 799.565 stanovnika (CERANEO, 2016.). Podaci su to koji ukazuju na konstantno povećanje broja stanovnika, za razliku od ostalih hrvatskih gradova koji imaju suprotni populacijski trend. Prema podacima Socijalne slike Grada Zagreba za 2015. godinu koje je objavilo Socijalno vijeće Grada (2016.) Zagreb u 2015. godini bilježi pozitivan migracijski saldo među županijama (4420), ali negativan saldo migracije s inozemstvom (-2288). U 2015. godini na područje Grada Zagreba doselilo se 13 664 stanovnika, od toga 10 886 (79,7%) iz drugih županija, a 2758 (20,2%) iz inozemstva. U drugu županiju u 2015. godini odselilo se 6466 stanovnika (56,2%), dok ih se 5046 (43,8%) preselilo u inozemstvo. Od ukupnog broja stanovnika Zagreba, 53,2% su žene, a 46,8% čine muškarci. Dobnoj skupini od 25 do 64 godine pripada najveći udio odnosno 56,5% stanovnika, 18,4% stanovnika sačinjava dobna skupina od preko 65 godina života, 14,8% stanovnika je u dobi do 14 godina života te najmanji udio stanovnika odnosno 10,4% u životnoj je dobi od 15 do 24 godine. Obrazovna struktura stanovništva Zagreba povoljnija je od nacionalnog prosjeka sa znatno većim brojem stanovnika srednjeg i visokog obrazovanja (CERANEO, 2016.).

Iako ima jednu od najnižih stopa nezaposlenosti (8,2%) u odnosu na nacionalni prosjek, u Gradu Zagrebu je u 2016. godini registrirano 36.008 nezaposlenih osoba (od toga 18.965 žena), pri čemu najveći udio otpada na mlade u dobi od 25 do 29 godina života (12,8%) te na osobe sa završenom srednjom školom (41,5%) (Tablica 2). Među osobama sa otežanom zapošljivosti su osobe bez radnog iskustva, osobe s invaliditetom, branitelji, pripadnici romske nacionalne manjine te beskućnici.

Tablica 2. Podaci o broju nezaposlenih u Gradu Zagrebu za 2014., 2015. i 2016.god.

	2014.		2015.		2016.	
NEZAPOSLENI	ukupno	Žene	Ukupno	Žene	ukupno	Žene
Ukupno	48.243	24.589	41.484	21.310	30.008	18.965
Stopa registrirane nezaposlenosti, %	11,2	11,6	9,6	9,9	8,2	8,7

Izvor: obrada autorice prema: Grad Zagreb (2017b.) *Gospodarska i društvena kretanja u Gradu Zagrebu I.-III./2017.* Statistički podaci broj 100, god. 25, Zagreb: Grad Zagreb, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, Odjel za statistiku, str. 22.

Grad Zagreb osnivač je 60 predškolskih ustanova (dječjih vrtića i jaslica) koje pohađa gotovo 37.000 djece na 219 lokacija, zajedno sa još 62 takve ustanove čiji su osnivači vjerske zajednice te privatni poduzetnici, a za njih čak 7683 Grad osigurava pravo na umanjenje cijene programa u cijeni za roditelje za djecu invalida, samohranih roditelja, djecu sa stalnom socijalnom pomoći, djecu sa zdravstvenim teškoćama i roditelja sa više djece u programu dječjeg vrtića. U Gradu Zagrebu preko 56.000 djece pohađa ukupno 143 osnovne škole, dok je Grad osnivač 106 redovnih osnovnih škola, 4 osnovne škole za učenike s teškoćama, 3 osnovne umjetničke (glazbene) osnovne škole. Od ukupno 112 srednjih škola, Grad je osnivač 64 srednje škole i 7 umjetničkih srednjih škola i 14 učeničkih domova, koje uz još 4 srednje vjerske škole i 18 privatnih škola pohađa ukupno 40.000 srednjoškolaca. Na Sveučilištu u Zagrebu znanstveno-nastavni i umjetnički rad obavlja se na 28 fakulteta, tri umjetničke akademije, stručnoj Učiteljskoj akademiji, i sveučilišnom studiju - Hrvatskim studijima, a na Sveučilištu djeluju 33 visoka učilišta, sa ukupnim brojem od gotovo 122.000 studenata (Grad Zagreb, 2014.).

Iz tablice 3. uočljivo je da ukupan broj učenika koji pohađaju osnovnu školu u školskoj godini 2015./2016. blago raste u odnosu na prethodnu školsku godinu, što nije slučaj i sa brojem učenika srednjih škola koji je u blagom padu. Uzrok tomu je manji broj srednjih škola koje su djelovale u školskoj godini 2015./2016. Također se može uočiti i bitna razlika između broja djece koje pohađaju osnovnu i srednju školu koja se može objasniti činjenicom da djeca rano napuštaju obrazovni sustav, a upravo je sprječavanje ranog napuštanje školovanja jedan od ciljeva strategije Europa 2020. Broj odraslih osoba koje stječu sekundarno obrazovanje u blagom je porastu.

Tablica 3: Obrazovne ustanove u Gradu Zagrebu u šk.god. 2014/2015. i 2015/2016.

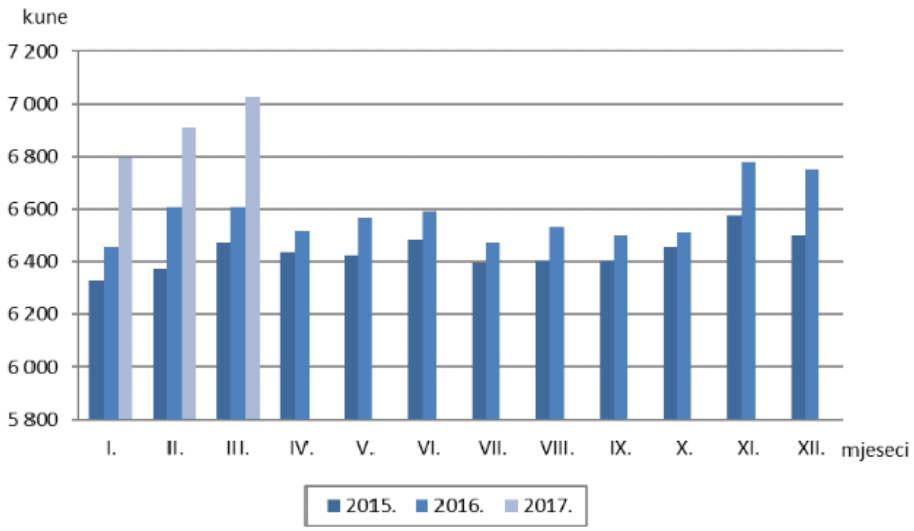
	2014/2015.		2015./2016.	
	Škole	Učenici	Škole	Učenici
Osnovne škole	143	56.359	144	56.911
Srednje škole	112	39.243	108	37.652
Škole za obrazovanje odraslih	12	1.970	12	2.027

Izvor: obrada autorice prema: Grad Zagreb (2017b.) *Gospodarska i društvena kretanja u Gradu Zagrebu I.-III./2017.* Statistički podaci broj 100, god. 25, Zagreb: Grad Zagreb, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, Odjel za statistiku, str. 18-19.

U prosincu 2015. godine na području Grada registrirano je ukupno 100.481 pravnih osoba, od čega je 61.670 aktivno, odnosno 53.669 aktivnih trgovačkih društava, 7.770 ustanova, tijela, udruga, fondova i organizacija te 14.623 subjekata u obrtu i slobodnim zanimanjima, u kojima je bilo zaposleno ukupno 389.888 osoba, 195.258 muškaraca i 194.630 žena (DZS, 2016b.).

Podaci o najvišim ispaćenim plaćama u Republici Hrvatskoj prikazani u Grafikonu 6. govore da je u Gradu Zagrebu prosjek plaća najviši u odnosu na nacionalni prosjek, pa je tako prosječna neto plaća isplaćena u 2015. godini iznosila 6.438 kuna (9.115 kuna bruto), u 2016. godini 6.575 kuna (9.339 kuna bruto) te u 2017. godini 6.911 kuna (9.667 kuna bruto).

Grafikon 6: Prosječne mjesečne isplaćene neto plaće u Zagrebu u razdoblju od 2015.- 2017. godine

Izvor: obrada autorice prema: Grad Zagreb (2017b.) *Gospodarska i društvena kretanja u Gradu Zagrebu I.-III./2017.* Statistički podaci broj 100, god. 25, Zagreb: Grad Zagreb, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, Odjel za statistiku, str. 25.

6.1.2. Strateški ciljevi do 2020.

Grad Zagreb je kao odgovor na negativne posljedice društveno-ekonomskih promjena, a po uzoru na europsku praksu, slijedeći ciljeve strategije *Europa 2020* za pametan, održiv i uključiv rast, donio Razvojnu strategiju Grada Zagreba tzv. *ZagrebPlan* te spomenuti *Socijalni plan za razdoblje od 2014. do 2020. godine* kojim su definirani provedivi i dostižni ciljevi i prioriteti razvoja do 2020. godine.

Kako se navodi u razvojnoj strategiji Grada Zagreba *„ZagrebPlan računa s mobilizacijom svih potencijala društva radi zajedničkog doprinosa vrijednostima i ciljevima EU-a. Posebice je usmjeren na mlade, osobito kroz mjere unapređivanja obrazovanja, zapošljavanja i kvalitete življenja te računa s proaktivnim odnosom mladih u svim procesima njihovog provođenja“* (Grad Zagreb, 2012., str. 6.).

Mladi su, ne samo u Zagrebu, već u gotovo cijelom zemlji, pa i šire, na europskim prostorima, u mnogo nepovoljnijem položaju s obzirom da ne raspolažu vlastitom imovinom, imaju veće poteškoće za zapošljavanje i mnogo teže dolaze do stana (Starc, 2006.).

Socijalnim planom definirana su četiri strateška, uključiva cilja do kojih se došlo analizom stanja, a kojima želi pridonijeti podizanju razine socijalne uključenosti, smanjenju siromaštva te povećati kvalitetu života svojih građana.

1. cilj: *smanjiti nezaposlenost u Gradu Zagrebu, jačati lokalne strategije zapošljavanja, partnerstva u zapošljavanju i socijalno poduzetništvo te povećati ukupno sudjelovanje na tržištu rada uzimajući u obzir prioritetne skupine za zapošljavanje: mlade i dugotrajno nezaposlene* (Grad Zagreb, 2014., str. 86.).

Navedeni cilj Grad Zagreb planira ostvariti aktivnim mjerama poticanja poduzetništva i učinkovite strategije zapošljavanja. Za provedbu ovog cilja bitna je uspostava suradnje sa Hrvatskim zavodom za zapošljavanje, ali i financijska pomoć iz EU fondova. Socijalno poduzetništvo pokazalo se kao dobar način za poticanje zapošljavanja ugroženih skupina jednako kao i uključivanje osoba u programe javnih radova. Pored navedenog, prioritetne mjere odnose se na razvoj obrazovnih programa kojim će se omogućiti lakši ulazak na tržište rada te mjere za poticanje i potporu samozapošljavanja (Grad Zagreb, 2014.). Osnivanje Lokalnog partnerstva za zapošljavanje Grada Zagreba (LPZ) jedan je od modela koji pomaže u stvaranju i jačanju ljudskih potencijala te koji odigrava bitnu ulogu u ostvarivanju ciljeva smanjenja nezaposlenosti (Razvojna agencija Zagreb, 2017.).

2. cilj: *smanjiti broj osoba koje žive u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti kombinacijom novčanih pomoći, osiguranja visokokvalitetnih usluga, širiti spektar socijalnih usluga u zajednici za prioritetne korisničke skupine u sustavu socijalne skrbi* (Grad Zagreb, 2014., str. 87.).

Prema Socijalnom planu za razdoblje do 2020. godine Grad Zagreb planira udio djece do 15 godina koja žive u riziku od siromaštva smanjiti na 3% (Grad Zagreb, 2014.). Posebna je pažnja usmjerena na djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i djeci s poteškoćama u razvoju i ponašanju, za koje želi osmisliti alternativni smještaj putem udomiteljskih obitelji za razliku od dosadašnje prakse institucionalne skrbi (smještaj u domove za djecu). Osim smještaja, programi su usmjereni i na pripremu mladih za izlazak iz ustanova poticanjem programa podrške mladima kao i stambeno zbrinjavanje na način da se adekvatnim razvojem politike socijalnog stanovanja osiguraju stambeni kapaciteti u tu namjenu koja, između ostalog, uključuje i suradnju sa organizacijama civilnog društva koje Grad potpomaže sredstvima iz vlastitog

proračuna. U sklopu ovog cilja briga je usmjerena i na odrasle osobe s mentalnim oštećenjima te starije i nemoćne osobe za koje je neophodno osigurati odnosno povećati postojeće smještajne kapacitete u institucionalnom obliku te podršku obiteljima ukoliko se radi o izvaninstitucionalnom zbrinjavanju. Tu je svakako bitno za napomenuti i zbrinjavanje beskućnika (Grad Zagreb, 2014.).

Budući da se obrazovanje smatra veoma dobrom mjerom za izlazak iz siromaštva, a više obrazovanje omogućava veću mobilnost i lakšu prilagodbu novim okolnostima na tržištu rada (Starc, 2006.), Grad Zagreb za cilj ima unapređenje sustava obrazovanja i podršku djeci već u najranijoj dobi uključivanjem djece u programe predškolskog obrazovanja, razvojem mreže dječjih vrtića, a posebno pružanje pomoći roditeljima koji se nalaze u posebnom socijalnom statusu, djeci pripadnicima nacionalnim manjina i djeci s teškoćama u razvoju. Svima dostupno obrazovanje prioritetni je cilj gradskih vlasti koje je omogućeno stvaranjem prostornih, kadrovskih i drugih materijalnih mjera poput sufinanciranja udžbenika, prijevoza, prehrane te stipendiranja učenika i studenata u većem riziku od siromaštva (Grad Zagreb, 2014.).

3. cilj: *Osigurati zaštitu ljudskih prava i suzbijanje svih pojava diskriminacije te snažnije povezati socijalnu politiku i politiku zaštite ljudskih prava; smanjiti diskriminaciju skupina izloženih najvećem riziku od diskriminacije te povećati ravnopravnost* (Grad Zagreb, 2014., str. 92.).

U skupinu s povećanim rizikom od diskriminacije spadaju osobe sa invaliditetom, djeca s poteškoćama u razvoju, pripadnici romske nacionalne manjine te migranti koji su tražitelji azila u Hrvatskoj, kojima Grad Zagreb pomaže osim djelovanjem nadležnih gradskih upravnih tijela i kroz potporu rada organizacija civilnog društva koje se brinu za njihovu integraciju u obrazovni sustav, osiguranje smještajnih kapaciteta za njihovo zbrinjavanje, kao i omogućavanje sudjelovanja na tržištu rada te pomažu u senzibiliziranju javnosti sa ciljem povećanja tolerancije prema navedenim osobama (Grad Zagreb 2014.). Pojava diskriminacije moguća je i kod osoba sa višim stupnjem obrazovanja zbog dobi, spola i sl. (Starc, 2006.). Romi spadaju u manjinsku etničku skupinu koja je najizrazitije marginalizirana, budući da za Rome *„biti siromašan ne znači samo biti bez novca već i imati lošu radno-tržišnu i obrazovnu situaciju, neprimjerene stambene uvjete, lošiji zdravstveni status i kraći*

životni vijek te dugačku povijest problematičnih odnosa s većinskom grupom" (Starc, 2006., str. 23.).

4. cilj: *Jačati administrativne kapacitete lokalne uprave, unaprijediti horizontalnu i vertikalnu koordinaciju te umreženost različitih sustava u procesu razvoja mreže socijalnih usluga i povećati uključenost civilnog društva i strateške socijalne investicije ulaganjima u razvoj usluga i programe* (Grad Zagreb, 2014., str. 93.).

Ovaj cilj podrazumijeva jačanje kompetencija pružatelja usluga te jačanje administrativnih kapaciteta tijela gradske uprave. Također se unapređenjem informatizacije uspostavlja baza podataka svih dionika socijalne politike koja pridonosi razvoju i efikasnosti mreža socijalnih usluga. Kroz unapređenje suradnje sa civilnim društvom povećava se i njihovo sudjelovanje u procesima donošenja odluka o gospodarskom i društvenom razvoju Zagreba.

6.1.3. Socijalnim planiranjem do povećanja uključivosti

Iako se Zagreb još 2002. godine priključio *Mreži europskih gradova EUROCITIES* koja povezuje lokalne vlasti više od 140 gradova u 30 europskih zemalja, koji *„dijele znanje i ideje, razmjenjuju iskustva, analiziraju zajedničke probleme i razvijaju inovativna rješenja"* (Grad Zagreb, 2014., str. 4.), a uspostavom partnerstva doprinose ostvarivanju ciljeva strategije *Europa 2020*: „*zapošljavanje i ekonomski rast kao generatori razvoja i smanjivanja siromaštva i socijalne isključenosti" (EK, 2010a.)*, tek je 2012. godine započeo proces socijalnog planiranja *„u svrhu procjene prioriteta socijalne politike s težištem na analizi mreže socijalnih usluga i utvrđivanje područja prioriteta razvoja socijalne politike"* (Grad Zagreb, 2014., str. 1.). Socijalnim planom Grada Zagreba za razdoblje od 2014. do 2020. godine utvrđuju se postignuća i prioriteti u razvoju socijalnih usluga sa strateškim smjernicama socijalnog uključivanja i suzbijanja siromaštva u navedenom razdoblju.

Smanjivanje dječjeg siromaštva bitna je odrednica uključivosti gradova te jedan od temeljnih ciljeva na svim razinama: globalnoj, europskoj, nacionalnoj i lokalnoj (EK, 2010b.). Broj djece koja živi ispod granice siromaštva u Gradu Zagrebu iznosi 8%, a slijedeći ciljeve strategije *Europa 2020.* ta bi se brojka trebala svesti na 3% djece i mladih. Navedeni je cilj moguće ostvariti *„usklađivanjem ekonomske, socijalne,*

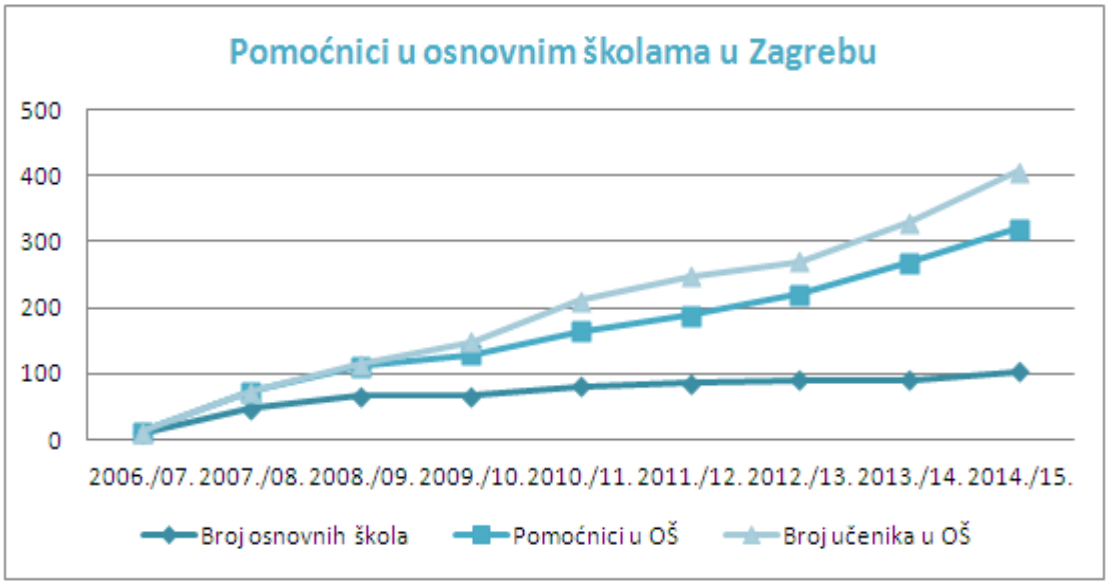
obrazovne, stambene te politike tržišta rada" (Grad Zagreb, 2014., str. 13.). S ciljem smanjivanja siromaštva kod djece i mladih, Grad Zagreb je u suradnji sa *Mrežom mladih Hrvatske*, ključnom organizacijom za politiku za mlade proveo brojne projekte. Jedan od njih je *„Jednake mogućnosti za sve mlade"* koji je usmjeren na povećanje socijalnog uključivanja mladih kroz institucionalnu suradnju između vlasti i organizacija civilnog društva. Grad Zagreb podržao je i projekt *"Politika za mlade - korak dalje"* sa ciljem poticanja razvoja demokratskog građanstva kroz sudjelovanje mladih u društvenim procesima, a koji se tiču unaprjeđenja kvalitete njihova života kroz doprinos razvoja politike za mlade u Hrvatskoj i na europskoj razini (Grad Zagreb, 2014.).

S druge strane, problem starenja stanovništva predstavlja veliki problem za Zagreb, jednako kao i za ostatak Hrvatske, pri čemu prema opsegu prava i usluga koje Grad Zagreb osigurava toj kategoriji stanovništva, u daleko su povoljnijem položaju nego u drugim hrvatskim gradovima, a poglavito u ruralnim područjima (CERANEO, 2016.). Pored toga, organizacije civilnog društva koje okupljaju osobe starije životne dobi u Gradu Zagrebu naglašavaju „*potrebu starijih osoba za suvremenim sadržajima, radionicama i edukacijama te sve više naglašavaju važnost cjeloživotnog učenja, u čemu vide veliki potencijal za profesionalni i društveni angažman osoba starije životne dobi, ali i potencijal za razvoj srebrne ekonomije*" (CERANEO, 2016., str. 22.). U sklopu svojih programa, Grad Zagreb financijski podržava potencijale civilnog sektora odnosno organizacije civilnoga društva koji skrbe o osobama starije životne dobi. Isto tako, od strane Grada financijski su potpomognuti programi za razvoj socijalnih usluga za starije koje se pružaju u njihovim vlastitim domovima te lokalnim zajednicama kako bi starije osobe što dulje mogle ostati u svom domu kao i programi unapređenja kvalitete života te aktivnog sudjelovanja u životu društvene zajednice.

Novina u obrazovnom sustavu je tzv. *inkluzivna edukacija* koja podrazumijeva *„uključivanje učenika s teškoćama u razvoju u redovnom obrazovanju na način da se škola i obrazovni proces prilagode učeniku, a ne učenik školi"* (CERANEO, 2016., str. 20.). Kao jedan od preduvjeta inkluzivne edukacije je angažiranje pomoćnika u nastavi (asistenata) čiji je rad financiran iz gradskog proračuna te fondova EU-a, u smislu *„pružanja neposredne potpore učenicima s teškoćama u razvoju tijekom odgojno-obrazovnog procesa u zadacima koji zahtijevaju komunikaciju, senzornu i motoričku aktivnost učenika u kretanju, uzimanju hrane i pića, u obavljanju higijenskih*

potreba te u obavljanju svakodnevnih nastavnih i izvannastavnih aktivnosti“ (CERANEO, 2016., str. 20).

Grafikon 7: Pomoćnici u nastavi u osnovnim školama u Zagrebu 2006.-2015.

Izvor: CERANEO – Centar za razvoj neprofitnih organizacija (2016.) *Odgovori na izazove starenja stanovništva – socijalna slika Grada Zagreba za 2015.* [Online]. Str. 20. Dostupno na: http://www.ceraneo.hr/wp-content/uploads/2016/12/CERANEO-Socijalna-slika-Grada-Zagreba-za-2015.-godinu.pdf [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]

Iz grafikona 7. može se vidjeti da se od školske godine 2006./07., kada je bilo uključeno 12 pomoćnika za 12 učenika u 12 osnovnih škola, broj uključenih škola te broj pomoćnika i komunikacijskih posrednika kontinuirano povećavao te je u školskoj godini 2014./15. bilo angažirano 320 pomoćnika i posrednika za 406 učenika u 103 osnovne škole u Zagrebu. Pružanje usluga pomoćnika u nastavi za djecu s teškoćama u razvoju, koji im pomažu za uključivanje u nastavne i izvannastavne aktivnosti, provodi se u Hrvatskoj od 2006. godine. Problemi nastaju zbog nedostatka stalnih izvora financiranja, zapošljavanje se provodi putem javnih natječaja za svaku školsku godinu, pa su roditelji i učenici u neizvjesnosti hoće li i kada dobiti potrebnu pomoć.

Socijalnim planom predviđene su i mjere aktivne politike zapošljavanja koje su usmjerene na *„zapošljavanje, sufinanciranje i financiranje zapošljavanja dugotrajno nezaposlenih osoba i drugih teže zapošljivih skupina kojima prijeti socijalna isključenost i dugotrajna nezaposlenost“* (Grad Zagreb, 2014., str. 14.). Broj korisnika

Potpore za samozapošljavanje i zapošljavanje te Programa za stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa iz godine u godinu raste pa je u ovoj godini 7.546 osoba uključeno u mjere aktivne politike zapošljavanja, u odnosu na primjerice 2013. godinu kada ih je bilo 7.317 (HZZ, 2017c.).

Kako bi se roditeljima rasteretili troškovi kućanstva, Grad Zagreb za sve učenike osnovnih škola svake godine nabavlja školske udžbenike te osigurava besplatan gradski prijevoz.

6.1.4. Primjer dobre prakse uključivosti osoba s invaliditetom

Osobe s invaliditetom i osoba s mantalnim teškoćama predstavljaju posebno ranjivu skupinu stanovništva kojoj, ukoliko nije dovoljno integrirana u važnim životnim područjima, prijeti opasnost od siromaštva i socijalne isključenosti (Starc, 2006.).

Donošenje *Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom u razdoblju od 2016. do 2020. godine* dokaz je jedinstvene politike prema osobama s invaliditetom prema kojoj Grad Zagreb pokazuje iznimnu osjetljivost. Svrha ove strategije je *„unapređivanje, zaštita i osiguravanje punoga i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba s invaliditetom i unapređivanje i poštivanje njihova urođenog dostojanstva“* (Grad Zagreb, 2016b., str. 2.).

U Gradu Zagrebu je 2015. godine živjelo nešto manje od 100 tisuća osoba s invaliditetom odnosno oko 11,5% stanovništva, no ukoliko se tom broju priključi i članove obitelji koje njihov invaliditet direktno pogađa, to čini gotovo četvrtinu stanovništva Grada. Kvaliteta života osoba s invaliditetom u velikoj je većini slučajeva narušena zbog problema s podmirivanjem osnovnih životnih troškova, a manjak materijalnih prava, socijalni problemi, neprilagođenost fizičkog i komunikacijskog okoliša te zapošljavanje predstavljaju dodatne probleme koji povrh svega otežavaju njihov život (Grad Zagreb, 2016b.).

U navedenom strateškom razdoblju, mjere i aktivnosti koje će Grad provoditi svrstane su u sljedeća područja: *„obitelj i život u zajednici; odgoj i obrazovanje; zdravstvena i socijalna zaštita; stanovanje, mobilnost i pristupačnost; profesionalna rehabilitacija, zapošljavanje i rad; pravna zaštita i zaštita od nasilja i zlostavljanja; informiranje,*

komunikacija i podizanje razine svijesti; sudjelovanje u kulturnom životu; sudjelovanje u političkom i javnom životu; istraživanje i razvoj i međunarodna suradnja; rekreacija, razonoda i sport te civilno društvo" (Grad Zagreb, 2016b., str. 3.).

Veći je dio mjera u nadležnosti gradskih upravnih tijela i institucija, a sredstva za njihovu provedbu osigurana su u gradskom proračunu. Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom zadužen je za organizaciju aktivnosti radi promicanja obiteljskih vrijednosti i značenja obitelji i obiteljskog odgoja za razvoj djece s teškoćama te osiguranje što neovisnijeg planiranja života osoba s invaliditetom putem ostvarivanja prava na osobni integritet i stjecanja sposobnosti samozagovaranja kao i osiguravanjem različitih oblika izvaninstitucijske potpore.

Uključivost obrazovnog sustava i cjeloživotnog obrazovanja bez diskriminacije i na osnovi jednakih mogućnosti pomaže u razvoju osobnosti osoba s invaliditetom te je Grad Zagreb ta načela uključio u službenu obrazovnu politiku. U šezdeset je vrtića uključeno preko 10.000 djece s teškoćama za koje se provode posebni programi, a za četiristotinjak je učenika u osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju osigurano gotovo jednako toliko pomoćnika u nastavi, sufinanciranih iz EU fondova. Povećanje broja uključenih učenika s teškoćama u obrazovni sustav rezultat je dugogodišnjeg ulaganja Grada u socijalni i intelektualni kapital obrazovnog kadra, prilagodbe objekata i prostora, osiguranja specijalne i didaktičke opreme te stipendiranja učenika s teškoćama (Grad Zagreb, 2016b.).

Osiguranje prava na zdravstvene usluge koje uključuju identifikaciju i intervenciju te usluga koje preveniraju daljnji invaliditet spadaju u dužnosti na nacionalnoj i nižim razinama upravljanja prema načelu nediskriminirajućeg i etičkog pristupa u pružanju zdravstvenih usluga. Grad Zagreb provodi društvenu skrb za zdravlje osoba s invaliditetom te im osigurava uvjete za poboljšanje njihova zdravlja prema kojoj svaki pojedinac ima pravo na zdravstvenu zaštitu i mogućnost ostvarenja najviše moguće razine zdravlja. U tom su pogledu, osobe s invaliditetom u Zagrebu u povoljnijem položaju u odnosu na osobe u drugim dijelovima Hrvatske budući da se u Zagrebu nalazi 43% svih zdravstvenih kapaciteta u Hrvatskoj. Gradski su uredi zaduženi za kreiranje, provođenje i praćenje preventivnih programa u suvremenom pristupu zdravstvenim uslugama. Poticanje razvoja zdravstvenog turizma također je jedna od mjera aktivne politike prema osobama s invaliditetom. Bitno je za spomenuti i druge

mjere kao što su: provođenje rekreativno-terapeutskih programa ljetovanja za djecu s teškoćama i odrasle osobe s invaliditetom, stomatološka zaštita osoba s invaliditetom, zdravstvena zaštita djece s teškoćama u razvoju, provođenje preventivnih programa radi promicanja zdravlja i sprečavanja nastanka invaliditeta i težih oštećenja zdravlja, zdravstvena zaštita ratnih vojnih invalida iz Domovinskog rata i dr. (Grad Zagreb, 2016b.).

Godine 1995. u Zagrebu je osnovana Udruga „Puž“, organizacija civilnog društva s ciljem pružanja potpore osobama s teškoćama u obitelji i zajednici. Razvijenjem mreže i provođenjem aktivnosti pomaže roditeljima djece s poteškoćama kako bi postali korisni i samostalni članovi zajednice (Starc, 2006.).

„*Mobilnost, pristupačnost, stanovanje i prijevoz su osnovni preduvjeti za uključivanje osoba s invaliditetom u aktivnosti svakodnevnog življenja*“ (Grad Zagreb, 2016b., str. 31.). Grad Zagreb organizirao je prijevoz osoba s invaliditetom koja se kreću pomoću invalidskih kolica posebnim kombi vozilima, pa tako na području Grada prometuje ukupno 21 takvo specijalizirano vozilo. Također, prilagođeni rubnici na pješačkim prijelazima, ugradnja zvučnih signalizatora na semaforima za gluhe osobe, taktilne površine te osiguravanje parkirnih mjesta za osobe s invaliditetom samo su neke od mjera kojima Grad podiže pristupačnost uslugama za osobe s invaliditetom.

Prema podacima iz Grada od ukupno 108 osnovnih škola smještenih na 154 lokacije, u 35 osnovnih škola ili 32% zadovoljeni su svi uvjeti za nesmetano kretanje učenika s tjelesnim invaliditetom u školskom prostoru, a od 65 srednjih škola (redovite, umjetničke, posebne) na 111 lokacija-objekata svi su uvjeti zadovoljeni u njih 16 ili 25%. Od 14 učeničkih domova u samo jednom su zadovoljeni svi uvjeti za nesmetano kretanje učenika s tjelesnim invaliditetom u školskim prostorima (posebni uvjeti prikazani su u Tablici 4).

Tablica 4: Uvjeti za nesmetano kretanje učenika s tjelesnim invaliditetom u školskom prostoru

	Ukupno škola /broj lokacija	Prilazna rampa	Sanitarni čvor za osobe s invaliditetom	Dizalo	Vrata min. širine 90 cm	Pokretne rampe ili skalalmobil
Osnovna škola	108/154	73	47	29	145	17
Srednja škola	65/111	21	24	13	108	3
Učenički dom	14/14	1	1	-	14	1

Izvor: obrada autorice prema: Grad Zagreb (2016b.) *Zagrebačka strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom u razdoblju od 2016.-2020.*, Zagreb*, str. 33-34.*

Naposljetku, zapošljavanje predstavlja mjeru politike prema osobama s invaliditetom koja podiže razinu uključivosti. „*Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje ključni su elementi društvene uključenosti i ekonomske neovisnosti osoba s invaliditetom, a rad i zaposlenost predstavljaju temeljni uvjet njihove integracije u redovne životne uvjete*“ (Grad Zagreb, 2016b., str. 38.). Pravo na rad, kao temeljno ljudsko pravo, invalidnim osobama nije dostupno. Uvođenje jedinstvene kvote od 3% zaposlenih osoba s invaliditetom od ukupnog broja zaposlenih za sve poslodavce zakonski je propisano, kao i druga prava (Grad Zagreb, 2016b.).

U Zagrebu je 2015. godine osnovan Centar za profesionalnu rehabilitaciju Zagreb za osobe za invaliditetom, kao prva takva ustanova u Hrvatskoj, pri čemu je preuzeo organizaciju i materijalnu podršku za djelovanje Centra. Djelatnosti koje Centar provodi su sljedeće: *„organiziranje i izvođenje usluga profesionalne rehabilitacije; sudjelovanje u utvrđivanju preostalih radnih i općih sposobnosti; profesionalno informiranje, savjetovanje i procjena profesionalnih mogućnosti osoba s invaliditetom; analiza tržišta rada, mogućnosti zapošljavanja i uključivanja u rad; procjena mogućnosti izvođenja, razvoja i usavršavanja programa profesionalnog osposobljavanja; radno osposobljavanje, dokvalifikacija, prekvalifikacija i programi za*

održavanje i usavršavanje radnih i radno-socijalnih vještina i sposobnosti u razdoblju do zapošljavanja i drugi poslovi" (Grad Zagreb, 2016b., str. 39.).

Iako se broj nezaposlenih osoba s invaliditetom iz godine u godinu povećava, sve je veći broj osoba koje trajno ili privremeno sudjeluju na tržištu rada što je uglavnom vezano uz mjere aktivne politike zapošljavanja kao što su javni radovi, potpore za zapošljavanje, stručno osposobljavanje i sl. Na području Grada Zagreba djeluju dvije zaštitne radionice koje obuhvaćaju najveći dio zaposlenih osoba u zaštitnim uvjetima u Republici Hrvatskoj: *„URIHO"* - Ustanova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, najveća zaštitna radionica u zemlji koja ima nešto manje od 300 zaposlenika s invaliditetom (58 % ukupnog broja) čiji je osnivač Grad Zagreb i *„LADA"* d.o.o., koja zapošljava 14 osoba s invaliditetom te u kojima je osigurana održivost i stabilnost radnih mjesta djelatnicima s invaliditetom i njihovim obiteljima. Tijekom 2015. u zaštitnim je uvjetima novozaposlena 21 osoba s invaliditetom sa vidljivim trendom zapošljavanja osoba sa sve težim i brojnijim oštećenjima (Grad Zagreb, 2016b.).

6.2. Grad Rijeka - uključivi urbani rast

Grad Rijeka, treći po veličini hrvatski grad, spada među najrazvijenije gradove u zemlji. Sjedište je Primorsko-goranske županije te sveučilišno, kulturno i zdravstveno središte kojem, pored njegovih stanovnika, gravitiraju i korisnici usluga iz Istarske i Ličko-senjske županije. S pravom se može reći da je Rijeka središte zapadne Hrvatske čiji iznimno dobar geografski položaj uz Kvarnerski zaljev predstavlja najveću komparativnu prednost i preduvjet za razvoj pomorskog gospodarstva kao i svih djelatnosti vezanih uz more (Grad Rijeka, 2013.).

Krajem 20. stoljeća Rijeka je razvijeno urbano i industrijsko središte kao i središte raznih razvojnih inicijativa koje igraju važnu ulogu u ukupnom razvoju Republike Hrvatske. Postaje sjedište novoosnovane Riječko-senjske nadbiskupije i metropolije te sveučilišta (Turistička zajednica grada Rijeke, 2017.), dok je tranzicija riječkog gospodarstva koja je obilježila proteklih dvadeset godina dovela do značajnih promjena u ekonomskoj strukturi pa je tako Grad Rijeka, usprkos iznimno suženim zakonskim nadležnostima u gospodarstvu, nastojao razvijati različite oblike poduzetničke infrastrukture, programe poticanja i kreditiranja poduzetništva te

kontinuirane promocije riječkih gospodarstvenika na europskom i svjetskom tržištu. Desetak godina unatrag intenzivno se provodi antirecesijska politika, a mjere za poticanje poduzetničke infrastrukture su pojačane. Pored toga, Rijeka je, jednako kao i ostatak Europe suočena sa visokom stopom nezaposlenosti kod mladih te je pokrenula novi oblik poduzetničke infrastrukture za mlade (Grad Rijeka, 2013.).

Rijeka spada među prvih dvjestotinjak europskih gradova koji su 2009. godine potpisivanjem Sporazuma gradonačelnika preuzeli inicijativu održivog razvoja grada i smanjenja stakleničkih plinova i potrošnje energije do 2020. godine za 20% uz povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora. Izradom Akcijskog plana energetski održivog razvitka Grada Rijeke (SEAP) energetska učinkovitost definirana je kao jedan od primarnih zadataka gradske vlasti, što je smatrano logičkom odlukom nakon što je potpisana Energetska povelja kojom se Grad Rijeka, kao predvodnik hrvatskih gradova, obvezao na provođenje proaktivne energetske politike u svrhu poboljšanja energetske učinkovitosti i smanjenja štetnih utjecaja na okoliš te širenja svijesti među građanima o nužnosti učinkovitog korištenja energije (Grad Rijeka, 2013.).

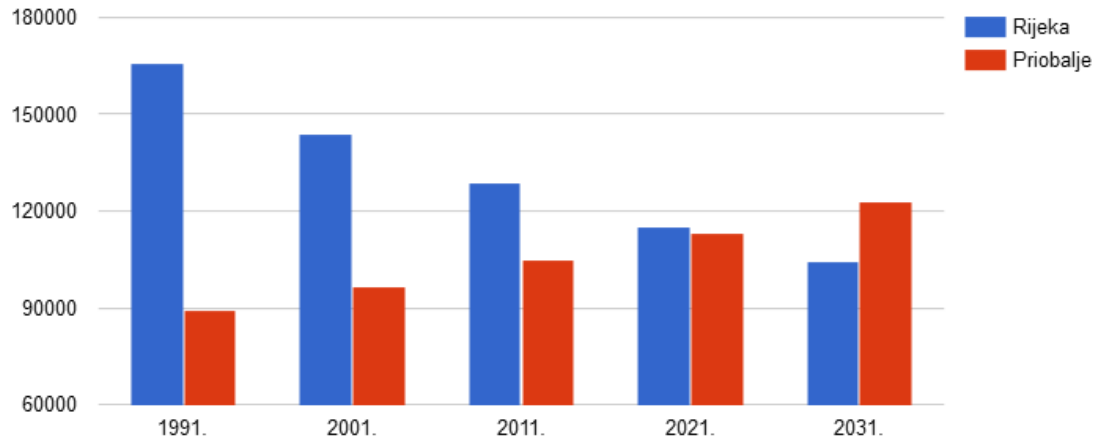
Misija koja je postavljena Strategijom razvoja za razdoblje od 2014.-2020. godine glasi: „*Rijeka je usmjerena dobrobiti svih građana čije se zajedničke vrijednosti ogledaju u njegovanju otvorenosti, tolerancije i odgovornosti*“, s vizijom: *„…grad ugodan za život koji svoj razvoj bazira na prednostima jedinstvenog geografskog položaja te na razvijenim ljudskim potencijalima usmjerenima u znanja kojima se na moderan način povezuju gospodarstvo i znanost“* (Grad Rijeka, 2013., str. 116.).

6.2.1. Osnovni pokazatelji

Upravno područje Grada Rijeke prostire se na oko 44 km^2 kopnenog dijela, što se smatra premalim prostorom za integralni urbani pristup razvojnim problemima odnosno razvojnog potencijala grada. Broj stanovnika prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine iznosio je 128.624, a gustoća naseljenosti od 2.923 stanovnika po km^2 najveća je u Hrvatskoj, dvostruko veća nego u Zagrebu, te jedna od najvećih gustoća naseljenosti u ovom dijelu Europe (Grad Rijeka, 2013.). Ako bi se usporedio broj stanovnika iz 1981. godine od 155.709, 1991. godine od 162.705

te 2001. godine od 144.043 stanovnika, indikativno je da broj stanovnika sustavno opada, što zbog negativnog trenda prirodnog kretanja stanovništva, što zbog negativnog trenda mehaničkog kretanja stanovništva (migracija). Projekcija broja stanovnika u 2021. i 2031. godini ukazuje na daljnje opadanje broja stanovnika u Gradu, dok s druge strane priobalje bilježi porast broja stanovnika iz razloga što se sve više obitelji odlučuje za život izvan Grada Rijeke (Grafikon 8).

Grafikon 8: Kretanje broja stanovnika Rijeke i priobalja 1991.-2031.

Izvor: Smart Ri – Centar kompetencija za pametne gradove (2017b.) *Statistike: Kretanje broja stanovnika Rijeke i priobalja 1991.-2031.* [Online]. Dostupno na: http://smart-ri.hr/kretanje-broja-stanovnika-rijeke-priobalja/ [Pristupljeno: 15. kolovoza 2017.]

Pored toga, Rijeka ima iznimno velike dnevne migracije iz tzv. riječkog prstena (područje gradova i općina s kojima Rijeka graniči)[4] koje omogućuje vrlo razvijen sustav javnog prijevoza. Razlozi iseljavanja stanovništva iz Rijeke u susjedne gradove i općine (primjerice Kastav, Viškovo, Matulji i Čavle koje bilježe trend porasta populacije) proizlaze iz visokih cijena stanova u Rijeci, a koje nisu rezultat vođenja gradske politike već izraz tržišnih odnosa u kojima je potražnja za stanovima u gradu veća od ponude. Iseljeni u susjedne gradove i općine i dalje se koriste ukupnom komunalnom, obrazovnom, zdravstvenom, kulturnom i sportskom infrastrukturom jer su zbog dobre prometne povezanosti svi sadržaji na malom prostoru brzo dostupni (Grad Rijeka, 2013.).

[4] Funkcionalno područje Rijeke (tzv. „riječki prsten“ od osam gradova i općina) broji oko 250.000 stanovnika, što je gotovo dvostruko više od broja stanovnika samog grada (Grad Rijeka, 2016.)

Od ukupnog broja od 128.624 stanovnika, u dobnoj strukturi prevladavaju stanovnici od 55 do 59 godina (10.778 stanovnika), stanovnici od 50 do 54 godine (10.252 stanovnika) te stanovnici od 60 do 64 godine (9.817 stanovnika). Stanovnika u dobi od 30 do 34 godine ima ukupno 9.286. Prosječna starost stanovništva u Rijeci je 44,5 godina. Žena u fertilnoj dobi (od 15 do 49 godine) ima 28.912, a od toga je 8.068 žena u dobi od 20 do 29 godina. Među starijom populacijom, dobnoj skupini od 65 i više godina pripada 25.388, dok je 12.013 stanovnika starije od 75 godina (Grad Rijeka, 2013.).

Rijeka najveći porast stanovnika bilježi u razdoblju od 1950-ih do 1970-ih, kada se broj stanovnika regije povećao za gotovo dva puta. Intenzivna industrijalizacija, razvoj lučkih funkcija, prometa i trgovine privukli su mnogobrojne doseljenike iz zaleđa i kvarnerskih otoka. Međutim, razdoblje tranzicije donosi mnogobrojne negativne efekte u razvoju regije. Problemi s kojima se riječko gospodarstvo suočava su ukupan pad industrijske proizvodnje uzrokovan globalnom ekonomskom krizom te lošom gospodarskom politikom zemlje, zbog čega najveće riječke tvrtke odlaze u stečaj, a i drugi se gospodarstvenici bore sa problemom nelikvidnosti. Posljednjih se godina ipak naziru pozitivni pomaci, pa su tako djelatnosti usmjerene prema turizmu, brodogradnji i sličnim djelatnostima vezanim uz more u blagom porastu. Nadalje, rastu izvoz i ulaganja, kao i broj poduzetnika čime se polako stvara pozitivno poduzetničko okruženje (Grad Rijeka, 2016.).

Po broju poduzetnika Rijeka je u 2014. godini, prema podacima koje je objavila FINA, zauzimala treće mjesto, iza Zagreba i Splita sa ukupno 4.291 poduzetnika sa ukupno 16.892.590 milijuna kuna dobiti te brojem od gotovo 30.000 zaposlenih (Marić, 2015.). S druge strane, problem koji u Rijeci, ali i cijeloj Hrvatskoj, i nadalje ostaje je loša demografska slika uzrokovana negativnim prirastom i problemom iseljavanja mladih obitelji u zemlje EU-a.

Gospodarstvo Rijeke danas temelji se na pet najvažnijih djelatnosti, a to su: prerađivačka industrija, prijevoz i skladištenje, stručna, znanstvena i tehnička djelatnost, trgovina i građevinarstvo (MRRFEU, 2014a.). U 2015. godini te su djelatnosti imale udio od 85% u ukupnim prihodima, dok je u prerađivačkoj industriji i građevinarstvu ostvaren rast od 51% u odnosu na 2007. godinu. 75,4% svih zaposlenih nalazi se u ovih pet djelatnosti (Grad Rijeka, 2017e.).

U Rijeci je u novije vrijeme sve prisutnija ekonomija bazirana na znanosti i znanju. U suradnji sa riječkim Sveučilištem ostvaruje se transfer znanja i tehnologija u sve sektore lokalnog gospodarstva dok znanstveno-tehnologijski park *STeP* doprinosi upotrebi novih tehnologija u djelatnostima kao što su biotehnologija, molekularna medicina i biokemija te razvoj obnovljivih oblika energije i razvoj novih tehnologija u brodogradnji (Grad Rijeka, 2013.).

U Rijeci je razvijen sustav dječjih vrtića čiji je osnivač Grad, ukupno 29 vrtića nalazi se sastavu 5 centara ustanova predškolskog odgoja koji teritorijalno pokrivaju područje cijelog grada. Zbog što većeg obuhvata djece predškolskim odgojem, Grad Rijeka sufinancira i redovite programe osam vrtića drugih osnivača (oko 400 djece), a sufinancira i riječku djecu u vrtićima izvan područja Grada Rijeke. Problemi s kojima je Grad suočen je veliki broj djece koje predškolske ustanove nisu u mogućnosti zbrinuti zbog premalih kapaciteta u odnosu na ukupan broj djece (Grad Rijeka, 2017b.).

Od ukupno 28 osnovnih škola u Rijeci, Grad je osnivač 24 osnovne škole u kojima nastavu pohađa gotovo 9.000 učenika u 457 razrednih odjela. U Rijeci djeluje i 21 srednja škola te 4 učenička doma čiji je osnivač Primorsko-goranska županija. Iako srednje škole nisu pod direktnom skrbi Grada, kroz sustav pomoći za učenike s teškoćama te učenike koji su djeca hrvatskih branitelja, Grad Rijeka proračunskim sredstvima stipendira učenike srednjih škola (Grad Rijeka, 2017b.).

Riječki model podrške učenicima s teškoćama u razvoju – projekt *RIkluzija* provodi se u ukupno 15 redovnih osnovnih škola te jednoj posebnoj obrazovnoj ustanovi u šk. godini 2015/2016. sa ukupno angažiranih 43 pomoćnika u nastavi za 48 učenika (Grad Rijeka, 2017d.).

Tijekom proteklih godina pokrenut je čitav niz aktivnosti kojima je Grad Rijeka nastojao utjecati na stanovito poboljšanje negativnih trendova nataliteta, a neke od istaknutijih mjera populacijske politike su:

- program društveno poticane stanogradnje,
- zbrinjavanje djece predškolske dobi u vrijeme dok roditelji rade,
- produženi/cjelodnevni boravak djece u nižim razredima osnovne škole,
- jednokratna potpora od 1.500,00 kuna za opremu novorođenčadi,

- poklon-bon u iznosu od 2.000 kuna socijalno ugroženim roditeljima novorođenčadi.
- kontinuirani razvoj različitih mjera u okviru zdravstvene i socijalne zaštite djece i mladih
- uređenja grada prema potrebama djece i mladih i razvoj školskih programa i manifestacija namijenjenih njima (Grad Rijeka, 2017b.).

U suradnji sa Obrtničkom komorom Rijeka, Grad Rijeka sudjeluje u projektu „Stipendiranje učenika za deficitarna obrtnička zanimanja". Također u suradnji s Obrtničkom komorom Primorsko-goranske županije financira se manifestacija *„Odaberi dobar posao"* poradi promocije obrtničkih zanimanja kako bi se potaknulo učenike obrtničkih škola na samozapošljavanje putem vlastitih obrta (Grad Rijeka, 2013.).

6.2.2. Strateški ciljevi razvoja Rijeke do 2020.

Tri su ključna prioriteta u pogledu razvoja Grada Rijeke za razdoblje od 2014.-2020. godine:

1. „globalno pozicioniranje Rijeke razvojem Riječkog prometnog pravca
2. razvoj konkurentnog gospodarstva na temeljima društva znanja i novih tehnologija
3. osiguranje dostojanstva svih građana jačanjem socijalne uključenosti i razvojem projekata od zajedničkih interesa" (Grad Rijeka, 2013., str. 118.).

Razvoj riječkog prometnog pravca omogućava uspostavu koordinacije svih prometnih sustava (luke sa cestovnim, željezničkim i zračnim prometom) u sklopu Europskog prometnog koridora Vb te povezivanje s koridorom X autocestom i željeznicom. *Riječki prometni pravac* podrazumijeva cijeli niz projekata koji čine potrebne investicije u lučku infrastrukturu, ulaganja u nedostajuću cestovnu infrastrukturu, ulaganja u željezničku infrastrukturu, turističku infrastrukturu na dijelu luke koji se prenamjenjuje u javno-komercijalni prostor, potrebna ulaganja u Zračnu luku Rijeka, ulaganja u poslovno-logističke zone te ulaganja u gradske i regionalne prometne projekte u prometnu infrastrukturu. Budući da riječka luka predstavlja komparativnu prednost Grada Rijeke, pomoću sredstava iz EU fondova, moguće je ostvariti novi razvojni iskorak u prometnoj infrastrukturi, a koja će pozitivno utjecati i na ostale gospodarske grane i djelatnosti (Grad Rijeka, 2013.).

Prioriteti za ostvarenje tog cilja su *„razvoj Riječkog prometnog pravca, logističko povezivanje poduzetnika unutar Riječkog prometnog pravca i preuzimanje integracijske funkcije u prometnom sustavu Grada Rijeke“,* dok su konkretne mjere *„izgradnja prometne infrastrukture te integralno upravljanje Riječkim prometnim pravcem“* (Grad Rijeka, 2013., str. 119.).

Prioriteti drugog strateškog cilja su razvoj novih znanja i tehnologija kroz razvoj tehnoloških i poduzetničkih znanja putem svih oblika obrazovanja, razvoj poduzetničkih institucija i mjera potpora i kroz transfer znanja i tehnologija te cilj jačanje konkurentnosti gospodarstva koji će se ostvariti mjerama: *„razvoj gospodarstva na novim tehnologijama, povećanje zaposlenosti s naglaskom na zapošljivost mladih, razvoj kreativnih industrija kao i razvoj ICT gradske infrastrukture“* (Grad Rijeka, 2013., str. 123.).

Grad Rijeka prepoznatljiv je kao sveučilišni grad te je za ostvarenje ovog strateškog cilja od Vlade Republike Hrvatske zatražio u vlasništvo prostor bivše vojarne hrvatske vojske na Trsatu u svrhu prenamjene u sveučilišni kampus. Unutar kampusa smješteni su Akademija primijenjenih umjetnosti, Filozofski fakultet, Učiteljski te Građevinski fakultet, te je sagrađen kompleks za studentsku prehranuU sklopu ovog je cilja, osnovana Zaklada Sveučilišta u Rijeci, samostalna neprofitna organizacija koja podržava aktivnosti koje nisu uključene u državne programe potpore u smislu prikupljanja kapitala kojim pomaže izgradnju infrastrukture potrebne za pokretanje istraživanja, unaprjeđenje nastave, pomaganje uspješnim studentima, podržava inicijative vezane za razvoj lokalne zajednice, razvoj fakulteta i ostale projekte koji su prioritetni za Sveučilište u Rijeci te Znanstveno-tehnologijski park Sveučilišta u Rijeci (STeP), čije su aktivnosti usmjerene na poticanje poduzetništva temeljenog na znanju i novim tehnologijama, kao i komercijalizaciju rezultata znanstvenog i stručnog rada znanstvenika. Pored toga, Grad Rijeka je u izgradnju prometne i komunalne infrastrukture uložio znatna proračunska sredstva (Grad Rijeka, 2013.).

Naposljetku, treći strateški cilj je osigurati dostojanstvo svih građana jačanjem socijalne uključenosti i razvojem projekata od zajedničkih interesa, a prioriteti ovog cilja su *„urbana regeneracija, zaštita i unapređenje kvalitete života i zdravlja građana te jačanje upravnih kapaciteta sustava Grada Rijeke“* (Grad Rijeka, 2013., str. 127.).

Urbana regeneracija podrazumijeva realizaciju gradskih projekata kroz integrirano urbanističko planiranje te izgradnju gradske infrastrukture s ciljem stvaranja kvalitete života na načelima ekološkog i energetski održivog razvoja. Provođenjem aktivne politike Grad Rijeka, zbog nepovoljnih demografskih trendova, nastoji mladima pružiti nove prilike za ostanak u Rijeci, putem projekata izgradnje Kampusa s ciljem promicanja obrazovanja, osiguranjem stambenih prostora te drugih sadržaja za mlade generacije. Promidžba zdravih stilova života, usmjereni programi prevencije kao i sportski i rekreacijski programi omogućiti će svim građanima Rijeke kvalitetniji život te povećati razinu uključivosti najranjivijih skupina (Grad Rijeka 2013.).

6.2.3. Rijeka - sveučilišni grad

Sveučilište u Rijeci osnovano je 1973. godine kao logično okrupnjavanje visokoobrazovnih institucija u zapadnoj Hrvatskoj čiji korijeni sežu u 17. stoljeće kada je osnovana Jezuitska gimnazija u Rijeci. Od svog je osnutka prolazilo kroz niz transformacija koje su uglavnom bile posljedica izmjena nacionalne visokoobrazovne politike (Marinković Škomrlj, 2015.).

Sveučilište u Rijeci danas u svom sastavu ima: Akademiju primijenjenih umjetnosti, 4 sveučilišna odjela (Odjel za biotehnologiju, Odjel za fiziku, Odjel za informatiku i Odjel za matematiku) i 9 fakulteta (Ekonomski, filozofski, građevinski, medicinski, pomorski, pravni, tehnički i učiteljski te Fakultet za menadžment u ugostiteljstvu i turizmu i Fakultet zdravstvenih studija) sa gotovo 137 studijskih programa (I., II. i III. razine). Na rang listi svjetskih sveučilišta (Webometrics 01/2011) Sveučilište u Rijeci zauzima 1.488 mjesto. Pored toga, u Iki (Grad Opatija) djeluje Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, koji se nalazi u sastavu Sveučilišta u Rijeci i na kojem studira oko 2.500 studenata. U Rijeci je sjedište Veleučilišta s preko 2.700 studenata u 4 odjela koji su smješteni u tri županije (Primorsko-goranska, Istarska i Lično-senjska). Uz navedene visokoškolske institucije, u Rijeci djeluje Visoka poslovna škola PAR, jedina privatna visokoškolska institucija na riječkom području sa ukupno 125 studenata (Grad Rijeka, 2016.). Ukupan broj studenata na Sveučilištu u Rijeci u akademskoj godini 2016/2017. iznosi 17.077 studenata, od čega više od

polovice studenata ima prebivalište izvan Primorsko-goranske županije (UNIRI, 2017.)

U Gradu djeluje i Narodno učilište – ustanova za obrazovanje i kulturu u Rijeci s preko 1.700 polaznika, a koja ima značajnu ulogu u programima cjeloživotnog obrazovanja (Grad Rijeka, 2016.). Cjeloživotnim se obrazovanjem nastoji *„podignuti razinu obrazovanja opće i posebnih populacija na općem odnosno posebnim planovima u cilju podizanja individualne i društvene svijesti (i bez neophodnoga stjecanja kvalifikacija), potpomognuti poboljšanje kvalitete života najšire populacije prilagođavanjem realnom vremenu, podizanjem razine opće motivacije i mentalnog zdravlja te poboljšanjem socijalne inkluzije, približiti rezultate znanstvenoga istraživanja izvanakademskoj zajednici, osobito gospodarstvu, pridonijeti dinamiziranju tržišta rada brzim prilagodbama (dokvalifikacijama i prekvalifikacijama) i tako povećati zapošljivost i smanjiti nezaposlenost te uvećati i kapitalizirati potencijale Sveučilišta u Rijeci i ostvariti financijska sredstva nužna za njegov razvitak“* (Sušanj, 2014., str. 42.).

Grad Rijeka stipendira darovite učenike i studente te studente deficitarnih zanimanja, iako nema zakonskih obveza u visokom školstvu. Proračunska sredstva Grada ulažu se i u projekte Zaklade Sveučilišta u Rijeci i druge aktivnosti te se time sudjeluje u stvaranju boljih uvjeta studiranja riječkih studenata (Grad Rijeka, 2013.).

„Misija Sveučilišta posvećena je donošenju strateških i razvojnih odluka o brojnim pitanjima funkcioniranja akademske zajednice te kontinuiranom poticanju međunarodne kompetitivnosti u svim područjima znanstvenog, umjetničkog i stručnog djelovanja, kroz aktivnu suradnju s gospodarstvom i partnerstvima za razvoj zajednice. Sveučilište nastoji doprinijeti sociokulturnoj tranziciji u društvo znanja. Njegova vizija pak zacrtava ulazak Sveučilišta u Rijeci među 500 europskih sveučilišta, stoga se ono opredijelilo za dinamičan razvoj koji sustavno i organizirano potiče mobilnost i razvijanje istraživačkih karijera te omogućuje izražavanje talenta i poduzetničke energije svakog pojedinca“ (Grad Rijeka, 2017d.).

6.2.4. Sustavi socijalne zaštite u Rijeci

Najugroženiju skupinu stanovništva predstavljaju korisnici državnog prava na zajamčenu minimalnu naknadu[5]. Osim putem vlastitih socijalnih programa, Grad Rijeka socijalno ugrožene pojedince i obitelji prepoznaje i kroz sustav korisnika socijalnih naknada i usluga pri Centru za socijalnu skrb, primjerice korisnike prava na doplatak za pomoć i njegu ili prava na osobnu invalidninu, kućanstva s prihodima nižim od onih koji su na gradskoj razini ustanovljeni kao minimalni za određeni broj članova kućanstva, umirovljenike s niskim osobnim prihodima, određene kategorije stradalnika rata, osoba s tjelesnim ili intelektualnim oštećenjem i darivatelja krvi, primatelje dječjeg doplatka te udomitelje djece (Grad Rijeka, 2017a.).

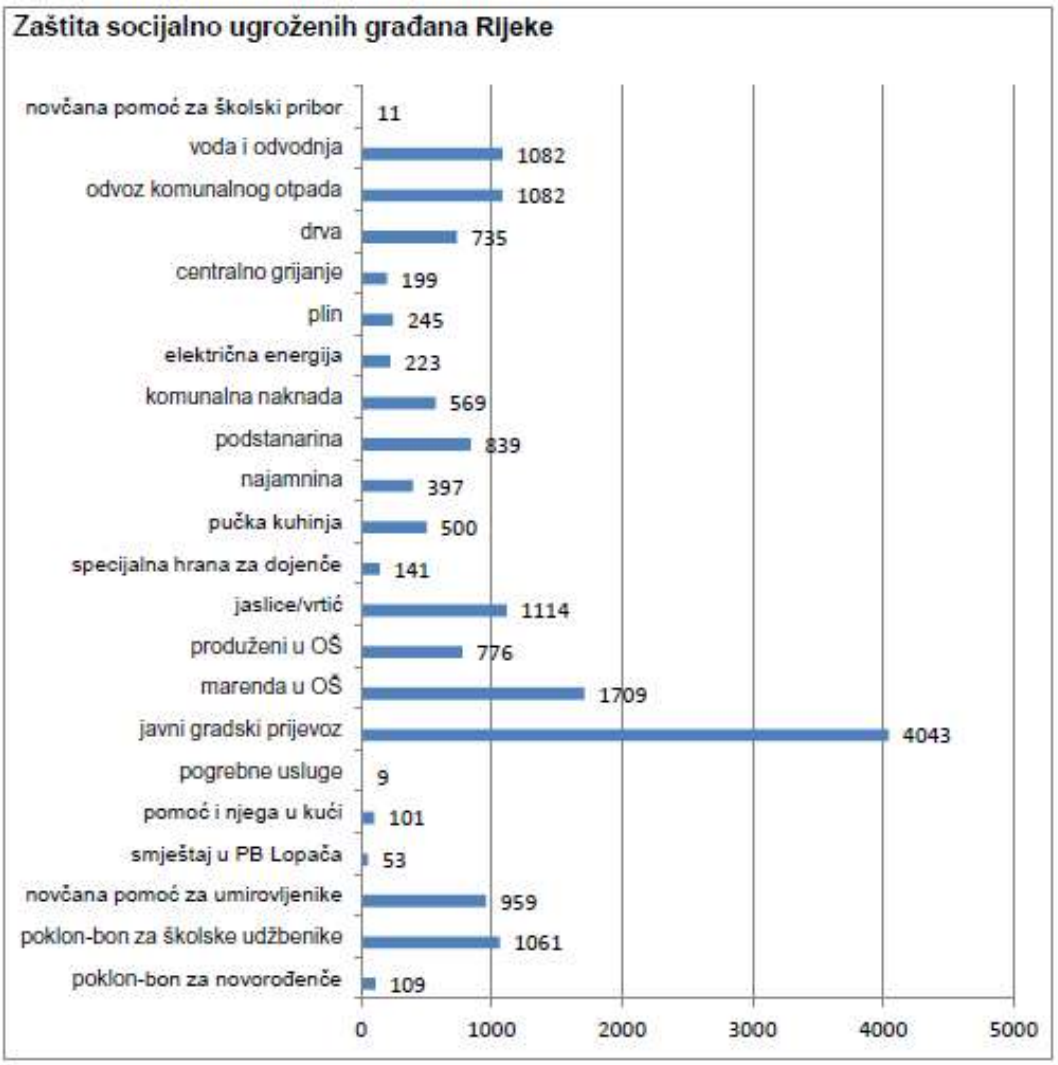
Tijekom 2016. godine socijalnim je mjerama iz proračuna Grada Rijeke zaštićeno 6.276 kućanstava (ukupno 15.771 članova), odnosno 8.925 korisnika (cjelokupna kućanstva ili pojedini članovi kućanstava), a korisnici socijalne skrbi ostvarili su ukupno 15.957 prava na različite oblike pomoći. Među korisnicima, 11% je onih (korisnici zajamčene minimalne naknade) kojima je Grad sukladno zakonskoj obvezi osigurao podmirenje troškova stanovanja i obrok u pučkoj kuhinji, a ostalih 89% korisnika ostvaruje prava koja predstavljaju viši standard zaštite građana, po kojoj je Rijeka specifična u Republici Hrvatskoj (Grad Rijeka, 2017a.).

Financiranje zaštite socijalno ugroženih građana provodi se iz različitih izvora. Naknade troškova stanovanja, korištenja određenih socijalnih i drugih usluga te novčane pomoći i poklon-bonovi građanima osiguravaju se dijelom iz sredstava gradskih komunalnih društava *Čistoća d.o.o.*, *Energo* d.o.o., *Vodovod i kanalizacija d.o.o.* i *Kozala d.o.o.* (odvoz komunalnog otpada, plin, 50% troškova centralnoga grijanja, voda i odvodnja, pogrebni troškovi), zatim sredstvima iz županijskog proračuna (drva) te najvećim dijelom iz gradskog proračuna (svi ostali oblici pomoći) (Grad Rijeka, 2017a.).

[5] Pravo na novčani iznos kojim se osigurava zadovoljavanje osnovnih životnih potreba samca ili kućanstva koji nemaju dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba (utvrđuje se na temelju ostvarenih prihoda te na osnovi imovine koja je u vlasništvu članova obitelji koja živi u zajedničkom kućanstvu). Visina te pomoći ovisi o broju članova kućanstva (za samca trenutno iznosi 800 kuna, odnosno 920 kuna ako je ta osoba radno nesposobna, dok se za kućanstvo utvrđuje u iznosu koji predstavlja zbroj udjela za svakog člana kućanstva, s tim da udjeli članova kućanstva iznose za odraslog člana kućanstva 480 kuna, za dijete 320 kuna, za samohranog roditelja 800 kuna, te za dijete samohranog roditelja odnosno dijete u jednoroditeljskoj obitelji 440 kuna) (Grad Rijeka, 2017a.)

Grad Rijeka svojim je građanima iz proračuna za 2017. godinu osigurao iznos od 30 milijuna kuna za socijalne programe kojima pomaže onim najugroženijim skupinama građanima kao što su prehrana učenika i subvencioniranje troškova vrtića te pomoć umirovljenicima. Pored navedenih, za svu novorođenu djecu bez obzira na socijalni status osigurane su naknade čiji iznos ovisi o broju djece u obitelji (Obersnel i Perhat, 2016.).

Grafikon 9. Zaštita socijalno ugroženih građana Rijeke u 2016. godini

Izvor: Grad Rijeka (2017a.) *Informacija o provedbi mjera iz Odluke o socijalnoj skrbi Grada Rijeke u 2016.* [Online]. Dostupno na: https://www.rijeka.hr/wp-content/uploads/2016/05/Izvje%C5%A1taj-o-provedbi-Socijalnog-programa-Grada-Rijeke-u-2016..pdf [Pristupljeno: 30. lipnja 2017.]

Građanima koji primaju zajamčenu minimalnu naknadu sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi („Narodne novine“, broj: 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17) omogućuje se ostvarivanje prava na naknadu troškova stanovanja (najamnina, komunalna naknada, električna energija, plin, centralno grijanje, drva, voda i odvodnja i odvoz smeća) i pravo na besplatnu prehranu u pučkoj kuhinji, za što je iz gradskog proračuna za 2017. godinu osigurano 5,5 milijuna kuna (Obersnel i Perhat, 2016.)

Prava iz socijalne skrbi je 2016. godine ostvarilo ukupno 1.033 korisnika (kućanstva), od kojih je 484 (47%) samačkih, 29% kućanstava sa više članova te 24% kućanstava nepoznate strukture. Ukupno je tim mjerama obuhvaćeno 1.553 građana, a ta je skupina građana ostvarila ukupno 2.361 pravo propisanih Zakonom o socijalnoj skrbi (Grad Rijeka, 2017a.).

Drugu skupinu građana koja su obuhvaćena Socijalnim programom Grada Rijeke predstavljaju korisnici zajamčene minimalne naknade kojima su temeljem gradske odluke o dodatnoj zaštiti ove kategorije stanovnika osigurana i druga socijalna prava koja nisu predviđena Zakonom o socijalnoj skrbi (osiguranje besplatne hrane za dojenčad kojoj je prema medicinskoj indikaciji neophodno adaptirano mlijeko, naknada troškova organizirane prehrane za djecu polaznike osnovnih škola, boravka djece u jaslicama i vrtiću, javnoga gradskog prijevoza, određenih zdravstvenih i socijalnih usluga i jednokratnih potpora u posebnim životnim situacijama kao što su rođenje ili smrt člana kućanstva). Ova je prava ostvarilo 1.016 korisnika (kućanstva i pojedinaca), od kojih je 335 samačkih kućanstava (33%) i 681 višečlanih kućanstava (67%). Ukupno je tim mjerama obuhvaćeno 3.408 osoba. Ti su građani ostvarili ukupno 1.391 pravo iz Odluke o socijalnoj skrbi koja predstavljaju viši standard zaštite ove skupine stanovnika (Grad Rijeka, 2017a.).

Pored navedenih, socijalna prava ili oblici pomoći, kao i neka dodatna prava, primjerice novčana pomoć za umirovljenike, osiguravaju se drugim kategorijama socijalno ugroženih građana Rijeke. Ova kategorija korisnika ostvarila je tijekom 2016. godine ukupno 12.205 prava, a njihov ukupan broj je 7.623. Neka od tih prava ostvaruju čitava kućanstva (npr. podmirenje troškova najamnine), a neka samo pojedini članovi kućanstva (npr. podmirenje troškova javnoga gradskog prijevoza). Najveći broj prava ostvaren je na osnovi uvjeta prihoda (64%), a najmanji na osnovi uvjeta udomiteljstva što je razumljivo ako se uzme u obzir da se prema gradskoj

Odluci o socijalnoj skrbi onima koji zadovoljavaju uvjet prihoda omogućuje ostvarivanje najvećeg broja prava, te da je broj osoba koje udomljuju maloljetnu djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi relativno mali (85 korisnika) (Grad Rijeka, 2017a.).

6.3. Koncept socijalnog stanovanja

Stanovanje, uz pravo na rad, spada među najosnovnije životne potrebe svakog čovjeka. Pored toga, *„stanovanje ne utječe samo na zadovoljavanje fizičkih potreba, već ima važnu ulogu u osiguravanju nečijega privatnog prostora u kojem pojedinci mogu ispuniti svoje osobne aspiracije bez većeg utjecaja vanjskih faktora. Stanovanje stoga može predstavljati i fizičku i emocionalnu bazu za dobru kvalitetu života"* (Grayson i Young 1994., navedeno u Slavuj, 2012., str. 71.).

U svakom gradu, iz pojedinih razloga, postoje skupine građana koje nisu u mogućnosti same sebi osigurati prostor za stanovanje. Stoga se socijalno stanovanje smatra *„institutom pomoću kojeg društvena zajednica direktno pomaže u osiguranju prihvatljivog načina stanovanja građanima koji u tome trebaju pomoć"* (Catolic Relier Services (CRS), 2014., str. 5.). Socijalno stanovanje podrazumijeva državnu podršku u stanovanju. Ono se u najvećoj mjeri osigurava na razinama lokalne zajednice, a osiguravaju ga tijela gradske uprave ili druge neprofitne stambene organizacije, uz financijsku podršku države koja može biti organizirana na razne načine: kreditiranjem izgradnje stanova, pomoći u plaćanju najma ili subvencijama za stjecanje stana u vlasništvo (Ministarstvo socijalne politike i mladih (MSPM), 2016.).

Socijalno stanovanje u Hrvatskoj uglavnom ovisi o inicijativi i prepoznavanju problema u pojedinim gradovima i kao takvo orijentirano je na ugrožene skupine građana. Pravo na takve stanove teško se ostvaruje zbog velike potražnje, a premalog broja izgrađenih stanova. Može se reći da socijalno stanovanje podrazumijeva omogućavanje pristojnog stanovanja dostojnog čovjeku svima koji nemaju odgovarajuće riješeno stambeno pitanje, a nisu u mogućnosti riješiti svoje stambeno pitanje kupovinom stana po tržišnim uvjetima. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, u Republici Hrvatskoj gotovo *90% kućanstava koristi vlastitu nekretninu za stanovanje, 2,99% otpada na kućanstava sa slobodno ugovorenom najamninom, 4,22% kućanstava u srodstvu je sa vlasnikom stana, 1,81% kućanstava*

najmoprimci su sa zaštićenom najamninom, 0,95% podstanari u dijelu stana te 0,65% kućanstava koristi stan po ostalim osnovama korištenja (Vlada RH, 2014., str. 24.). Privatno je vlasništvo dominantan stambeni status u Hrvatskoj, a veliki se dio privatnog vlasništva odnosi na imovinu starijih osoba, koja će im u većem broju slučajeva poslužiti i kao stambena imovina za likvidaciju kao krajnja mjera u prevenciji siromaštva i socijalne isključenosti (CERANEO, 2016.).

Zbog velikog broja neprodanih stanova na tržištu te nedovoljnom potražnjom kao posljedicom negativnih gospodarskih kretanja posljednjih godina, dobro vođenom stambenom politikom država može utjecati na smanjenje najamnine ukoliko tržište stanova uredi na način da osigura stanove za najam odnosno da socijalno ugroženim skupinama stanovništva te onima s nižim primanjima osigura dostatan i siguran dom (Vlada RH, 2014.). Na državnoj razini, pored ostalog, nalazi se i veliki broj stanova koji su temeljem pravomoćnih odluka pravosudnih i drugih državnih tijela, dodijeljeni u državno vlasništvo te se oni mogu koristiti za socijalne potrebe. Sustav najamnog stanovanja donošenjem programa za izradu modela stanovanja spada među glavne strateške aktivnosti na nacionalnoj razini. Nadalje, korištenje stambenih kapaciteta u državnom vlasništvu odnosno u vlasništvu jedinica lokalne (regionalne) samouprave za socijalno osjetljive stanovnike pomoći će u provedbi programa prihvatilišta te programa nužnog smještaja (Vlada RH, 2014.).

Pored toga, pitanje beskućništva tema je koja je danas sveprisutna u urbanim sredinama. Beskućništvo predstavlja ekstremni oblik siromaštva do koje dovodi dugotrajna nezaposlenost, nesređene obiteljske prilike, razne vrste ovisnosti (alkohol, droga, kockanje) ili narušeno tjelesno ili mentalno zdravlje. Sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi beskućnikom se smatra *„osoba koja nema gdje stanovati, boravi na javnom ili drugom mjestu koje nije namijenjeno za stanovanje i nema sredstava kojima bi mogla podmiriti potrebu stanovanja“* (NN, broj: 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17).

Gradovi sa snažnijim fiskalnim kapacitetom, poput Zagreba i Rijeke, na troškove stanovanja socijalno ugroženih osoba izdvajaju iznose veće od minimalnih 5% propisanih Zakonom o socijalnoj skrbi (MSPM, 2016.). Sredstva za usluge prehrane u pučkim kuhinjama, pružanje usluga smještaja u prihvatilišta ili prenoćišta te zbrinjavanje osoba koje primaju zajamčenu minimalnu naknadu u socijalne stanove,

osigurana su u gradskom proračunu, jednako kao i sredstva za rad domova za starije i nemoćne osobe nad kojima su prenesena osnivačka prava, kao decentralizirane funkcije djelatnosti socijalne skrbi (MSPM, 2016.).

Grad Zagreb stambeno zbrinjava ukupno 127 obitelji dodjelom u najam stanova iz fonda javno najamnih stanova, sukladno Odluci o najmu stanova prema konačnoj listi reda prvenstva, a ukupno se na području Grada nalazi oko 2.400 osoba koji plaćaju zaštićenu najamninu (CERANEO, 2016.). Sve veći broj građana Zagreba nije u mogućnosti podmirivati troškove stanovanja, pa je tako pomoć za podmirenje troškova stanovanja u 2013. godini ostvarilo ukupno 2.049 korisnika, u odnosu na 2011. godinu kada ih je bilo 1.738. Vidljivo je povećanje broja korisnika koja je posljedica nezaposlenosti i sve skupljeg života u Gradu, a visina naknade za 20% je veća u odnosu na nacionalnu (Grad Zagreb, 2014.).

Kako je navedeno u Socijalnom planu Grada Zagreba za razdoblje od 2014. do 2020. godine *„dostupno, sigurno i primjereno stanovanje izravno utječe na opseg korištenja drugih socio-zdravstvenih usluga pa strategije stambene skrbi moraju biti usklađene s nacionalnim i lokalnim politikama skrbi o beskućnicima, djeci, mladima i obiteljima, sa strategijama postizanja održivih zajednica, aktivnog uključivanja odraslih, starijih osoba te opće zdravstvene skrbi“* (Grad Zagreb, 2014., str. 50.).

S ciljem ublažavanja pojave beskućništva, Grad Zagreb je program za beskućnike uvrstio u razvojnu strategiju. Osnivanjem stambenih zajednica za beskućnike, koje su prema analizama prikladniji oblik zbrinjavanja beskućnika u odnosu na prihvatilišta i prenoćišta, riješen je status za 20 mladih beskućnika koja su u sklopu projekta *„ReStart: podrška beskućnicima za ulazak na tržište rada“* uvrštena u program zbrinjavanja (CERANEO, 2016., str. 19.). Na lokaciji Kosnica, Grad Zagreb je Gradskom društvu Crvenog križa dodijelio na korištenje objekte u gradskom vlasništvu te osigurao sredstva za prilagodbu objekata za smještaj beskućnika kako bi im osigurao privremeni smještaj, sa ukupnim kapacitetom od 130 osoba, dok se prosječno u objektu nalazi oko 125 osoba godišnje. Nadalje, Caritas Zagrebačke nadbiskupije pruža uslugu smještaja do ukupno 40 korisnika u prihvatilištu u Rakitju, kojima osim smještaja osigurava *„prehranu, pomoć u odjeći, obući i higijeni, reguliranje zdravstvene i socijalne zaštite, pomoć pri ishođenju dokumenata, savjetovanje, upućivanje u medicinske ustanove te razne oblike društvenih i radnih*

aktivnosti“ (Grad Zagreb, 2014., str. 79.). Dnevni boravak za beskućnike koji provodi Udruga *"RCCG Dom nade"* dnevno može primiti do 15 beskućnika kojima su na raspolaganju stručni djelatnici za pružanje psihosocijalne podrške te volonteri iz raznih gradskih udruga koje se također sufinanciraju iz gradskog proračuna. Prehranu u pučkoj kuhinji ostvaruje dnevno 3800-4000 građana na tri lokacije u gradu (Grad Zagreb, 2014.).

Kao jedan od mogućih načina stambenog zbrinjavanja stanovnika u Rijeci se provodi *Program društveno poticajne stanogradnje* (POS). Na taj se način građanima, posebice mladim i obiteljima, omogućuje rješavanje stambenog pitanja. U razdoblju od 2001. godine kada je Zakon o društveno poticajnoj stanogradnji stupio na snagu, u Rijeci je do 2013. godine sagrađeno oko osam stotina stanova, a kroz primjenu POS modela također i 204 stana namijenjenih građanima koji su svoje stambeno pitanje mogli riješiti jedino tzv. najamnim stanovima (Grad Rijeka, 2013.).

Potražnja za navedenim stanovima po nekoliko je puta nadmašila njihov ukupan broj, a analizom podnijetih zahtjeva došlo se do vrlo zanimljivih podataka:
- 88% od ukupnog broja podnijetih zahtjeva kupnjom POS stana imaju mogućnost po prvi puta steći u vlasništvo stan za potrebe stanovanja;
- 53% podnositelja ima višu ili visoku stručnu spremu, 42% srednju stručnu spremu te 3,9% završeno tek osmogodišnje školovanje, 0,4% doktori su znanosti;
- 50% podnositelja zahtjeva su samci;
- 49% od ukupnog broja svih podnositelja su obitelji sa 2 do 6 članova, a većina ih ima 3 člana;
- 83% u starosnoj su dobi do 45 godina, populaciji od 26 do 35 godina pripada 46% podnositelja zahtjeva za stambeno zbrinjavanje putem POS modela (Grad Rijeka, 2013.).

Građanima je omogućena kupnja tih stanova po cijenama koje su povoljnije od tržišnih, a osnovni način osiguravanja financijskih sredstava je kroz sustav bankarskog kreditiranja pri čemu su kupci u obvezi dokazati kreditnu sposobnost (Grad Rijeka, 2013.).

Grad Rijeka raspolaže i stanovima u svojem vlasništvu koji se dodjeljuju u najam socijalno ugroženim građanima prema listi prioriteta koja se utvrđuje na temeljem

određenih uvjeta (dužine prebivanja na području grada Rijeke, godina radnog staža ostvarenog u Republici Hrvatskoj, sudjelovanja u Domovinskom ratu, broja članova obiteljskog domaćinstva, broja maloljetne djece i djece na redovitom školovanju, zdravstvenog stanja, socijalnog stanja, godina života). Nadalje, na području Grada dvjestotinjak stanova služi kao nužni smještaj za stambeno zbrinjavanje ugroženih pojedinaca i obitelji. Iako je predviđen kao privremena mjera zbrinjavanja, većina građana koristi to pravo kao trajno rješenje stambenog pitanja. Pored navedenih, u stanove za nužni smještaj smještaju se i građani koji žive u nehigijenskom stambenom prostoru, prema nalazu sanitarne inspekcije, te beskućnici ako to dopušta njihova dob i zdravstveno stanje (Grad Rijeka, 2013.).

Grad Rijeka raspolaže sa dva prihvatilišta za beskućnike, gradsko Prihvatilište za beskućnike koje vodi Udruga za beskućnike i socijalno ugrožene građane “Oaza” te Prihvatilište za beskućnike „Ruža Sv. Franje“ na prostoru Trsata koje koristi Riječka nadbiskupija, a sredstva za rad i programe prihvatilišta osigurana su u gradskom proračunu. Prostor gradskog Prihvatilišta za beskućnike sa ukupnim kapacitetom za smještaj 15 osoba osigurao je Grad Rijeka, a korisnici se u Prihvatilište upućuju putem Centra za socijalnu skrb Rijeka. Udruga “Oaza” u sklopu svog programa provodi sljedeće aktivnosti: pružanje usluge prihvatilišta za beskućnike; pripremanje malih obroka (doručka i večere), osiguravanje ručka od strane pučke kuhinje, omogućuje se održavanje osobne higijene, pranje i sušenje rublja te pružanje usluga dnevnog boravka; pomoć u izradi osobne dokumentacije (osobna i zdravstvena iskaznica, radna knjižica, putovnica, vozačka dozvola); pomoć u ostvarivanju socijalnih prava (npr. jednokratna pomoć, stalna pomoć, smještaj u ustanove socijalne skrbi ili udomiteljske obitelji itd.); pomoć pri ostvarivanju prava za zdravstveno osiguranje; pomoć u potrazi za poslom; mogućnost dodatnog obrazovanja; kontaktiranje obitelji; održavanje radno-okupacijskih radionica; organizacija slobodnog vremena te senzibiliziranje javnosti za problem beskućništva i siromaštva (Grad Rijeka, 2013). Prihvatilište za beskućnike “Ruže sv. Franje” pokrenuo je Franjevački svjetovni red Mjesnog društva Trsat 2007. godine sa ukupnim kapacitetom od 12 kreveta, a Grad financira program koji se odnosi na smještaj i prehranu beskućnika. Program je, osim na sam smještaj beskućnika, posebno usmjeren na njihovu rehabilitaciju i resocijalizaciju kako bi se osigurao njihov kvalitetan povratak u društvo. Sve osobe koje su smještene u Prihvatilištu

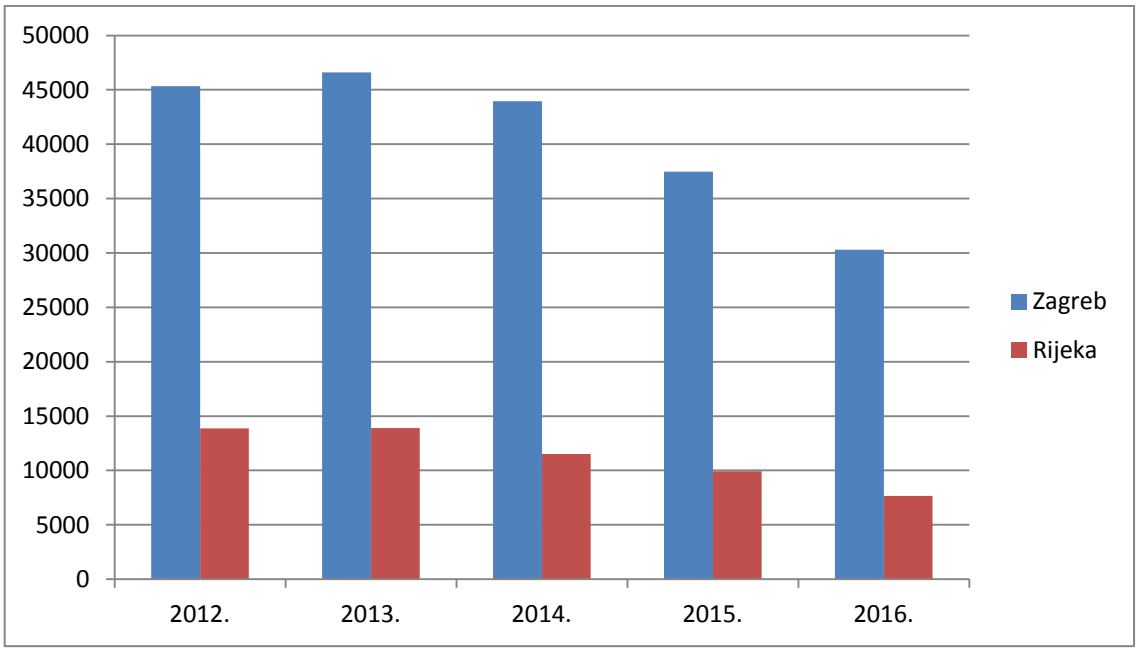
imaju pravo na topli obrok, odnosno pučku kuhinju. Za potrebe pučke kuhinje iz gradskog je proračuna u 2017. godini osigurano 2,4 milijuna. Prehrana u pučkoj osigurana je i za sve građane s priznatim pravom Centra za socijalnu skrb Rijeka, dok se putem Crvenog križa Rijeka polupokretnim i nepokretnim osobama obroci pučke kuhinje dostavljaju na kućnu adresu (Grad Rijeka, 2013.).

6.4. Analiza pokazatelja uključivosti u hrvatskim gradovima

Veliki gradovi poput Zagreba, Rijeke, Osijeka i Splita imaju mogućnost pružanja veće podrške svojim građanima zbog dostupnosti svim upravnim, obrazovnim, zdravstvenim, socijalnim i drugim infrastrukturama. S obzirom na ograničene proračune, mnogi gradovi u Hrvatskoj nisu u mogućnosti svojim građanima pružiti ni najosnovnije socijalne uvjete. Zagreb i Rijeka su gradovi s jakim fiskalnim i administrativnim kapacitetom. Zbog velikog broja stanovnika veći su i glavni izvori prihoda tih gradova (od poreza na dohodak), dok bi manji gradovi koji se ne mogu financirati iz tih izvora trebali pronaći način za optimalno služenje vlastitim razvojnim potencijalom. Pored toga, Grad Zagreb s jasno prepoznatljivim efektom glavnog grada u kojem su koncentrirani nacionalna politička moć i upravna tijela kao i sjedišta velikih gospodarskih subjekata, ostvaruje trećinu od ukupnog nacionalnog BDP-a. Po potrošnoj metodi Zagreb ima jednu od najnižih stopa rizika od siromaštva od 5,9%, dok prema dohodovnoj metodi stopa siromaštva u Zagrebu iznosi 9,8% (Centar za mirovne studije (CMS), 2017.). U srpnju ove godine, u Gradu Zagrebu ukupno je u Zavodu za zapošljavanje registrirano 23.704 nezaposlenih osoba, što je za 4,4% manje u odnosu na mjesec ranije (lipanj 2017.) U mjere aktivne politike zapošljavanja samo je u 2017. godini uključeno novih 2.147 osoba, a od ranije je uključeno 5.399 aktivnih korisnika (HZZ, 2017c.).

Na sljedećem grafikonu prikazani su podaci o kretanju broja nezaposlenih osoba registriranih u Zavodu za zapošljavanje u Područnom uredu Zagreb i Rijeka, pri čemu se može uočiti da je najveći porast zabilježen u 2013. godini dok se s oporavkom gospodarstva broj nezaposlenih počeo smanjivati te je taj trend zadržan i danas.

Grafikon 10: Podaci o registriranoj nezaposlenosti od 2012. do 2016. godine

Izvor: obrada autorice prema: Hrvatski zavod za zapošljavanje (2012., 2013., 2014., 2015., 2015., 2016.) *Mjesečni statistički bilten Područnog ureda Zagreb i Područnog ureda Rijeka*, broj: 12/2012., 12/2013., 12/2014., 12/2015., 12/2016.

Prema podacima iz 2015. godine Grad Rijeka je grad u Hrvatskoj s jednim od najmanjih broja stanovnika primatelja socijalne pomoći u relativnom omjeru od 1,33% (Grad Rijeka, 2017a.). Međutim, prema podacima Centra za socijalnu skrb Rijeka, u krajnjem siromaštvu, preživljavajući od državne socijalne pomoći ili tzv. zajamčene minimalne naknade u 2015. godini, bilo je 1.726 građana Rijeke i okolice, što je ipak za 45 građana manje u odnosu na 2014. godinu. Među tih 1.726 građana koji na riječkom području žive u velikom siromaštvu, 553 se odnosi na samačka kućanstva, među njima je 563 djece predškolske i školske dobi, dok je polovica građana koji žive od zajamčene minimalne naknade nezaposlena (862 osoba), a radno sposobna (Grce, 2016.). Međutim, bez obzira na navedene pokazatelje, Grad Rijeka spada među deset najugodnijih gradova za život u Hrvatskoj (Turčin, 2017.). Pri Zavodu za zapošljavanje u srpnju 2017. godine prijavljeno je 5.769 nezaposlenih osoba, nešto više u odnosu na lipanj 2017. godine kada je bilo prijavljeno 5.515 nezaposlenih osoba, dok ih je u istom razdoblju prošle godine (lipanj 2016.) bilo 29,5% više, odnosno nezaposlenih osoba bilo je 7.772. Mjerama aktivne politike zapošljavanja u 2017. godini obuhvaćeno je oko 500 osoba (HZZ, 2017d.). Kako bi povećala uključivost, na izazove poput nedostatka kapaciteta u jaslicama i vrtićima, nedostatka

programa u osnovnim školama, nedostatka socijalnog poduzetništva, nezdrave stilove života, nedostatka jeftinijih i socijalnih (najamnih) stanova, Rijeka je odgovorila kreiranjem, razvojem i financiranjem projekata i programa radi unapređenja kvalitete života svojih građana (Grad Rijeka, 2017a.).

Prema podacima iznesenim u Strategiji regionalnog razvoja Republike Hrvatske do kraja 2020. godine, najviši indeks razvijenosti u Republici Hrvatskoj u 2013. godini, u kategoriji urbanih aglomeracija i većih urbanih područja, ostvaruje Grad Zagreb, 139,82%. Ujedno se u Zagrebu isplaćuju i najviše plaće i mirovine u državi, dok su najniža primanja zabilježena u Slavonskom Brodu. Rijeka bilježi najveći pad broja stanovnika između dva popisa stanovništva (2001. i 2011. godine) koji je uzrokovan preseljenjem stanovnika u susjedne gradove i općine. Najmanju stopu nezaposlenosti od 9,8% ima Pula, a najvišu stopu od 21,3% bilježi Slavonski Brod (Tablica 5.).

Tablica 5: Urbane aglomeracije i veća urbana područja – odabrani pokazatelji, rang prema indeksu razvijenosti

Grad	Broj stanovnika		Kretanje stanovništva	Gustoća naseljenosti	Prosječni dohodak po st.	Prosječni izvori prihoda po st.	Prosječna stopa nezaposlenosti	Udio obrazovnog stanovništva u dobi 15-65 god.	Indeks razvijenosti (%)
	2001.	2011.	2011/ 2001	2011	2010. 2012.	2010. 2012.	2010. 2012.	2011.	2013.
Zagreb	779.145	790.017	101,4	1231,8	41.992	6.137	10,6%	86,93%	139,82
Split	188.694	179.102	94,4	2235,2	31.953	3.405	19,3%	88,17%	105,44
Rijeka	144.043	128.624	89,3	2968,5	35.520	4.503	14,6%	86,00%	115,49
Osijek	114.616	108.048	94,3	617,5	31.621	2.794	17,6%	83,27%	101,53
Zadar	72.718	75.062	103,22	387,2	29.072	3.365	14,2%	86,06%	107,04
Sl.Brod	64.612	59.141	91,53	1087,8	23.929	1.686	21,3%	79,63%	83,30
Pula	58.594	57.460	98,06	1073,0	34.304	4.025	**9,8%**	84,55%	117,61
Karlovac	59.395	55.705	93,8	138,7	31.482	2.217	16,2%	80,80%	98,9
Sisak	52.236	47.768	91,4	113,2	32.426	3.065	20,90%	81,00%	99,7
Varaždin	49.075	46.946	95,7	789,7	35.471	3.384	11,20%	86,90%	116,1
Šibenik	51.553	46.332	89,9	114,4	30.647	2.556	13,10%	83,70%	103,4
Dubrovnik	43.770	42.615	97,4	298,1	34.690	5.093	10,00%	88,20%	126,8
Bjelovar	41.869	40.276	96,2	214,5	27.553	1.959	18,90%	75,40%	89,4
Vinkovci	35.912	35.312	98,3	375,5	25.879	1.869	19,6%	80,30%	89,2
RH	4.437.460	4.284.889	96,60	75,5	28.759	2.969	16,0%	77,7%	100,0

Izvor: obrada autorice prema: Hrvatski sabor (2017.), *Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine*, „Narodne novine“, broj: 75/2017.

Prema ovogodišnjim podacima, od ukupno 128 gradova u Hrvatskoj, njih 60 je u 2017. godini uspjelo smanjiti nezaposlenost u odnosu na 2016. godinu. Među najuspješnijim je Grad Klanjec koji je smanjenje nezaposlenosti od 26% ostvario novim zapošljavanjem, a ne iseljavanjem stanovništva, slijedi Sveta Nedjelja sa ukupnim smanjenjem nezaposlenosti od 20%, Oroslavlje sa 16,1% te Samobor sa smanjenjem od 15,4% (MojPosao, 2017.). Sve su to pokazatelji koji ukazuju na visoku razinu uključivosti navedenih gradova. Od manjih gradova izdvaja se Buzet, koji spada među najuključivije gradove u Hrvatskoj, ukupna stopa nezaposlenosti u ovoj godini iznosi 1,7%, a socijalnu pomoć prima tek 0,2% građana. Grad Varaždin je najugodniji grad za život u Hrvatskoj u kojem je zaposleno 53,4% ukupnog stanovništva, sa udjelom od 2,8% nezaposlenih u odnosu na ukupan broj stanovnika. Nakon Zagreba i Rijeke slijede istarski gradovi Poreč i Rovinj (Turčin, 2017.). Vidljivo je da se pojedina uspješna turistička odredišta u Hrvatskoj nalaze pri samom samom vrhu ljestvice najboljih hrvatskih gradova za život sa visokim udjelom turizma u BDP-u te velikim brojem poduzetnika u odnosu na broj stanovnika. Pored navedenih, u kategoriju deset najugodniji gradova za život u Hrvatskoj još spadaju Dubrovnik, Pula te Grad Bakar (Turčin, 2017.).

Iako je Hrvatska država s jednim od najnižih stupnjeva fiskalne decentralizacije u Europi pa su zbog prevelike centralizacije gradovi ograničeni po pitanju odlučivanja o interesima građana koji ih čine uključivima, upravo sa jasno definiranim urbanim područjima ispunjeni su preduvjeti za povlačenje sredstava iz europskih fondova, čime se otvaraju nove mogućnosti za bolju uključivost gradova.

Prilikom analiziranja podataka, uočavaju se problemi koji se odnose na podatke o strukturi stanovništva te podatke o kućanstvima, s obzirom da se potpunija analiza provodi tek svakih deset godina, prilikom popisa stanovništva. Naime, posljednji popis stanovnika proveden je 2011. godine, stoga nema relevantnih dostupnih podataka novijeg datuma, a upravo je položaj građana u hrvatskim gradovima po pitanju socijalne nejednakosti posljednjih godina doživio velike promjene koje su povezane sa nacionalnom gospodarskom politikom te demografskim promjenama u smislu starenja stanovništva, negativnog prirasta stanovništva te vanjskim migracijama. Potrebna je, nadalje, bolja komunikacija i koordinacija između državnih i lokalnih tijela po pitanju provođenja socijalne politike, umrežavanje svih službi u

informacijski sustav koji će biti dostupan dionicima na svim razinama upravljanja kao i usklađenost obrazovnog sustava sa stvarnim potrebama tržišta rada.

7. ZAKLJUČAK

Na području EU-a značajan je broj stanovnika suočen s problemima nezaposlenosti, siromaštva, socijalne isključenosti, što upućuje na potrebu bržeg djelovanja u smjeru ostvarivanja uključivog rasta unutar pojedinih država članica te na razini integracije. Gospodarska kriza najsnažnije se manifestirala 2009. godine, znatno je usporila gospodarsku aktivnost u svim europskim zemljama i tako dodatno pogoršala situaciju najugroženijim skupinama. Uvođenjem strategije Europa 2020., Europska komisija osnažila je provedbu socijalnih ciljeva pod naslovom "uključivi rast", što znači rast koji povećava stope zaposlenosti, smanjuje siromaštvo i socijalnu isključenost, omogućuje svim građanima podjednake mogućnosti participiranja u planiranju razvoja i u gradskim aktivnostima. Na rast i razvoj gradova očekivano utječu negativna gospodarska kretanja, ukupan rast nezaposlenosti, visoke stope nezaposlenosti kod mladih te porast stope siromaštva. Uključivi rast nije orijentiran samo na siromašne već i na stvaranje novih mogućnosti zapošljavanja koje podrazumijevaju povećanje produktivnosti i uključivanje na tržište rada cjelokupnog radno sposobnog stanovništva.

Negativna gospodarska kretanja u Hrvatskoj u razdoblju od 2009.-2014. godine koja su bila potaknuta globalnom financijskom krizom, nastavila su se potaknuta slabošću gospodarskog sustava, osobito njegovom niskom konkurentnošću, rezultat čega je također bio i porast osoba koje žive u riziku nezaposlenosti te socijalne isključivosti. U hrvatskim gradovima bilježi se trend smanjenja broja stanovnika uzrokovanog vanjskim migracijama (samo je tijekom 2015. i 2016. godine iz Hrvatske iselilo je gotovo 65.000 stanovnika) (Šterc, 2017.), posljedično smanjenje stope nataliteta i demografsko starenje stanovništva. Starije stanovništvo vrši pritisak na mirovinski sustav te povećane potrebe za zdravstvenom i socijalnom zaštitom. S druge strane, gradovi s rastućom populacijom, poput Zagreba, imaju povećan udio stanovnika mlađih dobnih skupina, uključujući i velik broj djece i mladih. Posljedice navedenih promjena u svim gradovima očituju se kroz nedovoljno ili prekomjerno korištenje infrastrukture, promjene vezane uz dostupnost ili održivost javnih usluga, promjene u infrastrukturi s obzirom na dobni sastav stanovništva kao i pritisak na okoliš u područjima koja bilježe rast i/ili propadanje područja u kojima je došlo do opadanja broja stanovnika. Iseljavanje mlađeg hrvatskog stanovništva pa i čitavih obitelji u

europske gradove u potrazi za boljim životnim uvjetima postali su svakodnevna pojava te veliki problem koji dovodi do nedostatka radne snage s jedne strane, a paradoksalno do velikog broja nezaposlenih s druge strane. Hrvatska je također primorana uvoziti radnu snagu za pojedine djelatnosti koje zahtijevaju uglavnom niži stupanj obrazovanja. Velika nezaposlenost koja je proteklih godina dosegnula vrtoglave i veoma zabrinjavajuće brojke te svrstala Hrvatsku među europske države s najvećom stopom nezaposlenih, prouzročila je pad životnog standarda i za one skupine ljudi koje su u godinama prije krize dobro živjeli. Posljedično velikim stopama nezaposlenosti povećan je i broj ljudi koji žive na rubu egzistencije, pod prijetnjom siromaštva i socijalne isključenosti.

U gradovima se odvijaju sve gospodarske aktivnosti, oni obuhvaćaju tvrtke koje stvaraju radna mjesta, pružatelje usluga, institucije i zajednice čija aktivnost utječe na lokalni rast. Međutim, problemi poput nedovoljnog sudjelovanja na tržištu rada, neusklađenost sustava obrazovanja s potrebama tržišta rada, velikog broja ljudi suočenog s rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti, nedovoljnog sudjelovanja osoba u cjeloživotnom učenju te nedovoljno razvijene infrastrukture potaknuli su gradove na povećanje uključivosti kroz pronalazak mogućih uzroka koji dovode do problematičnih situacija među svojim građanima te nastojanja da osiguraju uvjete aktivne politike za poboljšanje životnih uvjeta svim građanima, poglavito onima koji su u povećanom riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Gradovi bi sami trebali kreirati svoju socijalnu politiku budući da najbolje mogu procijeniti potrebe svojih građana. Međutim, visok stupanj centralizacije otežava provedbu urbane politike, a s druge strane gradovi nisu u potpunosti iskoristili svoje potencijale i mogućnosti koje im pruža punopravno članstvo u EU.

Hrvatska je (kao i ostale države članice) ambiciozno definirala vrijednosti ciljeva strategije Europa 2020. na nacionalnoj razini. Usvojeno je više strategijskih razvojnih dokumenata na nacionalnoj i županijskoj razini kao i dokumenata za lokalni razvoj odnosno razvoj urbanih područja, čime su stvoreni preduvjeti za korištenje sredstava iz europskih fondova namijenjenih također urbanom razvoju. Uključivi rast predstavlja značajnu odrednicu koja se na taj način također može znatno ojačati, a uključivi gradovi trebaju na vrijeme prepoznati mogućnosti koje im sufinanciranje iz fondova nudi.

Glavne karakteristike uključivih gradova su promicanje zapošljavanja i podrška mobilnosti radne snage, ulaganje u obrazovanje, vještine i cjeloživotno učenje, promicanje socijalnog uključivanja te borba protiv siromaštva, jačanje institucionalnih kapaciteta te izgradnja učinkovite javne uprave koje je moguće ostvariti kroz postizanje bolje regulacije i boljeg načina financiranja kao i boljim širenjem znanja. Uključivost gradova, stoga, podrazumijeva borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti te smanjenje nejednakosti u društvu, ali jednako tako, i sprječavanje nastanka novih kategorija siromašnih te uspostavljanje odgovarajućih različitih sustava potpore. Uključivanje građana u procese donošenja odluka za poboljšanje socijalnih i drugih uvjeta također čini jedan od bitnih čimbenika, a kroz rad organizacija civilnog društva koje gradovi financijski podupiru, provodi se integracija ranjivih skupina stanovništva u društveni život zajednice.

U europskim je gradovima siromašno stanovništvo smješteno po rubnim naseljima koja po dostupnosti infrastrukture i usluga u velikoj mjeri zaostaju za gradskim centrima. Također, troškovi stanovanja u europskim gradovima veoma su visoki te predstavljaju problem za veći dio građana. Najbolji životni standard u Europi imaju gradovi u Luxemburgu, Irskoj i Nizozemskoj dok je najniži u Bugarskoj, Rumunjskoj i Hrvatskoj (EU, 2017b.). Sljedeći problem s kojim se suočavaju europski gradovi su problemi starenja stanovništva pa tako Europa spada među najstarija društva u svijetu. Uz pojedine nepovoljne pokazatelje koji se vezuju za uključivi rast, europski gradovi imaju veoma razvijenu socijalnu dimenziju sa ciljevima kao što su poboljšanje radnih uvjeta, životnog standarda i ravnopravnosti spolova.

U radu su analizirani odabrani aspekti uključivosti na primjeru većih gradova Hrvatske, odnosno na primjeru Zagreba i Rijeke, koji ujedno predstavljaju i razvijena metropolitanska područja. Zagreb provodi mjere socijalne politike sukladno Socijalnom planu kojim su osmišljene mjere za povećanje uključivosti kao što su: jačanje lokalne strategije zapošljavanja i partnerstva u zapošljavanju i socijalno poduzetništvo, povećanje ukupnog sudjelovanja na tržištu rada uzimajući u obzir prioritetne skupine za zapošljavanje: mlade i dugotrajno nezaposlene, smanjenje broja osoba koje žive u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti kombinacijom novčanih pomoći i osiguranja socijalnih usluga, jačanje politike zaštite ljudskih prava i suzbijanje svake vrste diskriminacije te jačanje administrativnih kapaciteta lokalne uprave i razvoj mreže socijalnih usluga.

Kako bi povećala uključivost Rijeka je postavila ciljeve usmjerene na razvoj gospodarstva na novim tehnologijama, smanjenje nezaposlenosti s naglaskom na zapošljivost mladih, razvoj kreativnih industrija, razvoj ICT gradske infrastrukture, razvoj fakulteta u suradnji sa Znanstveno-tehnologijskim parkom Sveučilišta u Rijeci, ali i razvijanjem projekata urbane regeneracije, zaštite i unapređenja kvalitete života i zdravlja građana te jačanje upravnih kapaciteta sustava Grada.

Način na koji gradovi također mogu povećati svoju uključivost je rješavanje stambenog problema i mogućnost zaposlenja mladih obitelji kako bi ostali u gradu, uključivanje ugroženih skupina u sustave socijalnog poduzetništva čime se pomaže njihovoj socijalnoj integraciji te smanjivanju rizika od siromaštva.

Iako po kvaliteti života, razvijenosti i stopama zaposlenosti ne mogu konkurirati europskim gradovima, hrvatski gradovi zasad spadaju među najsigurnije gradove u Europi. U skladu sa suvremenim promjenama, posljedicama migranske krize proteklih godina, uključivi gradovi se nalaze pred novim izazovima s obzirom da se javila povećana potreba za zbrinjavanjem i integracijom.

LITERATURA

KNJIGE

1. ČRNJAR, M. i ČRNJAR K. (2009.) *Menadžment održivoga razvoja*. Opatija - Rijeka: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Glosa.
2. JENKS, M. i JONES, C. (ur.) (2010.) *Dimension of the Sustainable City*. London: Springer Science + Business Media B.V.
3. SACHS, J. D. (2014.) *Doba održivog razvoja*. Beograd: Službeni glasnik.
4. ŠIMUNOVIĆ, I. (2007.) *Urbana ekonomika – petnaest tema o gradu*. Školska knjiga, Zagreb.

ČLANCI

1. BABIĆ, Z. (2010.) Izdaci za socijalnu zaštitu u Hrvatskoj – usporedba sa zemljama Europske unije. *Revija za socijalnu politiku*. 17 (3). str. 427-431.
2. BAJO, A. i LJEPOVIĆ, S. (2014.) Profiliranje hrvatskih razvojnih strateških prioriteta. Newsletter, 89. *Newsletter: povremeno glasilo Instituta za javne financije*. 89. str. 1-14.
3. BEŽOVAN, G., MATANČEVIĆ, J. i BADURINA, D. (2016.) Socijalne inovacije kao doprinos jačanju socijalne kohezije i ublažavanju socijalne krize u europskim urbanim socijalnim programima. *Revija za socijalnu politiku*. 23 (1). str. 61-80.
4. CRETU, C. (2016.) Uvodni članak. *Panorama – Program EU-a za gradove*. (58). str. 3.
5. DRLJAČA, M. (2012.) Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja. *Kvalitet i izvrsnost*. 1 (1-2). str. 20-26. i 110.
6. FILIPIĆ, P. (2016.) Ekonomski efekti glavnog grada. *Zbornik radova pravnog fakulteta u Splitu*. 53 (4). str. 893-922.
7. JURAS ANIĆ, I. (2012.) Urbana politika kao dio regionalne politike u Europskoj Uniji i Hrvatskoj. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*. 12 (2). str. 463-488.
8. KOPRIĆ, I. (2010.) Stanje lokalne samouprave u Hrvatskoj. *Hrvatska javna uprava*. 10 (3), str. 665-681.

9. PERIŠIĆ, A. i WAGNER, V. (2015.) Indeks razvijenosti: analiza temeljnog instrumenta hrvatske regionalne politike. *Financijska teorija i praksa*. 39 (2). str. 205-236.
10. PULJIZ, V. (2000.) Organizacija socijalne zaštite u Europskoj uniji. *Revija za socijalnu politiku*. 7 (3). str. 363-370.
11. SLAVUJ, L. (2012.) Kvaliteta života u odabranim susjedstvima Grada Rijeke. *Hrvatski geografski glasnik*. 74 (2), str. 69-88.

INTERNET IZVORI

1. BEJAKOVIĆ, P. (2009.) *Vodič za socijalnu isključenost*. Zagreb: Institut za javne financije [Online]. Dostupno na: www.ijf.hr/socijalna_ukljucenost/.../Vodic%20za%20socijalnu%20ukljucenost.doc [Pristupljeno: 19. kolovoza 2017.]
2. CATOLIC RELIEF SERVICES (2014.) *Priručnik za neprofitno socijalno stanovanje*. Sarajevo: Catolic Relief Services [Online]. Dostupno na: www.mhrr.gov.ba/.../Prirucnik%20za%20neprofitno%20socijano%20stanovanje%20 [Pristupljeno: 8. lipnja 2017.]
3. CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE (2017.) *Siromaštvo* [Online]. Dostupno na: http://nejednakost.cms.hr/siromastvo/ [Pristupljeno: 19. kolovoza 2017.]
4. CENTAR ZA SOCIJALNU SKRB RIJEKA (2014.) *Smještaj odraslih osoba* [Online]. Dostupno na: http://css-ri.hr/smje%C5%A1taj-odraslih-osoba [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
5. CERANEO – CENTAR ZA RAZVOJ NEPROFITNIH ORGANIZACIJA (2016.) *Odgovori na izazove starenja stanovništva – socijalna slika Grada Zagreba za 2015*. [Online]. Dostupno na: http://www.ceraneo.hr/wp-content/uploads/2016/12/CERANEO-Socijalna-slika-Grada-Zagreba-za-2015.-godinu.pdf [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
6. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU (2016a.) *Pokazatelji siromaštva i socijalne sključenosti u 2015.* Zagreb: Državni zavod za statistiku [Online]. Priopćenje broj 14.1.1. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/14-01-01_01_2016.htm [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]

7. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU (2016b.) *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2016*. Zagreb: Državni zavod za statistiku [Online]. Dostupno na: https://www.dzs.hr/ [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
8. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU (2017.) *Socijalna zaštita u Republici Hrvatskoj u 2015. godini*, Priopćenje broj 10.1.5, god. 54 [Online]. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/10-01-05_01_2017.htm [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
9. EKONOMSKI INSTITUT ZAGREB (2014.) *Regio-novosti* [Online]. 3. Dostupno na: http://www.eizg.hr/hr-HR/Regio-novosti-990.aspx [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
10. EUROPEAN COMMISSION (2014.) *Ulaganja u radna mjesta i rast. Promicanje razvoja i dobrog upravljanja u regijama i gradovima EU-a. Šesto izvješće o gospodarskoj, socijalnoj i teritorijalnoj koheziji*. Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije [Online]. Dostupno na: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/6cr_hr.pdf [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
11. EUROPEAN COMMISSION i UNITED NATIONS HUMAN SETTLEMENTS PROGRAMME (UN-HABITAT) (2016.) *The State of European Cities 2016. Cities leading the way to a better future*. Luxembourg: Publications Office of the European Union [Online]. Dostupno na: http://knjiznica.sabor.hr/pdf/E_publikacije/The%20State%20of%20European%20cities%202016.pdf [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
12. EUROPEAN URBAN KNOWLEDGE NETWORK (2014.) *The Inclusive City: Approaches to combat urban poverty and social exclusion in Europe* [Online]. Dostupno na: http://www.eukn.eu/eukn-research/publications/the-inclusive-city-approaches-to-combat-urban-poverty-and-social-exclusion-in-europe/ [Pristupljeno: 1. srpnja 2017.]
13. EUROPSKA KOMISIJA - GLAVNA UPRAVA ZA KOMUNIKACIJU (2016.) *Regionalna politika: Jačanje konkurentnosti europskih regija i gradova, poticanje rasta i otvaranje radnih mjesta*. Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije [Online]. Dostupno na: https://publications.europa.eu/hr/publication-detail/-/publication/e8b473ab-ebc2-4408-8419-d6f77de3aeeb [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]

14. EUROPSKA UNIJA (2017a.) *Europski socijalni fond* [Online]. Dostupno na: http://europski-fondovi.eu/program/europski-socijalni-fond [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
15. EUROPSKA UNIJA (2017b.) *Živjeti u EU-u* [Online]. Dostupno na: http://europa.eu(european-union/about-eu/figures/living.hr [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
16. EUROPSKI PARLAMENT - GLAVNA UPRAVA ZA UNUTARNJU POLITIKU (2015.) *Gospodarsko, socijalno i teritorijalno stanje u Hrvatskoj – detaljna analiza*. Bruxelles: Glavna uprava za unutarnju politiku, Resorni odjel B - Strukturna i kohezijska politika [Online]. Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/563394/IPOL_IDA(2015)563394_HR.pdf [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
17. EUROSTAT (2016.) *URBAN EUROPE: Statistics on cities, towns and suburbs*.
Luxembourg: Publications Office of the European Union [Online]. Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7596823/KS-01-16-691-EN-N.pdf [Pristupljeno: 10. kolovoza 2017.]
18. EUROSTAT (2017a.) *Statistički podaci o stanovanju* [Online]. Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Housing_statistics/hr#Statisti.C4.8Dki_podaci_o_stanovanju [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
19. EUROSTAT (2017b.) *Statistički podaci o raspodjeli dohotka* [Online]. Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Income_distribution_statistics/hr [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
20. FINA (2014.) *Urbane aglomeracije Osijek, Rijeka, Split, Zagreb - Usporedba rezultata poslovanja poduzetnika u 2014. godini* [Online]. Dostupno na: www.fina.hr/fgs.axd?id=16571 [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
21. GRAD RIJEKA (2017a.) *Informacija o provedbi mjera iz Odluke o socijalnoj skrbi Grada Rijeke u 2016.* [Online]. Dostupno na: https://www.rijeka.hr/wp-content/uploads/2016/05/Izvje%C5%A1taj-o-provedbi-Socijalnog-programa-Grada-Rijeke-u-2016..pdf [Pristupljeno: 30. lipnja 2017.]

22. GRAD RIJEKA (2017b.) *Socijalni program Grada Rijeke* [Online]. Dostupno na: https://www.rijeka.hr/teme-za-gradane/obitelj-i-drustvena-skrb/socijalna-skrb/socijalni-programi-grada-rijeke/ [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
23. GRAD RIJEKA (2017c.) *Teme za građane. Obitelj i društvena skrb* [Online]. Dostupno na: https://www.rijeka.hr/teme-za-gradane/obitelj-i-drustvena-skrb/djeca-i mladi/populacijske-mjere/ [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
24. GRAD RIJEKA, (2017d.) *Teme za građane. Odgoj i obrazovanje* [Online]. Dostupno na: https://www.rijeka.hr/teme-za-gradane/odgoj-i-obrazovanje/visoko-obrazovanje/ [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
25. GRAD RIJEKA (2017e.) Teme za građane. Biznis i investicije. Riječko gospodarstvo [Online]. Dostupno na: https://www.rijeka.hr/teme-za-gradane/biznis-i-investicije/rijecko-gospodarstvo/ [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
26. GRCE, M. (2016.) Crna socijalna slika: U Rijeci u krajnjem siromaštvu živi - 1.726 osoba. *Novi list* [Online]. Dostupno na: http://www.novilist.hr/Vijesti/Rijeka/Crna-socijalna-slika-U-Rijeci-u-krajnjem-siromastvu-zivi-1.726-osoba [Pristupljeno: 19. kolovoza 2017.]
27. GRUBIĆ, N. (2009.) Održivi urbani razvoj i ekološka ravnoteža. *Nauka i praksa* [Online]. 12.1, str. 35-38. Dostupno na: http://gaf.ni.ac.rs/nip/12.1/ [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
28. HINA (2016.) Pogledajte kako izgleda socijalna slika Zagreba. *Večernji list.* [Online]. Dostupno na: https://www.vecernji.hr/zagreb/pogledajte-kako-izgleda-socijalna-slika-zagreba-1137236 [Pristupljeno: 30. lipnja 2017.]
29. HRVATSKA DANAS (2017.) *Analiza BDP-a po hrvatskim županijama i komparacija s regijama EU pokazuje pravu katastrofu* [Online]. Dostupno na: https://hrvatska-danas.com/2017/07/04/analiza-bdp-a-po-hrvatskim-zupanijama-i-komparacija-s-regijama-eu-pokazuje-pravu-katastrofu/ [Pristupljeno: 7. rujna 2017.]
30. HRVATSKI ZAVOD ZA PROSTORNI RAZVOJ (2016.) *HABITAT III – Nacionalni doprinos Republike Hrvatske* [Online]. Dostupno na: http://www.hzpr.hr/default.aspx?id=179 [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
31. INSTITUT ZA TURIZAM (2014.) *Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora* [Online]. Dostupno na:

http://www.mgipu.hr/doc/StrategijaPR/Regionalni_razvoj.pdf [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]

32. LUKIĆ, A., PRELOGOVIĆ, V. (2015.) *Razvojne perspektive ruralnih naselja na području Grada Zagreba – Gradska četvrt Brezovica* [Online]. Dostupno na: http://www.hmrr.hr/media/50201/brezovica_istra_ivanje_naselja_i_stanovni_tvo.pdf [Pristupljeno: 30. lipnja 2017.]
33. MALETIĆ, I. (2017.) *EU vodič za uspješan i održiv razvoj gradova i općina*. Bruxelles: Ured zastupnice u Europskom parlamentu [Online]. Dostupno na: https://issuu.com/ivanamaletic/docs/eu_vodic_final [Pristupljeno: 21. srpnja 2017.]
34. MARIĆ, J. (2015.) *Rijeka treća po broju poduzetnika i zaposlenih, a po dobiti tek deveta u Hrvatskoj*. *Novi list* [Online]. Dostupno na: http://www.novilist.hr/Vijesti/Rijeka/Rijeka-treca-po-broju-poduzetnika-i-zaposlenih-a-po-dobiti-tek-deveta-u-Hrvatskoj [Pristupljeno: 19. kolovoza 2017.]
35. MERCER (2017.) *Quality of Living City Rankings* [Online]. Dostupno na: https://mobilityexchange.mercer.com/Insights/quality-of-living-rankings [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
36. MINISTARSTVO REGIONALNOG RAZVOJA I FONDOVA EU (2014a.) *Analitička studija o održivom urbanom razvoju* [Online]. Dostupno na: https://razvoj.gov.hr/djelokrug-1939/eu-fondovi/financijsko-razdoblje-eu-2007-2013/projekti/projekt-potpora-jacanju-regionalne-i-teritorijalne-dimenzije-u-programskim-dokumentima-za-eu-fondove-2014-2020/185 [Pristupljeno: 23. svibnja 2017.]
37. MINISTARSTVO REGIONALNOG RAZVOJA I FONDOVA EU (2014b.) *Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti na lokalnoj razini za 2013.* [Online]. Dostupno na: https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//arhiva/Regionalni%20razvoj//Vrijednosti%20indeksa%20razvijenosti%20i%20pokazatelja%20za%20izra%C4%8Dun%20indeksa%20razvijenosti%20na%20lokalnoj%20razini%202013..pdf [Pristupljeno: 23. svibnja 2017.]
38. MINISTARSTVO REGIONALNOG RAZVOJA I FONDOVA EU (2015.) *Dodatak 2. Metodologija za definiranje obuhvata urbanih područja u Republici Hrvatskoj.* [Online].

https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj//Dodatak%202_Metodologija%20za%20definiranje%20obuhvata%20urbanih%20podru%C4%8Dja.pdf [Pristupljeno: 30. lipnja 2017.]

39. MINISTARSTVO REGIONALNOG RAZVOJA I FONDOVA EU (2017a.) *Gradovi kao pokretači urbanog razvoja* [Online]. Dostupno na: https://razvoj.gov.hr/gradovi-kao-pokretaci-gospodarskog-razvoja/3019 [Pristupljeno: 19. kolovoza 2017.]
40. MINISTARSTVO REGIONALNOG RAZVOJA I FONDOVA EU (2017b.) *Održivi urbani razvoj* [Online]. Dostupno na: https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/odrzivi-urbani-razvoj/3163 [Pristupljeno: 19. kolovoza 2017.]
41. MINISTARSTVO SOCIJALNE POLITIKE I MLADIH (2016.) *Strateški okvir mjera za učinkovitiji sustav socijalne zaštite u Republici Hrvatskoj (2016.-2020.). Prijedlozi mjera proizašlih iz projekta „Sinergijski socijalni sustav“*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih [Online]. Dostupno na: http://www.hr.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/socialinclusion/UNDP-HR-Strateski%20okvir%20mjera%20za%20ucinkovitiji%20sustav%20socijalne%20zastite_2016.pdf [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
42. MOJPOSAO (2017.) *Gradovi koji su uspjeli srezati nezaposlenost* [Online]. Dostupno na: https://www.moj-posao.net/Vijest/76798/Gradovi-koji-su-uspjeli-srezati-nezaposlenost/2/ [Pristupljeno: 19. kolovoza 2017.]
43. OBERSNEL, V., PERHAT, A. (2016.) *Rijeka – povećane naknade za novorođenčad, besplatni obroci za siromašne učenike.* Rijeka. [Online]. Dostupno na: http://www.gradonacelnik.hr/vijesti/rijeka-povecane-naknade-za-novoro%C4%91encad-besplatni-obroci-za-ucenike-iz-siromasnih-obitelji [Pristupljeno: 30. lipnja 2017.]
44. ODRAZ (2017.) *Novi izazov. Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030.* Zagreb: ODRAZ [Online]. Dostupno na: http://odraz.hr/media/291518/globalni%20ciljevi%20odrzivog%20razvoja%20do%202030_web.pdf [Pristupljeno: 23. kolovoza 2017.]
45. RAZVOJNA AGENCIJA ZAGREB (2017.) LPZ - *Lokalno partnerstvo za zapošljavanje Grada Zagreba.* [Online]. Dostupno na:

http://www.raza.hr/Razvojni-projekti/Projekti-u-provedbi/LPZ-Lokalno-partnerstvo-za-zaposljavanje-Grada-Zagreb [Pristupljeno: 30. lipnja 2017.]

46. SAVIĆ, Z. et al. (2015.) *Kohezijska politika Europske unije i Hrvatske 2014.-2020.- Vodič kroz strateški okvir i pregled mogućnosti financiranja*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora [Online]. Dostupno na: https://izvoz.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Kohezijska%20politika%20EU%20i%20Hrvatska%202014.-2020..pdf [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
47. SCIENCE AND SOCIETY SYNERGY INSTITUTE (2014.) *Obrazovna struktura hrvatskih općina i gradova* [Online]. Dostupno na: http://iszd.hr/2014/01/obrazovna-struktura-hrvatskih-opcina-i-gradova/?lang=hr [Pristupljeno: 23. svibnja 2017.]
48. SMART RI – CENTAR KOMPETENCIJA ZA PAMETNE GRADOVE (2017a.) *Anatomija pametnog grada* [Online]. Dostupno na: http://smart-ri.hr/dokumenti/ [Pristupljeno: 15. kolovoza 2017.]
49. SMART RI – CENTAR KOMPETENCIJA ZA PAMETNE GRADOVE (2017b.) *Statistike: Kretanje broja stanovnika Rijeke i priobalja 1991.-2031.* [Online]. Dostupno na: http://smart-ri.hr/kretanje-broja-stanovnika-rijeke-priobalja/ [Pristupljeno: 15. kolovoza 2017.]
50. STARC, N. (2006.) *Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost*. *Izvješće o siromaštvu, nezaposlenosti i socijalnoj isključenosti*. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj [Online]. Dostupno na: https://esociologyveraintroduction.wikispaces.com/file/view/Siromastvo,+nezaposlenost+i+socijalna+iskljucenost.pdf [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
51. ŠTERC, S. (2017.) *Pokazatelji za Hrvatsku su stravični: Što se predviđalo za 60 godina možemo doživjeti već za deset. Hrvatska udruga Benedikt*. [Online]. Dostupno na: hu-benedikt.hr/?p=85668 [Pristupljeno: 7. rujna 2017.]
52. SUŠANJ, Z. (ur.) (2014.) *Strategija razvoja 2014.-2020.* Rijeka: Sveučilište u Rijeci – UniRi [Online]. Dostupno na: https://www.biotech.uniri.hr/files/Dokumenti/Strategija_UNIRI_2014_2020_HR.pdf [Pristupljeno: 10. kolovoza 2017.]
53. SVEUČILIŠTE U RIJECI – UNIRI (2017.) *Studenti sveučilišta u Rijeci* [Online]. Dostupno na: https://www.uniri.hr/files/studenti/statisticki_podaci/SVE%20GODINE%20%202016_2017%20za%20web(1).pdf [Pristupljeno 10. kolovoza 2017.]

54. ŠOSTAR, Z. (ur.) (2014.) Zdravstveno-statistički ljetopis Grada zagreba za 2013. godinu. Nastavni zavod za javno zdravstvo dr. Andrija Štampar. [Online]. Dostupno na: http://zdravljezasve.hr/Docs/Ljetopis_2013.pdf [Pristupljeno: 30. lipnja 2017.]
55. ŠUĆUR, Z. et al. (2016.) *Struktura naknada, izdaci i korisnici programa i socijalne zaštite u Republici Hrvatskoj. Izvješće u sklopu projekta "Sinergijski socijalni sustav". Program Unije za zapošljavanje i socijalnu solidarnost - PROGRESS*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih [Online]. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/807966.Izvjetaj_-_Publikacija_1.pdf [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
56. TURČIN, K. (2017.) *Velika analiza po čak 40 kriterija: ovo su hrvatski gradovi u kojima se najbolje živi u Top 10 samo jedan grad s juga, a Zagreb nije na prvom mjestu* [Online]. Dostupno na: www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/velika-analiza-po-cak-40-kriterija-ovo-su-hrvatski-gradovi-u-kojima-se-najbolje-zivi-u-to-10-samo-jedan-grad-s-juga-a-zagreb-nije-na-prvom-mjestu/6011861/ [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
57. TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA RIJEKE (2017.) *Sve o Rijeci* [Online]. Dostupno na: http://www.visitrijeka.hr/Sve_o_Rijeci [Pristupljeno: 20. kolovoza 2017.]
58. TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA ZAGREBA (2017.) *O Zagrebu* [Online]. Dostupno na: http://www.infozagreb.hr/o-zagrebu/zagreb-danas [Pristupljeno: 30. lipnja 2017.]
59. WORLD BANK (2012.) *What is Inclusive Growth?* [Online]. Dostupno na: http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/468980-1218567884549/WhatIsInclusiveGrowth20081230.pdf [Pristupljeno: 23. svibnja 2017.]
60. ŽGANEC, N. (ur.) (2016.) Siromaštvo i nejednakost u EU. Zagreb: Hrvatska mreža protiv siromaštva. [Online]. Dostupno na: http://www.udruga-pragma.hr/wp-content/uploads/2016/02/HMPS_publikacija-SIROMASTVO-I-NEJEDNAKOST-U-EU.pdf [Pristupljeno: 23. svibnja 2017.]

OSTALI IZVORI

1. EUROPSKA KOMISIJA (2010a.) *EUROPA 2020 – Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast*, COM (2010) 2020, Bruxelles.
2. EUROPSKA KOMISIJA (2010b.) *Europska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti: Europski okvir za socijalnu i teritorijalnu koheziju*, COM (2010) 1564, Bruxelles.
3. EUROPSKA KOMISIJA (2016c.) *EU i izbjeglička kriza,* Europska unija, Ured za publikacije, Luxemburg.
4. EUROPSKA KOMISIJA (2017.) *Dokument za razmatranje o socijalnoj dimenziji Europe*, COM (2017) 206, Bruxelles.
5. GRAD RIJEKA (2013.) *Strategija razvoja Grada Rijeke za razdoblje 2014.-2020.*, Rijeka.
6. GRAD RIJEKA (2016.) *Strategija razvoja urbane aglomeracije Rijeka za razdoblje od 2016.-2020.*, Rijeka.
7. GRAD ZAGREB (2012.) *ZagrebPlan: Razvojna strategija Grada Zagreba, Ciljevi i prioriteti razvoja do 2020.*, Zagreb: Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada.
8. GRAD ZAGREB (2014.) *Socijalni plan Grada Zagreba 2014.-2020.*, Zagreb.
9. GRAD ZAGREB (2016a.) *Nacrt strategije razvoja urbane aglomeracije Zagreb*, Zagreb: Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada.
10. GRAD ZAGREB (2016b.) *Zagrebačka strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom u razdoblju od 2016.-2020.*, Zagreb.
11. GRAD ZAGREB (2017a.) *Gospodarska i društvena kretanja u Gradu Zagrebu – razdoblje I.-XII.2016.* Statistički podaci broj 99, god. 25, Zagreb: Grad Zagreb, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, Odjel za statistiku.
12. GRAD ZAGREB (2017b.) *Gospodarska i društvena kretanja u Gradu Zagrebu I.-III./2017.* Statistički podaci broj 100, god. 25, Zagreb: Grad Zagreb, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, Odjel za statistiku.
13. HRVATSKI SABOR (2017.) *Strategija regionalnog razvoja do kraja 2020.* („Narodne novine“ broj 75/2017.)

14. HRVATSKI ZAVOD ZA PROSTORNI RAZVOJ (2015.) *Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja.
15. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE (2012.) *Mjesečni statistički bilten Područnog ureda Zagreb i Područnog ureda Rijeka*, broj 12/2012.
16. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE (2013.) *Mjesečni statistički bilten Područnog ureda Zagreb i Područnog ureda Rijeka*, broj 12/2013.
17. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE (2014.) *Mjesečni statistički bilten Područnog ureda Zagreb i Područnog ureda Rijeka*, broj 12/2014.
18. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE (2015.) *Mjesečni statistički bilten Područnog ureda Zagreb i Područnog ureda Rijeka*, broj 12/2015.
19. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE (2016.) *Mjesečni statistički bilten Područnog ureda Zagreb i Područnog ureda Rijeka*, broj 12/2016.
20. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE (2017a.) *Mjesečni statistički bilten*, godina XXX, broj 5/2017.
21. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE (2017b.) *Promjene u evidentiranoj nezaposlenosti tijekom travnja te stanje registrirane nezaposlenosti na kraju travnja 2017. godine*, Zagreb.
22. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE (2017c.) *Mjesečni statistički bilten Regionalnog ureda Zagreb*, broj 5/2017, Zagreb.
23. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE (2017d.) *Mjesečni statistički bilten Regionalnog ureda Rijeka*, 7/2017, Rijeka.
24. MARINKOVIĆ ŠKOMRLJ, E. (ur.) (2015.) *Studentski centar Rijeka 1960.-2015*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Studentski centar Rijeka.
25. MINISTARSTVO REGIONALNOG RAZVOJA, ŠUMARSTVA I VODNOG GOSPODARSTVA (2010.) *Strategija regionalnog razvoja 2011.-2013.*, Verzija 1.0, Zagreb.
26. MINISTARSTVO ZNANOSTI I OBRAZOVANJA RH (2017.) *Strateški plan Ministarstva znanosti i obrazovanje RH za razdoblje 2017.-2019.*, Zagreb.
27. NARODNE NOVINE, *Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi*, Zagreb: Narodne novine d.d., broj: 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15.
28. NARODNE NOVINE, *Zakon o regionalnom razvoju*, Zagreb: Narodne novine d.d., broj: 147/2014.

29. NARODNE NOVINE, *Zakon o socijalnoj skrbi*, Zagreb: Narodne novine d.d., broj: 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17.
30. VLADA RH (2014.) *Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014. - 2020.*), Zagreb.

POPIS TABLICA, SLIKA I GRAFIKONA

Popis tablica

Tablica 1. Urbana područja....48
Tablica 2. Podaci o broju nezaposlenih u Gradu Zagrebu 2014.-2016. 54
Tablica 3: Obrazovne ustanove u Gradu Zagrebu šk.god. 2014/2015 i 2015/2016...55
Tablica 4: Uvjeti za nesmetano kretanje učenika s tjelesnim invaliditetom u školskom prostoru....65
Tablica 5: Urbane aglomeracije i veća urbana područja – odabrani pokazatelji, rang prema indeksu razvijenosti 85

Popis slika

Slika 1. Stope nezaposlenosti u Europskoj Uniji u veljači 2017.godine 17
Slika 2. Anatomija pametnog grada....33
Slika 3. Gradovi sjedišta županija u Republici Hrvatskoj 45
Slika 4. Urbane aglomeracije u Republici Hrvatskoj 50

Popis grafikona

Grafikon 1: Zaposlene osobe (000) i registrirana stopa nezaposlenosti (%), Hrvatska, 2006.-2015 18
Grafikon 2: Stopa i prag rizika od siromaštva 2015 38
Grafikon 3: Izdaci za socijalnu zaštitu kao udio u BDP-u, EU-28 i Republika Hrvatska, 2013. i 2014. 39
Grafikon 4. Prenapučenost stambenog prostora prema stupnju urbanizacije 2014....41
Grafikon 5: BDP po stanovniku prema paritetu kupovne moći, EU28=100, 2001., 2008., 2013.godine 47
Grafikon 6: Prosječne mjesečne isplaćene neto plaće u Zagrebu u razdoblju od 2015.-2017. godine....56
Grafikon 7: Pomoćnici u nastavi u osnovnim školama u Zagrebu 2006.-2015. 61
Grafikon 8: Kretanje broja stanovnika Rijeke i priobalja 1991.-2031 68
Grafikon 9. Zaštita socijalno ugroženih građana Rijeke u 2016. godini 76
Grafikon 10: Podaci o registriranoj nezaposlenosti od 2012. do 2016. godine 84

SAŽETAK

Strategija Europa 2020. usmjerila je države članice, regije i gradove prema potrebi ostvarivanja pametnog, uključivog i održivog rasta. Potaknuti brojnim problemima nezaposlenosti, siromaštva, socijalne isključenosti, gradovi se usmjeravaju prema konceptu uključivog rasta koji je nerijetko u suprotnosti s ekonomskim rastom grada. Cilj rada je nakon pojašnjenja koncepta uključivosti, analizirati odrednice i primjere uključivih gradova. Ono što gradove čini uključivima upravo je otkrivanje problemskih područja unutar grada koji dovode do istaknutih problema te pronalaženje mogućih rješenja i jednakih mogućnosti za sve stanovnike. Gradovi nastoje ostvariti uključivost na način da socijalno ranjive osobe uključuju u programe pomoći kako bi im osigurali kvalitetne usluge, provode mjere za razvoj socijalne ekonomije kroz socijalne inovacije, potiču zapošljavanje i bolju participaciju građana. Uključivi gradovi sredstva iz svojih proračuna ulažu u potporu i usluge djeci predškolske i školske dobi te studentima, potpore korisnicima mirovina, beskućnicima kao i financiranje stambenih potreba siromašnijih građana s ciljem zastupanja najboljeg interesa stanovnika, a posebno interesa socijalno najosjetljivijih skupina. Iako nijedan grad nije u potpunosti uključiv, analizirani hrvatski gradovi Zagreb i Rijeka najrazvijeniji su hrvatski gradovi te spadaju među deset najugodnijih gradova za život u Hrvatskoj i prema odrednicama uključivosti mogu se istaknuti kao pozitivni primjeri. Njihova promocija kao uključivih gradova govori o nastojanju prema ostvarivanju više razine kvalitete života, pri čemu je potrebno i dalje djelovati u okvirima uključivog rasta za sve stanovnike.

Ključne riječi: održivi razvoj, urbani razvoj, uključivi rast, siromaštvo, socijalna isključenost, socijalno stanovanje

SUMMARY

EU member states, regions and cities has been directed towards achieving smart, inclusive and sustainable growth as defined in the Europe 2020 Strategy. Motivated with numerous problems of unemployment, poverty, social exclusion, cities try to become inclusive which is seldom in contrast with urban economic growth. The aim of this thesis is to define the concept of inclusive growth and inclusive cities, as well as its determinants and to present the examples of inclusive cities. Inclusive cities try to identify problem areas which cause the mentioned urban problems, as well as to find possible solutions and assure equal opportunities for all citizens. They help and include socially vulnerable people in social assistance programs in order to get them access to quality services, implement measures to develop social economy sector through social innovations, stimulate employment and better participation of citizens. Their budgetary resources are invested in the support and services for pre-school and school children, as well as for students, retired and homeless people. Furthermore, the budget is also intended to finance residential needs of poorer citizens so that residents' best interests are represented, especially the interests of the most vulnerable social groups. Even though cities are not completely inclusive, the analyzed Croatian cities Zagreb and Rijeka represent one of the most developed cities, they are among the ten most comfortable cities to live in, while according to the determinants of inclusive cities they can be highlighted as examples of good practice. Their self-promotion as inclusive cities demonstrates also their efforts to further improve the quality of the citizens' lives, where it is necessary to operate in the framework of inclusive growth for all.

Keywords: sustainable development, urban development, inclusive growth, poverty, social exclusion, social housing